

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СТРАТЮК ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 347.191

ДИСЕРТАЦІЯ

ЗАКЛАДИ ЯК УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання результатів, ідей і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ /О.М. Стратюк/

Науковий керівник:
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ВАСИЛЬЄВА ВАЛЕНТИНА АНТОНІВНА

Івано-Франківськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Стратюк О. М. Заклади як учасники цивільних правовідносин. –
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
Право. – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника», Івано-Франківськ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню актуальних теоретичних і
практичних проблем участі закладів у цивільних правовідносинах,
напрацюванні науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення
законодавства у сфері закладів як непідприємницьких юридичних осіб.
Розглянуто основні підходи щодо розуміння закладу, його ідентифікуючих
ознак та критеріїв класифікації, порядку створення та припинення, цивільної
правосуб'єктності, правового режиму майна, пропонується авторське
визначення закладу.

Періодами генезису законодавства про заклади з моменту проголошення
незалежності України виступають 3 етапи, а саме: 1) 1991 – 1996 р. р. –
період, що обумовлений становленням національного законодавства у сфері
створення та діяльності окремих різновидів закладів, зокрема бібліотек,
архівів, музеїв. Визначальним моментом у межах цього етапу виступає
закріплення в Конституції України низки культурних, медичних та освітніх
прав та інтересів людини; 2) 1996-2003 р.р. – період прийняття спеціальних
законодавчих актів у сфері діяльності окремих закладів, зокрема, закладів
освіти: дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої; 3) 2003 р. по -
сьогодні – прийняття ЦК України та врегулювання у ньому правового
становища непідприємницьких юридичних осіб, що виступило рушійною
силою для вдосконалення спеціального законодавства про заклади. Даний
період характеризується застосуванням інструментарію приватного права
при врегулюванні відносин за участю закладів, прийняття профільних

нормативно-правових актів у сфері найрізноманітніших видів закладів, зокрема закладів культури.

Регламентація відносин за участю закладів повинна носити дворівневу структуру, яка складається з положень ЦК України та спеціальних профільних законів, якими здійснюється регулювання правового становища тих чи інших конкретних різновидів закладів, що вихолощує позицію щодо прийняття окремого закону, який би регламентував відносини зі створення та діяльності закладів.

Правове регулювання закладів повинно здійснюватися у положеннях ЦК України в частині закріплення того, що це окрема організаційно-правова форма юридичної особи та визначення поняття «заклад». Весь інший нормативний матеріал, що деталізує статус закладів має знайти місце у актах спеціального законодавства щодо закладів у їх видовій характеристиці.

В основі правового режиму майна закладів повинно виступати право власності. У роботі критично оцінено інститут таких обмежених речових прав як право оперативного управління та право господарського відання. Майно закладів носить цільовий характер, а специфіка правового режиму майна залежить від його виду за порядком створення.

Законодавство, яким регламентовано правовий статус історико-культурних закладів повинно бути удосконалено за напрямком їх узгодження із положеннями, що передбачені в ЦК України, зокрема: визначення особливостей того чи іншого закладу в якості юридичної особи з окресленням її організаційно-правової форми; удосконалення процедури їх створення та припинення, уточнення мети діяльності, вимог до установчих документів.

Заклади охорони здоров'я характеризуються сукупністю таких ознак: 1) вони діють виключно в якості юридичної особи; 2) заклади, що діють як невідприємницькі юридичні особи можуть перебувати у державній чи комунальній формі власності; 3) медичне обслуговування, що забезпечують заклади охорони здоров'я, не обмежується медичною допомогою, проте має

бути безпосередньо пов'язаним з наданням медичної допомоги; 4) ліцензований та професійний характер медичного обслуговування.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає, насамперед, в тому, що *вперше*: доведено, що перспективним напрямком удосконалення цивільно-правового регулювання закладів є: формування дворівневої системи законодавства, яка включає в себе ЦК України та профільних законів, що регламентують правове становище тих чи інших видів закладів; недоцільність прийняття окремого закону, який би регламентував правове становище закладу; виокремлено сукупність прав та обов'язків засновника закладу, що зводяться до таких: 1) здійснює управління закладом; 2) забезпечує фінансування закладу; 3) має право на майно у разі ліквідації закладу; 4) несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями закладу; висловлено авторський підхід щодо переліку спеціальних ознак закладу, зокрема: 1) діє на підставі статуту або положення; 2) несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, а в разі недостатності майна настає субсидіарна відповідальність його засновника; 3) заклад може бути реорганізований у будь-яку організаційно-правову форму, що характерна для непідприємницьких юридичних осіб; 4) для окремих закладів характерним є застосування засобів державного регулювання (ліцензування, сертифікація тощо); запропоновано авторський підхід щодо критеріїв класифікації закладів, зокрема : а) критерій спрямованості діяльності; б) критерій порядку створення; в) критерій форми власності; аргументовано необхідність удосконалення правового регулювання комерціалізації наукових результатів закладів вищої освіти шляхом створення господарського товариства, засновником якого виступає останній, виключною господарською діяльністю якого виступатиме реалізація майнових прав інтелектуальної власності та трансфер технологій; положення щодо удосконалення правового регулювання статусу історико-культурних закладів, а саме: 1) доцільності закріплення у спеціальному законодавстві вичерпного переліку підстав їх ліквідації; 2) аргументації того,

що структурними підрозділами музеїв є філії та представництва, а не філії та відділи музею; 3) доцільності закріплення у спеціальному законодавстві щодо історико-культурних закладів принципу їх самостійної цивільно-правової відповідальності останніх за власними зобов'язаннями та субсидіарної відповідальності засновника;

У дисертації удосконалено: підходи щодо правового регулювання договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності у закладах вищої освіти, а саме: а) щодо нікчемності умови договору про створення за замовленням, якою автор позбавляється права на плату; б) доцільності законодавчого закріплення моменту набуття замовником майнових прав інтелектуальної власності на творчий результат. аргументовано некоректність формулювання ст. 60 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», з приводу того, що внесені до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом, що суперечить ознаці майнової відокремленості юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин. визначення закладу як непідприємницької юридичної особи публічного або приватного права унітарного устрою, що створюється одним або кількома засновниками, яка створюється та діє з метою, що визначена засновниками в освітньо-науковій, історико-культурній та медичній сферах.

У дисертації набули подальшого розвитку: положення про те, заклад є окремою організаційно-правовою формою юридичних осіб, в структурі якої виділяються конкретні види та підвиди закладів, перелік яких не є вичерпним; підхід, щодо розуміння цивільної правосуб'єктності закладів, зокрема: 1) для закладів характерною є спеціальна правоздатність; 2) поряд з основною діяльністю заклади вправі здійснювати додаткову, що відповідає концепції спеціальної правоздатності, оскільки прибуток, одержаний від такої діяльності спрямовується на реалізацію цілей, що стоять перед ними; 3) заклади реалізують свою цивільну дієздатність через органи управління, в

діях яких слід вбачати дії самого закладу, тут відсутні відносини представництва; положення про те, що цивільним відповідачем у медичних справах є заклад охорони здоров'я, який після здійснення відшкодування має право регресної вимоги до працівника; право поєднання договірної та деліктної відповідальності у разі ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові; підходи з приводу правового режиму майна закладів, зокрема: а) майно закладів носить цільовий характер; б) визначення правового режиму майна залежить від того чи створюється заклад як юридична особа публічного права чи приватного права; в) в основі правового режиму майна закладів повинно виступати право власності; положення про спеціальний правовий режим об'єктів музейного, архівного, бібліотечного фондів та їх оборотоздатність в якості об'єктів культурної спадщини; такі об'єкти можуть перебувати у вільному чи обмеженому обігу, або можуть бути виключені з цивільного обороту; доцільності розмежування медичних закладів, які діють як непідприємницькі юридичні особи і аптечних закладів, що здійснюють свою діяльність виключно з метою отримання прибутку; підхід щодо недоцільності встановлення для закладів охорони здоров'я державної форми власності організаційно-правової форми – державного некомерційного підприємства.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок, удосконалення національного законодавства та практики його застосування, а також для підготовки навчальних посібників, монографій і викладання навчальних курсів студентам юридичних закладів вищої освіти.

Ключові слова: непідприємницька юридична особи, установа, заклад, цивільні правовідносини, правоздатність, заклади культури, музей, архів, бібліотека, театр, заклад освіти та науки, медичний заклад.

SUMMARY

Stratyuk O. M. Institutions as participants in civil relations. Qualifying scientific work with Manuscript Rights.

Dissertation in support of the Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2021.

The expediency of adopting a separate law that would regulate the relations on the establishment and operation of institutions is critically perceived in the research. The approach to two-level regulation of relations with the participation of institutions has been perceived, in particular: within the framework of the Civil Code of Ukraine and special legislative acts, which regulate the legal status of certain specific types of institutions.

This thesis work is concerned with the research of pressing theoretical and practical problems of participation of institutions in civil legal relations, development of scientifically substantiated offers on perfection of the legislation in the sphere of institutions as non-entrepreneurial legal entities. The main approaches to understanding the institution, its identifying features and classification criteria, the order of creation and termination, civil legal personality, the legal regime of property have been reviewed and the author's definition of the institution has been proposed.

The periods of genesis of the legislation on institutions since the proclamation of Ukraine's independence are 3 stages, namely: 1) 1991 - 1996 – the period, which is associated with the formation of national legislation in the field of creation and operation of certain types of institutions, including libraries, archives, museums. The defining moment within this stage is the consolidation of a number of cultural, medical and educational rights and human interests in the Constitution of Ukraine; 2) 1996-2003 – the period of adoption of special legislative acts in the field of activity of individual institutions, in particular, educational institutions: preschool, secondary, vocational, higher; 3) 2003 to date – the adoption of the Civil Code of

Ukraine and the settlement of the legal status of non-entrepreneurial legal entities in it, which was the driving force for the improvement of special legislation on institutions. This period is characterized by the use of tools of private law in the settlement of relations with the participation of institutions, the adoption of relevant regulations in the field of various types of institutions, including cultural institutions.

Regulation of relations with the participation of institutions should have a two-level structure consisting of the provisions of the Civil Code of Ukraine and special relevant laws regulating the legal status of certain types of institutions, which dilutes the position on adoption of a separate law that would regulate the relations on the establishment and operation of institutions.

Legal regulation of institutions should be carried out in the provisions of the Civil Code of Ukraine in terms of stipulating that this is a separate organizational and legal form of a legal entity and the definition of “institution”. All other normative material detailing the status of institutions should be included in acts of special legislation on institutions in their specific characteristics.

The legal regime of property of institutions should be based on the right of ownership. The work critically evaluates the concept of such limited property rights as the right of operational management and the right of economic jurisdiction. The property of institutions is purpose-oriented and the specific nature of the legal regime of property depends on its type due to the procedure for its establishment.

Legislation regulating the legal status of historical and cultural institutions should be improved in the direction of their coordination with the provisions stipulated in the Civil Code of Ukraine, namely: defining the characteristics of an institution as a legal entity with outlining its organizational and legal form; improving the procedure for their creation and termination, clarification of the purpose of activity, the requirements for the constituent documents.

Health care institutions are characterized by a set of the following features: 1) they act exclusively as a legal entity 2) they may be in state, municipal or private

ownership; 3) medical care provided by health care institutions is not limited to medical care, but must be directly related to the provision of medical care; 4) medical care is provided by them on the basis of the relevant license; 5) such medical care is provided on the basis of professional activity of medical (pharmaceutical) workers.

The special features of an institution have been defined: 1) it acts on the basis of articles of association or statute; 2) it is created by individuals or legal entities, the state, a territorial community; 3) an institution is managed by a founder (founders) in the manner prescribed by the constituent documents; 4) an institution is financed by a founder, 5) an institution bears independent property liability for its obligations and there is a subsidiary liability for its founder in case of insufficiency of assets; 6) in case of liquidation of an institution, property is transferred to a founder; 7) an institution may be reorganized into any organizational and legal form that is typical for non-entrepreneurial legal entities; 8) some institutions are characterized by the use of such means of state regulation as licensing or certification.

It has been proved that the institution is an independent organizational and legal form of non-entrepreneurial legal entity. Types of institutions include theaters, archives, libraries, museums, educational institutions, science and other institutions, the scope of which generally corresponds to the purpose of creating the latter. Types have been specified according to the criterion of orientation. The list of types of institutions is open.

The scientific novelty of the results is that *for the first time*:

1) it has been proved that the perspective direction of improvement of legal regulation of institutions as participants of civil legal relations is: 1) formation of a two-level system of legislation, which consists of the Civil Code of Ukraine and special legislative acts that regulate the legal status of certain specific types of institutions; 2) inexpediency of adopting a separate law that would regulate the legal status of an institution;

2) the set of rights and responsibilities of a founder of an institution has been distinguished, which are reduced to the following: 1) managing an institution; 2) providing funding for an institution; 3) having the right to property in case of liquidation of an institution; 4) bearing subsidiary liability for the obligations of an institution;

3) the author's approach to the list of special features of an institution has been expressed, in particular: 1) acting on the basis of the articles of association or statute; 2) bearing independent property liability for its obligations and having subsidiary liability of its founder in case of insufficiency of assets; 3) an institution may be reorganized into any organizational and legal form that is typical for non-entrepreneurial legal entities; 4) some institutions are characterized by the use of means of state regulation (licensing, certification, etc.);

4) the author's approach to the criteria for classification of institutions has been proposed, such as: a) the criterion of activity orientation; b) the criterion of the order of creation; c) the criterion of property form;

5) the necessity has been argued to improve the legal regulation of commercialization of scientific results of higher educational institutions by creating an economic partnership, where a higher educational institution acts as a founder and the exclusive economic activity of which will be the implementation of intellectual property rights and transfer of technologies;

6) provisions for improving the legal regulation of the status of historical and cultural institutions, namely: 1) the expediency of consolidating an exhaustive list of grounds for liquidation of historical and cultural institutions in special legislation; 2) arguments that the structural subdivisions of museums are branches and representative offices, and not branches and departments of a museum; 3) the expediency of consolidating the principle of independent civil liability in special legislation regarding the historical and cultural institutions for their own obligations and subsidiary liability of a founder.

The following has been improved in the thesis: approaches to legal regulation of a founders' agreement by order and use of an object of intellectual property

right, namely: a) concerning invalidity of a condition of a founders' agreement by order, by which an author loses the right to payment; b) expediency of legislative consolidation of the moment of acquisition by a customer of property rights of intellectual property for creative result; incorrect wording of Art. 60 of the Law "On Scientific and Scientific-Technical Activities" has been argued due to the fact that the property rights of intellectual property contributed to the authorized capital are retained by a state scientific institution or state university, academy, institute, which contradicts the property separation of a legal entity as an independent entity of civil relations; definition of an institution as a non-entrepreneurial legal entity of public or private law of a unitary system created by one or more founders, which is created and operates for the purpose determined by the founders in the educational-scientific, historical-cultural and medical spheres.

The following has been further developed in the thesis: the provision that an institution is an independent organizational and legal form of a non-entrepreneurial legal entity, within which there are specific types and subtypes of institutions, the list of which is not exhaustive; the approach to understanding the civil capacity of institutions, in particular: 1) institutions are characterized by special legal capability; 2) along with the main activity, institutions have the right to carry out additional activity, which corresponds to the concept of special legal capability, as the profit received from such activities is directed to the realization of the goals set by them; 3) institutions realize their civil legal capacity through governing bodies, in the actions of which the activities of the institution itself as a subject of civil law should be perceived; Approaches to the legal regime of property of institutions, in particular: a) the property of institutions is purpose-oriented; b) the definition of the legal regime of property transferred by a founder or founders during formation of an institution depends on whether it is created as a legal entity under public law or a legal entity under private law; c) the legal regime of property of institutions is based on the right of ownership; provisions on the special legal regime of objects of museum, archival, library funds and their turnover as objects of cultural heritage; such objects may be in free or limited circulation, or may be excluded

from civil circulation; expediency of the distinction between medical institutions that operate as non-profit legal entities and pharmacies that operate solely for profit; approach to the inexpediency of establishing a separate organizational and legal form for state health care institutions – a state non-profit enterprise; the provision that the civil defendant in medical cases is a health care institution, which after the reimbursement has the right of recourse claim to the employee; the right to combine contractual and delictual liability in case of failure to provide or improper provision of medical care to a patient.

The results of the dissertation research can be used for further research, improvement of national legislation and practice of its application, as well as for the preparation of textbooks, monographs and academic courses for the students of law institutions of higher education.

Key words: non-business entity, institution, establishment, civil relations, legal capacity, cultural institution, museum, archive, library, theater, educational and scientific institution, medical institution.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Стратюк О. М. Правове регулювання діяльності історико-культурних закладів: ретроспектива та сучасний стан. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2018. Вип. 48. С. 247-261.
2. Стратюк О. М. Особливості правового регулювання історико-культурних закладів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2019. Вип. 49. С. 145-157.

3. Стратюк О. М. Правовий режим майна закладів: теоретичні та практичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №. 4. С. 259-266. URL: <http://pap-journal.in.ua/2020-2> (дата звернення: 17.11. 2020).

4. Стратюк О. М. Місце закладів у системі юридичних осіб за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Випуск 2. Ч. 3. С. 153-157.

5. Стратюк О. М. Теоретико-правові аспекти визначення цивільної правосуб'єктності закладу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2020. Вип. 53. С. 52-64.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Стратюк О. М. Історико-правові аспекти розвитку законодавства про медичні заклади на теренах України. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. С. 53-58.

7. Стратюк О. М. Класифікація закладів: законодавчі та доктринальні критерії. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2020 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. С. 83-87.

8. Стратюк О. М. Про заклади в системі непідприємницьких юридичних осіб. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 65-69.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	23
1.1. Генезис та сучасний стан правового регулювання закладів в цивільному праві України.....	23
1.2. Поняття, кваліфікуючі ознаки та види закладів.....	42
1.3. Місце закладів у системі юридичних осіб.....	59
РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКЛАДУ.....	72
2.1 Правові засади створення та порядок припинення закладу.....	72
2.2 Характеристика правового режиму майна як елемента цивільно-правового статусу закладу.....	87
2.3. Цивільна правосуб'єктність закладу.....	102
РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАКЛАДІВ.....	117
3.1. Особливості функціонування історико-культурних закладів.....	117
3.2. Особливості функціонування навчально-наукових закладів.....	126
3.3. Особливості функціонування медичних закладів.....	139
ВИСНОВКИ.....	155
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	159
ДОДАТОК А СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ.....	188

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Серед усієї сукупності юридичних осіб заклади є унікальним та багатоаспектним феноменом, організації, які сприяють досягненню історико-культурних, навчальних, наукових, оздоровчих та інших цілей.

Водночас процес формування концепції щодо визначення їх статусу на основі інструментарію цивільного права є непростим, адже на сьогодні відносини за участю закладів є на рівні досить неякісного профільного правового регулювання.

Справді, останніми роками в Україні було прийнято цілий ряд законів, якими врегульовується діяльність різних видів закладів - бібліотек, театрів, музеїв, архівів, освітніх, наукових, медичних та багатьох інших. Ці нормативно-правові акти характеризуються суперечливістю та колізійністю норм, не відповідають приватноправовим принципам та підходам в частині розуміння правової природи юридичних осіб. Особливо гостро стоять питання щодо визначення порядку створення та припинення закладів, правового режиму їх майна, особливостей цивільної правоздатності та дієздатності.

Такий стан речей, безумовно, негативно впливає на розуміння організаційної структури закладів, визначення їх видів та підвидів, місця у системі юридичних осіб. Загалом термін «заклад» є умовним, ним по суті охоплюються різні види юридичних осіб. На сьогодні відсутнє універсальне визначення поняття «заклад», його кваліфікуючі ознаки та принципи функціонування.

Вирішення потребує також проблема з приводу оборотоздатності окремих об'єктів цивільного права, які, власне, пов'язані із діяльністю відповідних закладів. Йдеться, зокрема, про музейні та культурні цінності, архівні документи, театральні постановки, тощо, правовий механізм обігу яких визначається певною специфікою.

У сучасній українській науці цивільного права відсутні комплексні дослідження теоретичних і практичних проблем щодо правового статусу закладів. Більшість спеціальних досліджень вітчизняних учених присвячені дослідженню установ та окремих видів закладів. Це кандидатські дисертації Нестеренко П. В. «Вищі навчальні заклади як суб'єкти майнових правовідносин» (2008 р.); Лещенка Д. С. «Правовий статус установ у цивільному праві України» (2005 р.); Жигалкіна І. П. «Установи як юридичні особи» (2009 р.).

Окрім того, окреслена проблематика виступала предметом досліджень таких учених, як: О. А. Беляневич, В. І. Борисова, В. А. Васильєва, М. К. Галянтич, А. С. Довгерт, О. І. Зозуляк, А. В. Зеліско, І. Р. Калаур, А. В. Коструба, В. В. Кочин, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнецова, І. М. Кучеренко, В. В. Луць, Р. А. Майданик, В. М. Махінчук, Є. О. Мічурін, З. В. Ромовська, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка, О. С. Яворська та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертації затверджена Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 10 жовтня 2018 р. (протокол № 10). Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вирішення наукової проблеми, яка полягає у розробці доктринального підходу до регулювання закладів та формуванні на її основі наукових висновків і практичних пропозицій, спрямованих на розвиток цивілістичної доктрини та удосконалення діючого законодавства України у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети дисертації поставлено *такі основні завдання*:

- дослідити генезу та сучасний стан правового регулювання закладів;
- відмежувати категорію «заклад» від суміжних правових конструкцій;
- визначити індивідуалізуючі ознаки закладів як учасників цивільних правовідносин;
- проаналізувати особливості системи закладів та вивести критерії їх класифікації;
- дослідити специфіку створення та припинення закладів;
- виявити особливості цивільної правосуб'єктності закладів;
- охарактеризувати специфіку правового регулювання окремих видів закладів;
- розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства в частині регулювання закладів як юридичних осіб.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з створенням та діяльністю закладів як учасників цивільних правовідносин.

Предметом дослідження є заклади як учасники цивільних правовідносин, система нормативно-правових актів, які регулюють правове становище закладів, судова практика їх застосування, зарубіжне законодавство з питань регулювання правового становища закладів як учасників відносин приватноправової сфери, вітчизняна та зарубіжна правова доктрина.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

За допомогою *історичного методу* було проаналізовано історичні закономірності та аспекти становлення закладів як непідприємницьких юридичних осіб (*підрозділ 1.1.*). *Діалектичний метод* дозволив проаналізувати правову природу та місце закладів в системі юридичних осіб (*підрозділи 1.2., 1.3.*).

При поглибленому з'ясуванні особливостей цивільної правосуб'єктності закладів використано *логіко-семантичний метод* (підрозділи 2.3.). *Системно-структурний* та *формально-логічний* методи застосовані при викладенні суджень та умовиводів, аналізі змісту чинних національних й іноземних нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється правове регулювання діяльності закладів (підрозділи 1.2., 1.3., 3.1, 3.3.).

Методи абстрагування та узагальнення використовувалися при розробці визначень досліджуваної правової категорії (підрозділи 1.2., 1.3). При дослідженні елементів цивільно-правового становища закладів застосовано *техніко-юридичний метод* (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3.).

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що в результаті проведеного дослідження сформульовано наступні положення, висновки й пропозиції, що володіють науковою новизною та виносяться на захист:

уперше:

1) доведено перспективність удосконалення цивільно-правового регулювання закладів за такими напрямками: а) недоцільність прийняття окремого закону, який би регулював правове становище закладу; б) формування дворівневої системи законодавства, яка включає в себе ЦК України та профільні закони, що регламентують правове становище тих чи інших видів закладів;

2) виокремлено сукупність прав та обов'язків засновника закладу, що зводяться до таких: 1) здійснює управління закладом; 2) забезпечує фінансування закладу; 3) має право на майно у разі ліквідації закладу; 4) несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями закладу;

3) висловлено авторський підхід щодо переліку спеціальних ознак закладу, зокрема: 1) діє на підставі статуту чи положення; 2) несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, а в разі недостатності майна настає субсидіарна відповідальність його засновника; 3) можливість реорганізації у ту чи іншу організаційно-правову форму непідприємницьких

юридичних осіб; 4) для окремих закладів характерним є застосування засобів державного регулювання (ліцензування, сертифікація тощо);

4) запропоновано власну позицію щодо критеріїв класифікації закладів, зокрема: а) критерій спрямованості діяльності; б) критерій порядку створення; в) критерій форми власності;

5) аргументовано необхідність удосконалення правового регулювання комерціалізації наукових результатів закладу вищої освіти через створення господарського товариства, засновником якого виступає останній, виключною господарською діяльністю якого виступатиме реалізація майнових прав інтелектуальної власності, а також трансфер технологій;

6) положення щодо удосконалення правового регулювання статусу історико-культурних закладів, а саме: 1) доцільності закріплення у спеціальному законодавстві вичерпного переліку підстав їх ліквідації; 2) аргументації того, що структурними підрозділами музеїв є філії та представництва, а не філії та відділи музею; 3) необхідності закріплення у профільному законодавстві особливостей їх цивільно-правової відповідальності;

удосконалено:

7) підходи щодо правового регулювання договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме: а) щодо нікчемності умови договору про створення за замовленням, якою автор позбавляється права на плату; б) доцільності законодавчого закріплення моменту набуття замовником майнових прав інтелектуальної власності на творчий результат;

8) аргументовано некоректність формулювання ст. 60 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», з приводу того, що внесені до статутного капіталу господарського товариства майнові права інтелектуальної власності зберігаються за державною науковою установою, що суперечить ознаці майнової відокремленості юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин;

9) визначення закладу як непідприємницької юридичної особи публічного або приватного права, яка створюється з визначеною засновником (засновниками) метою в історико-культурній, освітньо-науковій та медичній сферах та діє на унітарних засадах;

набуло подальшого розвитку:

10) положення про те, заклад є окремою організаційно-правовою формою юридичних осіб, в структурі якої виділяються конкретні види та підвиди закладів, перелік яких не є вичерпним;

11) підхід, щодо розуміння цивільної правосуб'єктності закладів, зокрема: 1) для закладів характерною є спеціальна правоздатність; 2) поряд з основною діяльністю заклади вправі здійснювати додаткову, що відповідає концепції спеціальної правоздатності, оскільки одержаний прибуток, спрямовується на реалізацію цілей, що стоять перед ними; 3) заклади реалізують свою цивільну дієздатність через органи управління, в діях яких слід вбачати дії самого закладу, представницькі відносини тут відсутні;

12) положення про те, що цивільним відповідачем у медичних справах є заклад охорони здоров'я, який після здійснення відшкодування має право регресної вимоги до працівника; підхід щодо поєднання договірної та деліктної відповідальності у разі ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові;

13) підходи з приводу правового режиму майна закладів, зокрема: а) майно закладів носить цільовий характер; б) визначення правового режиму майна залежить від того чи створюється заклад як юридична особа публічного права чи приватного права; в) в основі правового режиму майна закладів повинно виступати право власності;

14) положення про спеціальний правовий режим об'єктів музейного, архівного, бібліотечного фондів та їх оборотоздатність в якості об'єктів культурної спадщини; такі об'єкти можуть перебувати у вільному чи обмеженому обігу, або можуть бути виключені з цивільного обороту;

15) доцільності розмежування медичних закладів, які діють як непідприємницькі юридичні особи і аптечних закладів, що функціонують як підприємницькі юридичні особи;

16) підхід щодо недоцільності встановлення для закладів охорони здоров'я державної форми власності організаційно-правової форми державного некомерційного підприємства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень актуальних проблем правового регулювання закладів як юридичних осіб; *у правотворчій діяльності* – для удосконалення національного законодавства у сфері правової регламентації закладів як непідприємницьких юридичних осіб; *у навчальному процесі* – при розробці навчальних посібників, методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Цивільне право України» та «Господарське право України».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. Усі праці виконано без співавторства.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Основні результати дослідження були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: міжнародна науково-практична конференція «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» матеріали (28 грудня 2018 р., Одеса); Всеукраїнська науково-практична конференція «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина (30 квітня, 2020 р., Івано-Франківськ); Міжнародна науково-практична конференція «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (27–28 березня 2020 р., Запоріжжя).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у восьми наукових працях, зокрема в чотирьох наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, в одній статті у науковому періодичному фаховому виданні іншої держави, яка входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію та в трьох тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою й завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 189 сторінок. Список використаних джерел містить 225 найменувань і викладений на 30 сторінках. Один додаток міститься на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

1.1. Генезис та сучасний стан правового регулювання закладів в цивільному праві України.

Сучасні тенденції цивільного права характеризуються тим, що учасниками відносин приватноправового характеру все частіше виступають не підприємницькі юридичної особи. Такий стан речей ставить перед законодавцем на порядок денний питання щодо удосконалення правового регулювання їх становища.

Тут слід погодитися із тезою, яка висловлюється у доктрині приватного права, що така тенденція обумовлює потребу зосередитися на роботі з приведення до європейських стандартів законодавчої регламентації підприємницьких юридичних осіб шляхом визначення не лише їх публічно-правової ролі у державі, а й забезпечуючи їх приватноправовий статус як юридичних осіб з використанням *aquis* ЄС щодо підприємницької діяльності [67, с. 17]. Оскільки заклади якраз належать до підприємницьких юридичних осіб, то сказане повністю торкається і удосконалення їх правового становища.

Разом з тим, щоб побачити перспективу розвитку законодавства у цій сфері відносин, варто проаналізувати його ретроспективу. Справді, проаналізувавши еволюцію розвитку законодавства різних історичних етапів, вдасться прослідкувати певну тенденційність у досліджуваній сфері та знайти правильний вектор його розвитку, який би абсолютно відповідав суті приватноправових відносин за участю закладів.

Оскільки останніми роками прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо функціонування різноманітних закладів, а сама сфера їх діяльності суттєво розширюється за

своїм змістом, дослідження даної тематики стає все доцільнішим, тим більше з урахуванням активного впровадження реформ освітніх, медичних, наукових, історико-культурних та інших закладів.

Тож далі у рамках цього підрозділу роботи перейдемо до висвітлення особливостей регулювання діяльності закладів з точки зору еволюції законодавства протягом різних історичних періодів та чинників, що впливали на процес нормативної регламентації тих чи інших закладів. При цьому будемо опиратися на, так звану, класичну історичну періодизацію розвитку законодавства із виділенням дореволюційного, радянського та сучасного періодів.

Загальновизнаним фактом є те, що створення конструкції юридичної особи мало місце в Стародавньому Римі, адже саме в римській державі створювалися перші союзи, метою діяльності яких виступали релігійні цілі. Останні серед іншого мали право приймати для себе статuti, звісно, за умови, що вони не суперечать закону. У цей період виникають також професійні спілки ремісників, різні об'єднання взаємодопомоги [170, с. 69].

Важливо констатувати, що римському праву відомим був формат установи, хоча, як відзначають історики, установи у Римі з'явилася значно пізніше від юридичних осіб, в основі яких лежать засади членства (участі). Метою їх діяльності, як зазначає Н. О. Давидова, виступало лікування та просвітництво [31, с. 134]. Розвитку церковних установ сприяло також визнання християнства державною релігією у тогочасному Римі.

Що ж стосується самого терміну «заклад», то у ті часи він не використовувався взагалі, а юридичні особи, вид діяльності яких примикав до сучасного розуміння закладів відносилися до установ. Така тенденція зберігалася досить довго, до речі, збереглася частково і до сьогодні.

Більше того, як вказував К. Анненков, художні музеї, галереї, різноманітні бібліотеки, заклади освіти, літературні фонди не були відомі римському праву [1, с. 127]. На думку фахівців у цій сфері, такий стан речей

пов'язаний з тим, що у правових відносинах установи відігравали все ж другорядну роль, у порівнянні із фізичними особами [207, с. 95].

На теренах нашої держави праобраз установ з'являється в період Київської Русі, а основним джерелом, що регламентувало їх діяльність, виступали Церковні статuti князів Володимира та Ярослава. Видами установ того часу були духовні навчальні заклади, братства, шпиталі, церковні благодійні установи [212, с. 89].

Далі ж з метою чіткості розуміння специфіки регулювання того іншого закладу, перейдемо до такої характеристики з урахуванням їх виду діяльності.

Розпочнемо із регулювання медичних закладів. Так, період Київської Русі характеризувався розвитком медичних установ, діяльність яких носила державно-церковний характер, лікарні були різновидом церковних установ, а самі лікарі («лічці») перебували у підпорядкування єпископа.

Основою правового регулювання тогочасних медичних установ виступали згадувані вище Церковні статuti князів Володимира, [27, с. 58], пізніше - «Руська правда» та «Ізборник Святослава». Створення першої стаціонарної лікувальної установи у Київській Русі датується X ст., де догляд хворим надавали жінки [34, с. 48].

Оскільки подальший період української держави був пов'язаний із перебуванням її територій у складі різних держав (XIII - перша половина XVII ст.), то законодавча регламентація медичної справи здійснювалась на основі нормативних положень титульних націй [21, с. 46].

У XIX ст. вітчизняна медицина регулювалась загалом законодавством Російської імперії та в зосереджувалася в основному на створенні органів контролю у сфері медицини, до повноважень яких належало призначення повітових лікарів, визначення обсягу їх прав та обов'язків, створення лікарських управ, розвитку медичної освіти [186], проте регулювання статусу самого медичного закладу, як юридичної особи, залишалось поза межами правового регулювання.

Радянський період характеризувався розробкою проєкту Кодексу законів про охорону здоров'я (1925 р.), проте він так і не був прийнятий.

Пізніше у 1969 р. набувають чинності Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про охорону здоров'я. У 1971 р. відповідно до Основ був прийнятий закон УРСР «Про охорону здоров'я».

Цей нормативно-правовий акт вміщував правові норми, що регулювали суспільні відносини в галузі охорони здоров'я, зокрема, щодо управління, прав медичних працівників. Водночас окреслений закон не містив положень, які б визначали статус медичних закладів в якості юридичних осіб. Визначалися тільки питання відання закладів охорони здоров'я та їх системи, яка складалася з лікувально-профілактичних, санітарно-профілактичних і аптечних закладів [158].

Щодо самої дефініції «медичний заклад» та його ознак норми у вищенаведеному законі були відсутні, а тому, як слушно зазначає З. С. Гладун, закон по суті не змінив регулювання галузі та був «декларативним» за змістом [24, с. 29].

Період здобуття незалежності в українській державі обумовлює оновлення нормативно-правової бази системи охорони здоров'я. Знаковою подією стало прийняття Основ законодавства України про охорону здоров'я (1992 р.) як регулятора медичних правовідносин та нормативного документа, що вміщує організаційно-правові та соціально-економічні засади охорони здоров'я в нашій державі.

У Основах подано дефініцію закладів охорони здоров'я як підприємств, установ та організацій, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я шляхом подання медико-санітарної допомоги, включаючи широкий спектр профілактичних і лікувальних заходів або послуг медичного характеру, а також виконання інших функцій на основі професійної діяльності медичних працівників [100].

Якщо проаналізувати дане визначення, то в ньому швидше відображений перелік послуг, що надаються медичними закладами, а не підхід до розуміння закладу як юридичної особи.

Крім того, у цьому нормативно-правовому акті міститься досить популярна в період 90-років XX століття конструкція до визначення юридичної особи через призму понять «підприємство, установа, організація». Такий підхід неодноразово, і, вважаємо, абсолютно виправдано критикувався цивілістами, оскільки в межах наведеного вище визначення закладу охорони здоров'я, його суть як юридичної особи розкривається через абсолютно різні організаційно-правові форми, що не вносить чіткості у його розуміння.

Вважаємо, що логіка будь-якого закону, який подає дефініцію того чи іншого різновиду юридичної особи, повинен відображати логіку цивільно-правового регулювання, яка закладена у ст. 90 ЦК України, та пов'язує розуміння юридичної особи із поняттям організації, для якої характерною ознакою є організаційної єдності.

У досліджуваному контексті варто зазначити, що останніми роками в Україні проводиться медична реформа, в рамках якої прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» (2017 р.).

Даний нормативно-правовий акт у ст. 3 чинної нині редакції Основ запровадив визначення закладу охорони здоров'я як юридичної особи будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремленого підрозділу, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників [142].

З цього визначення випливає кілька важливих ознак, що характеризують заклад охорони здоров'я саме як юридичну особу. Йдеться передусім про можливість утворення та функціонування медичних закладів на будь-якій формі власності: державній, комунальній, приватній чи змішаній; вибору організаційно-правової форми; професійний та ліцензований характер

діяльності. Отже, тут, хоча й з суттєвими зауваженнями, має місце детальніше прописана специфіка закладів як юридичних осіб з прив'язкою до права власності, конкретизацією організаційно-правових форм та інших ознак юридичної особи.

Характеризуючи сучасний стан регулювання медичних закладів, варто вказати на суттєвій ролі підзаконних нормативно-правових актів, якими врегульовано їх правове становище. Серед основних варто назвати такі як: Порядок акредитації закладу охорони здоров'я від 15 липня 1997 р. [125]; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики від 2 березня 2016 р. [117]; Перелік закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я затверджений МОЗ у 2002 р. [93] та ряд інших. Дані акти підзаконного характеру деталізують процедуру реєстрації та ліцензування медичних закладів, а також визначають їх внутрішню структуру.

Роблячи проміжні висновки в частині еволюції законодавства про медичні заклади, варто вказати, що у різні історичні періоди підходи до регламентації їх діяльності суттєво відрізнялися: містили в своїй основі релігійне підґрунтя у період Київської Русі та Середньовіччя, регламентацією законодавством різних держав, у складі яких перебували українські землі, жорсткими нормами щодо підвідомчості закладів охорони здоров'я у радянський період, а також розкриття їх статусу у сучасних нормативно-правових актах медичного характеру із переважанням диспозитивності у регулюванні.

Далі перейдемо до характеристики освітніх закладів. Поява шкіл на Русі датується 988 р.. У «Повісті временних літ» описано відкриття князем Володимиром при Десятинній церкві так звану школу «книжного вчення». Згодом, як стверджують історичні джерела, набули розвитку школи при монастирях, школи грамоти, жіночі школи [206].

У XIV - XVI століттях освітній напрямок, що започаткований у Київській державі зосереджувалася в основному в Галичині та Волині. З кінця XVI на українських землях набувають розвитку початкові школи, у XVIII ст. – спеціальні школи, в заснуванні яких вагому роль відіграли братства. Водночас слід наголосити, що функціонування навчальних закладів як юридичних осіб на рівні законодавства або взагалі було відсутнім, або було надто непослідовним.

У XIX - початку XX ст.. освіта в Україні обумовлювалася освітньою політикою влади тих держав, до складу яких входила та чи інша територія нашої держави. До прикладу, у підросійській частині України у XIX ст. правове регулювання освіти здійснювалося переважно на основі статутів університетів [72]. У цьому контексті варто назвати «Статут народних училищ у Російській імперії» (1786 р.) та «Попередні правила народної освіти» (1803 р.)..

Радянський період за досліджуванням нами напрямом розпочався прийняттям Кодексу законів про народну освіту», яким окреслювалися типи закладів освіти, зокрема: профшкола, технікум, інститут [177]. Як вказують фахівці, Кодекс був першим та тривалий період часу єдиним кодифікаційним актом в сфері освіти та діяв до 1974 р. [220].

Інший нормативно-правовий акт, який не можна не згадати є «Закон УРСР про народну освіту», котрий регламентував освітній напрямок до 1991 р. Цей нормативно-правовий акт був спрямований на визначення системи народної освіти в УРСР, яку складали дитячі дошкільні заклади, середні загальноосвітні школи, позашкільні заклади, професійно-технічні, середні спеціальні, вищі навчальні заклади. Водночас питання щодо ознак чи елементів правового становища закладів освіти, на жаль, не мали свого висвітлення у даному Законі.

У цілому, радянське цивільне та спеціальне освітнє законодавство не передбачали права створювати вищі навчальні заклади фізичними чи

юридичними особами, такі заклади діяли виключно на основі державної форми власності [2, с.78].

Розбудова української незалежної держави обумовила об'єктивні процеси розвитку сфери освіти, запровадження приватних навчальних закладів. Як зауважується у правовій доктрині, приватний навчальний заклад носить подвійну правову природу, адже одночасно є суб'єктом підприємницької діяльності та безпосереднім учасником освітнього процесу [94, с. 339]. Фіксація рівних прав державних та приватних навчальних закладів мала місце з прийняттям 1991 р. Закону України «Про освіту».

У той же час, нормативної бази, яка б визначала порядок створення, організаційно-правову форму та основні засади діяльності вищих навчальних закладів недержавної форми власності розроблено не було [86, с. 139]. Норми закону містили умови створення навчальних закладів, їх видової характеристики, ліцензування, вимог до установчих документів [156].

На реалізацію положень вищенаведеного Закону було прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, Постанову Кабінету Міністрів України «Про про акредитацію закладів вищої освіти і спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних вищих навчальних закладів» [115], Постанову Кабінету Міністрів України «Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів» [130], Положення про державний вищий навчальний заклад [116], що діяло до 2015 р..

Важливим етапом розвитку освітнього законодавства стали 1998-2002 р.р.. Саме в цей період було прийнято Закон України «Про загальну середню освіту» [149], ЗУ «Про професійно-технічну освіту» [161], ЗУ «Про позашкільну освіту» [160], ЗУ «Про дошкільну освіту» [146].

Окремо хочемо акцентувати увагу на прийнятті у 2001 р. окремого Закону України «Про вищу освіту», де міститься визначення вищого навчального закладу, окреслено типи ВНЗ, розширено автономію, закладів [141]. З позицій цього дослідження важливим є визначення ВНЗ як

юридичної особи. Саме даним законом протягом більш, ніж 10 р. регламентувалися відносини у сфері вищої освіти.

Водночас у рамках освітньої реформи у липні 2014 р. прийнято новий ЗУ «Про вищу освіту». У цьому законі заклад вищої освіти визначається як окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [140].

Отже, в рамках Закону подається вказівка на організаційно-правову форму закладу освіти вищої освіти, різновид за критерієм порядку створення, вказівка на ліцензований характер діяльності та мету діяльності, що нами оцінюється позитивно, адже дефініція даного закладу окреслюється через призму конструкції юридичної особи.

Торкнулася реформа і базового законодавства про освіту. Так, 5 вересня 2017 р. прийнято новий ЗУ «Про освіту», що максимально відповідає європейським вимогам у цій сфері. За Законом заклад освіти – це юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [157]. Це лаконічне законодавче визначення, у якому міститься вказівка на вид юридичної особи за порядком створення та мету діяльності.

Важливо також вказати, що вирішення багатьох питань здійснюється в рамках локальної правотворчості самого освітнього закладу. Це стосується, зокрема, статусу, організаційно-правової форми, тип закладу освіти. Саме питання визначаються засновником і зазначаються в установчих документах закладу. На сьогодні в цій сфері діє також прийнятий у 2013 р. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.». Такою є еволюція освітнього законодавства на теренах нашої держави.

Далі перейдемо до характеристики історико-правових аспектів нормативної регламентації бібліотек. Перші бібліотеки з'явилися на території нашої країни в IX – XI ст. при релігійних осередках та школах, при цьому дані інституції тих часів виконували функції зібрання та збереження документів і скрипторію (згодом функція скрипторію для бібліотек відпала, у зв'язку з появою друкарства).

Вже до середини XIII ст. бібліотеки стають самостійними та реалізують функції щодо збереження та копіювання документів, а також обслуговування користувачів [26, с. 2]. За часів пізнього середньовіччя збільшується кількість загальнодоступних бібліотек та має місце поява університетських бібліотек [20, с. 3].

В епоху Просвітництва система бібліотек структурується за критерієм адміністративно-територіального устрою (міські, губернські, повітові бібліотеки), та критерієм галузевої приналежності (наукові та академічні бібліотеки). У першій чверті XVIII ст., у зв'язку із проведенням реформ Петра I державницького характеру, мало місце посилення контролю за бібліотечними фондами з метою так званого «очищення» від неугодних книг та періодичних видань [26, с. 2-3]. У XIX ст. – на початку XX ст., по суті склалися три типи бібліотек: спеціальні, публічні та наукові [97, с. 3].

У 1917 – 1920 рр. після Жовтневої революції, як вказують історики, розпочалося «соціалістичне будівництво бібліотек», а сам інститут був одним із найбільш заідеологізованих [26, с. 7].

Хоча варто також вказати, що в цей період (мається на увазі період української державності 1917-1921 рр.) були спроби запровадження незалежної державної політики, проте вони не увінчалися успіхом. Варто вказати, що в цей час розроблено ряд законопроектів на реалізацію вищевказаної мети, а саме : «Законопроект про обов'язкову надсилку друкарнями всіх видань» (1917 р.) та «Законопроект про утворення Української національної бібліотеки» (1918 р.) [60, с. 23].

Посилення тенденції до розуміння бібліотек як державницької ідеологічної інституції у сфері культури та закладення основ бібліотечної політики відбулося з прийняттям Декрету «Про централізацію бібліотечної справи в РСФСР» (1921 р.) [26, с. 8].

Посилення бібліотечної цензури, а не прийняття законодавства, яке б утверджувало правовий статус бібліотек мало місце і в наступні роки - приймалися численні законодавчі акти, які були спрямовані на посилення бібліотечної цензури, а не на функціонування бібліотек, як закладів.

Особливо це простежувалося у Положенні про бібліотечну справу в СРСР (1984 р.), яким законодавчо закріплювалася централізація бібліотечної справи в радянський період, що майже повністю позбавило ініціативи у питаннях розбудови бібліотечної системи та бібліотечної справи, а самі бібліотеки визначалися як ідеологічні, культурно-просвітницькі та інформаційні установи, що діють з метою забезпечення населення користуванням книгами та іншими видами бібліотечних фондів [98, с. 28].

На сьогодні ж, базовим законодавчим документом, який регулює діяльність бібліотек, виступає ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р.), у якому бібліотека визначається через конструкцію закладу (установи, організації) [138].

Щодо даного визначення, то, на нашу думку, законодавець доволі хаотично оперує поняттями «установа» та «організація» в частині регламентації організаційно-правової форми бібліотек, помістивши у Законі норму про те, що це може бути як установа, так і організація. Будь-яка юридична особа є організацією, для неї характерна організаційна єдність, незалежно від того діє вона на унітарних чи корпоративних засадах.

Категорія «організація» не позначає окрему організаційно-правову форму юридичних осіб, тому вказівка, що це організація в аспекті організаційно-правової форми є недоречною. З приводу розуміння закладу як установи, то нами у роботі сприймається підхід, відповідно до якого організаційно-правова форма установи розрахована винятково на органи

державної влади різних рівнів та підпорядкування [48, с. 372]. У зв'язку з цим, окреслений підхід законодавця сприймаємо критично.

У контексті дослідження сучасного стану правового регулювання бібліотек, варто вказати і на Постанову КМУ від 12.12.2011 р. «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури» [121], якою введено перелік платних бібліотечних послуг в умовах державного недофінансування бібліотечної діяльності, незначного розміру асигнувань на бібліотечну справу із збереженням тенденції до скорочення.

Власне, питання фінансування, модернізації матеріально-технічної бази та інформаційної інфраструктури бібліотек зумовили прийняття Кабінетом Міністрів України 23 березня 2016 р. Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. [175]. Висловлюємо сподівання, що напрямки розвитку бібліотечної справи, закладені в стратегії, в ближчому часі будуть втілені у життя.

Правове регулювання музеїв. На теренах України, як зауважується у історичних джерелах, прототипом музеїв в період Київської Русі виступали бібліотеки та монастирі, скарбниці князів. У XVI-XVIII ст. таке значення відігравали колекції гетьманів або ж козацьких старшин. По суті музеї, як спеціальні заклади, почали з'являтися у першій половині XIX ст. Вони були переважно археологічного та історико-краєзнавчого профілю, проте правового регулювання, як такого, у законодавчих актах довгий період часу досліджувані інституції не мали [180, с. 53].

Пізніше, у 30-х роках XX століття роль музеїв зводилася до ідеологічних цілей та популяризації ідей комунізму, а самі музейні заклади були реорганізовані на ідеологічні установи.

Така тенденція щодо функції музеїв продовжувалася і в наступні роки. Так, У 1964 р. Постановою ЦК КПРС «Про підвищення ролі музеїв у комуністичному вихованні трудящих», зобов'язувалося партійні, профспілкові, та громадські організації сприяти розвитку музеїв та

зосередитися на зміцненні їх музеїв у навчально-виховному процесі [22, с. 7].

Важливо також вказати такий документ як Типове положення про народний музей, затверджене Міністерством культури СРСР (1965 р.), відповідно до якого народний музей розглядався як культурно-просвітню установу, створена з особистої участі трудящих абсолютно на громадських засадах [96]. Водночас варто, що розуміння діяльності та регулювання музеїв у радянський період було далеким від приватноправових, адже музеї перебували під пильним державним контролем [96].

Ще одним важливим нормативно-правовим актом, який врегульовував діяльність музеїв, було «Типове положення про музей, що працює на громадських засадах», затверджене Міністерством культури СРСР (1978 р.). Даний документ містив визначення громадського музею як культурно-просвітної установи, а також поділ музеїв на такі групи: музеї, що працюють під безпосереднім керівництвом органів культури; музеї колективів підприємств, установ, і середніх спеціальних закладів; шкільні музеї [192, с. 107].

Трохи пізніше у 1990 р. було прийняте «Типове положення про музей, що працює на громадських засадах в УРСР», затверджене Міністерством культури УРСР. Воно по суті дублювало попереднє положення в частині дефініції та видів [152].

Отже, як вбачається з наведеного, правове регулювання в музейній справі у цей період зводилося фактично до регламентації правового становища народних музеїв, що свідчить про низький рівень законотворення в цій сфері суспільних відносин. А загалом, як слушно зауважують дослідники, у радянську добу функціонування музеїв розглядалася в площині ідеології комунізму. Основна функція музеїв полягала у збереженні музейних цінностей [11].

Період незалежності нашої держави ознаменувався прийняттям у 1995 р. Закону України «Про музеї та музейну справу» [153], у якому, до речі, музей

визначається як науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений з метою вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій. Наведено також види музеїв за профілем.

Отже, ще раз наголошуємо, що музей у профільному законі визначається як різновид закладу, хоча, що ж таке заклад як родове поняття, законодавство відповіді не дає.

Ведучи мову про нормативну регламентацію театрів, варто вказати, що нам не вдалось знайти джерела нормативної регламентації театральної справи у більш ранніх періодах української державності, що дає підстави вважати про неналежне законодавче закріплення цієї сфери.

У період існування СРСР, як ми уже наголошували, переважала концепція, згідно з якою, всі відносини в країні регулювалися державою і театри не були у цьому сенсі винятком.

Умовно історики права виділяють декілька етапів регулювання театральної сфери:

1) формування законодавчої основи щодо державної культурної політики, базовим принципом якої виступав ідеологічний контроль за діяльністю театрів (1917-1938 р. р.);

2) продовження розвитку системи централізованого державного керівництва творчою діяльністю, створення додаткових централізованих органів управління (1939–1956 р. р.);

3) театральне мистецтво знаходилося під жорстким контролем Комуністичної партії (1960–1980-х р. р.);

4) зниження реагування державних структур на діяльність театральних митців [222, с. 130-131].

У частині характеристики четвертого періоду, що окреслений нами вище, варто вказати Постанову «Про перехід театрів країни на нові умови господарювання», від 22.11. 1988 р., якою істотно розширено самостійність (автономію) театрів. Принциповим нововведенням виступило положення щодо цільового спрямування доходів театру, а сам дохід театру включав в

себе: збори від продажу квитків та надання послуг, цільові надходження з фондів розвитку та надходження з інших джерел [222, с. 132-133].

Вже у період незалежності України театральна сфера врегульовується спеціальним нормативно-правовим актом - ЗУ «Про театри та театральну справу» (2005 р.). Логіка побудови цього закону досить близька до підходу, що втілений у профільному законі, яким врегульоване правове становище музеїв. Так, зокрема, визначається, що театр – це заклад культури, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва [163].

Як впливає з наведеного, щодо театрів як юридичних осіб, спеціальне законодавство містить вказівку на їх організаційно-правову форму як закладів та визначається мета їх діяльності. В аспекті законодавчого регулювання архівів як закладів можемо сказати небагато. Усвідомлення необхідності організації окремих інституцій із спеціальним статусом та спеціальною метою - збереженням архівних документів у Російській імперії прийшло тільки наприкінці XIX ст..

Законодавча база України в радянську добу у сфері архівної справи була спрямована на централізоване управління, встановлення державної власності на архівні документи. Інша група законодавчих актів обумовлювала формування ієрархічної системи архівних установ. Так, постановою Колегії Наркомосвіти УСРР від 28.04. 1921 р. було створено Головне архівне управління при Наркомосвіти УСРР. Усі питання, які стосувалися архівної справи мав право вирішувати тільки вищевказана структура та її територіальні органи [91].

У період 1923-1932 р.р. було прийнято ряд підзаконних нормативно-правових актів в частині правового забезпечення архівної діяльності, а саме: Положення про Центральне Архівне Управління» (1925 р.), постанова РНК УСРР «Про єдиний державний архівний фонд УСРР» (1928 р.); постанови «Про Єдиний державний архівний фонд УСРР», «Про Всеукраїнський центральний державний архів» (1930 р.) [35, с. 31].

Протягом 1991–2001 рр., було здійснено ряд заходів щодо сегментації профілю архівів та їхнє перейменування. Важливою подією стало прийняття грудні 1993 р. чинного на сьогодні ЗУ «Про Національний архівний фонд і архівні установи України» [155]. У даному Законі дефініція архіву подається через конструкцію установа, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду [155].

Отже, як впливає із наведеного визначення, Закон оперує самим поняттям «установи», а не «закладу» при розкритті сутності архіву, містить розгалужену систему архівних установ.

У цілому, узагальнивши наведене, можемо сказати, що законодавство щодо різних видів закладів на території України пройшло декілька етапів свого становлення і розвитку. Так, перші медичні та освітні заклади почали виникати на території України ще у період Київської Русі та отримали в той час нормативно-правове регулювання їх функціонування, хоча їх регулювання в розрізі конструкції юридичної особи або було відсутнє взагалі, або ж було дуже уривчастим. Такі заклади як архіви чи театри в нашій державі отримали нормативну регламентацію аж у 20 столітті.

Розвиток законодавства за досліджуваним напрямом не відзначався стабільністю у зв'язку із втратою власної державності та перебуванням українських земель у складі інших держав. Крім того, радянський період характеризувався значною заідеологізованістю правових актів, контролем з боку держави та її органів.

З проголошенням незалежності України розпочався вже активний законодавчий процес у сфері регулювання порядку створення та діяльності закладів. Без перебільшення непересічною подією стало прийняття 16 січня 2003 р. чинного сьогодні ЦК України [211], який не тільки вдосконалив базу регулювання інституту юридичної особи, а й на законодавчому рівні закріпив критерій поділу товариств на підприємницькі та непідприємницькі (в тому числі заклади).

Втім, і на сьогодні на рівні законодавства існує ряд проблем. Не зважаючи на те, що профільні закони та інші нормативні акти містять визначення окремих видів закладів, їх принципи діяльності, завдання, види тощо, що є позитивним, досі на законодавчому рівні сам термін «заклад» прямо не закріплений, а при дослідженні використання даного поняття у різних нормативно-правових актах можна зробити висновок щодо неоднозначності розуміння законодавцем сутності «закладів».

Більше того, законодавець у багатьох нормативних документах розкриває дефініцію поняття медичного, освітнього чи іншого закладу через таке саме поняття – «заклад», тлумачення останнього, як вже було сказано, не надаючи. У такому випадку стає незрозумілим, якими ж саме конститутивними ознаками наділяється кожен заклад і які головні видові функціональні ознаки тих чи інших його видів.

Якщо повернутися, наприклад, до визначень понять «бібліотека», «музей», «театр» у профільних законах, слід сказати, що законодавець при конструюванні цих понять виходить передусім із окреслення їх функціонального призначення та мети діяльності, що, безперечно, є важливим.

Одночасно в правовому аспекті, насамперед з точки зору їх діяльності як юридичних осіб, ці визначення є неякісними і на практиці завжди потребуватимуть додаткового тлумачення, адже незрозумілим залишається підхід до регулювання їхньої організаційно-правової форми. Театри та музеї відповідно до профільних законів, можуть створюватись та діяти в усіх організаційних формах, передбачених законом.

Проте законами організаційно-правові форми, у яких можуть діяти наведені юридичні особи, не деталізовані, а тому напрошується висновок, що вони можуть діяти в будь-яких організаційно-правових формах. Очевидно, що така лояльність законодавця у даному питанні, на нашу думку, є невиправданою.

Ще однією проблемою, на яку варто зосередити увагу – це позначення терміном «заклад» підприємницьких юридичних осіб. До прикладу, ч. 3 ст. 22 ЗУ «Про освіту» визначає можливість заснування закладів на основі корпоративної власності [157]. Корпоративна власність заснована шляхом об'єднання капіталів проявляється, як вказує А. В. Зеліско, у створенні майна корпоративної юридичної особи за рахунок внесків учасників (засновників), які, породжують сукупність майнових та немайнових прав, переходячи у власність юридичної особи, [44, с. 16].

Таким чином, законодавець передбачає щодо закладів освіти виключення в частині можливості їх створення та діяльності на корпоративних засадах, а отже, для таких закладів характерною є наявність засад участі, а також інших ознак, які впливають з особливостей корпоративного устрою такої юридичної особи.

Можна навести й інший приклад - заклад ресторанного господарства. Так, наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства» визначено, що заклад ресторанного господарства – це організаційно-структурна одиниця у сфері ресторанного господарства, яка здійснює виробничо-торговельну діяльність: виробляє і (або) доготовляє, продає і організовує споживання продукції власного виробництва і закуплених товарів, може організовувати дозвілля споживачів [31].

Однак, як зауважується у доктрині цивільного права, заклади ресторанного господарства за своєю суттю належать до підприємництва, отже, в даному випадку поняття «заклад» є умовним позначенням, а кожна із умовних категорій може призвести до неправильних висновків про те чи інше правове явище. Те ж саме можна обумовити і про аптечні заклади.

У цьому зв'язку, вважаємо за необхідне погодитися із О. І. Зозуляк з приводу того, що «такі заклади не варто відносити до непідприємницьких юридичних осіб, а з метою усунення неоднозначного сприйняття даного виду

юридичних осіб в законодавчій термінології слід вилучити таке довільне застосування категорії «заклад» [48, с. 374-375].

Погоджуючися з наведеним твердженням, хочемо одразу обумовити, що у цій роботі нами будуть досліджуватись саме ті заклади, що належать до непідприємницьких юридичних осіб, а не ті, що умовно застосовуються до організаційно-правових форм суб'єктів підприємництва.

Таким чином, процес становлення та розвитку законодавства щодо закладів характеризується глибоким історичним корінням. На основі проведеного дослідження можна умовно визначити відповідну етапність становлення та розвитку законодавства щодо закладів та теренах України.

Разом з тим, переконані, що доцільніше вести мову не про певні конкретні проміжки часу, оскільки очевидно, що окремі із них будуть надто великими та умовними, а швидше із аналізу розвитку законодавства про заклади є можливість виокремити (фактори) чинники, що йому сприяли.

Так, період, що бере початок з Київської Русі та тривав до XVII ст., характеризувався культурним змістом діяльності закладів, зародженням закладів медичного спрямування. Період дореволюційний відзначився зародженням та активізацією історико-культурних закладів, становленням інституцій, що за своєю суттю є прототипом архівних закладів.

Чіткіше можна визначити етапи розвитку законодавства про заклади, з моменту проголошення незалежності України, а саме :

1) 1991-1996 р.р. – період, який характеризується становленням правового регулювання у сфері діяльності окремих закладів, зокрема бібліотек, архівів, музеїв, театрів. Важливим моментом цього етапу виступає закріплення в Конституції України низки соціальних, культурних, та освітніх прав та інтересів та створення відповідних закладів для їх реалізації.

2) 1996-2003 р.р. – період прийняття профільних законодавчих актів у сфері діяльності окремих закладів, зокрема, закладів освіти: дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої.

3) 2003 р. по - сьогодні – прийняття ЦК України із визначенням у ньому правового статусу установ, що дало поштовх і для вдосконалення спеціального законодавства про заклади. Даний період пов'язаний із домінуванням приватноправового інструментарію при регулюванні відносин за участю закладів, прийняття спеціальних нормативно-правових актів у сфері найрізноманітніших видів закладів, зокрема закладів культури, освіти, охорони здоров'я.

Таким чином, розгалуженість нормативної регламентації закладів, відсутність базових норм щодо самого поняття закладу, елементів його правового становища створює суттєві прогалини в досліджуваній сфері відносин, що потребує вдосконалення.

Водночас будь-які реформації можуть бути ефективними тільки за умов напрацювання доктринального визначення самого поняття «заклад», конкретизації його видів, що у сукупності дозволить визначити його місце у системі юридичних осіб загалом.

1.2. Поняття, кваліфікуючі ознаки та види закладів.

Поняття «заклад» не визначається ні на рівні Цивільного, ні Господарського кодексів України. Водночас спеціальні законодавчі акти досить часто оперують такими дефініціями, як, наприклад: «заклад охорони здоров'я», «заклад соціального захисту населення», «заклад освіти», «навчальний заклад», «профілактичний заклад» тощо.

Оперуючи конструкцією «заклад», чинне законодавство визначає дане поняття досить неоднозначно з позицій визначальних ознак, що йому притаманні. Слід відзначити також, що в сучасних умовах термін заклад часто застосовується не як самостійна категорія, а як приналежна до окремої сфери діяльності.

На сьогодні прийнято вважати, що заклади здійснюють свою діяльність виключно у чітко визначеній сфері. Таким чином, законодавець виділяє культурно-історичну, освітню (навчально-наукову), оздоровчо-медичну та харчову сфери.

Саме тому в рамках цього підрозділу роботи ми зосередимо свою увагу на характеристиці поняття та особливостей закладів згідно чинного законодавства та доктрини цивільного права. Тут одразу слід вказати на те, що погляди щодо природи закладу, його ознак, співвідношення із суміжними категоріями у доктрині права є різними. Розпочнемо із законодавчих підходів, які втілені в окремих законах спеціального характеру.

Так, здійснивши аналіз, нормативно-правових актів зрозуміло, що діяльність у сфері культури здійснюють культурно-історичні заклади, яким присвячено досить широкий спектр законів, зокрема, як загальний – ЗУ «Про культуру», так і спеціальні, котрі більш детально прописують правовий статус того чи іншого підвиду, чи як визначається законодавцем «типу», закладів. У вищенаведеному законі під закладом культури розуміється «юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури» [150].

Отже, із цієї дефініції випливає, що при визначенні закладу культури законодавець вказує на їх приналежність до юридичних осіб та на мету діяльності.

Міститься у Законі також перелік закладів культури, а саме: «музичні колективи і ансамблі, культурно-інформаційні та культурно-просвітницькі центри, навчальні заклади культури і мистецтва, кіностудії, художні галереї, виставки національного (загальнодержавного) значення, виставкові зали, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки культури, бібліотеки, музеї, архіви, галереї, заповідники, цирки, театри, філармонії, інші

клубні заклади, заклади освіти сфери культури, мистецькі школи, студії, парки культури та відпочинку тощо» [150].

Перелік закладів культури не є вичерпним, оскільки до закладів культури можуть бути віднесені й інші заклади, які здійснюють діяльність у сфері культури.

Як зазначалося вище, правовий статус окремих перерахованих закладів закріплено на рівні спеціальних законів. Це, для прикладу, ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155], ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» бібліотекою [138], ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153] та інші.

За аналогічним принципом співвідношення загального та спеціального побудована і законодавча база щодо освітньої сфери, яку врегульовує загальний закон – ЗУ «Про освіту», в межах якого наводиться поняття закладу освіти як юридичної особи публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність [157].

Аналогічно як і в законодавстві про культуру, в освітньому законодавстві робиться акцент на тому, що це юридична особа із визначенням мети її діяльності. Спеціальні освітні закони розвивають та деталізують підхід, що закладений в вищезазначеному законі. Це закони: «Про дошкільну освіту» [146], «Про загальну середню освіту» [149], «Про вищу освіту» [140] та інші.

Розглядаючи оздоровчо-медичну сферу, необхідно зазначити, що загальним законом, який регулює діяльність закладів охорони здоров'я є Основи законодавства України про охорону здоров'я. У відповідності до даного нормативно-правового акту заклад охорони здоров'я – «юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників» [100].

Зустрічаються й окремі нормативно-правові акти, для прикладу, Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», у якому терміни «заклад» і «установа» використовуються як тотожні [148].

З аналізу цих нормативно-правових актів ми з однієї сторони спостерігаємо досить чітку і структуровану законодавчу врегульованість усіх сфер, які пов'язані із діяльністю закладів. Ще один важливий та спільний для аналізованих вище законів момент, який пов'язаний з тим, що в усіх наведених вище дефініціях при визначенні закладу вказується на напрямок обслуговування чи перелік послуг, що надаються останнім. Іншими словами, з позицій діяльності закладу зрозуміло, про який напрямок йдеться і яке ж основне призначення закладу.

Але якщо розглядати заклад як юридичну особу, то очевидно, що у спеціальному законодавстві не збережені фундаментальні положення ЦК України щодо інституту юридичних осіб. Так сутність одних закладів розкривається через невдалу конструкцію «підприємство, установа організація», сутність інших = в розрізі установ. В окремих випадках використовується термін заклад як самостійна категорія (наприклад, архів, заклад дошкільної освіти, заклад для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування).

Такий стан речей, безперечно, не є прийнятним та потребує суттєвого корегування, адже довільне, до певної міри умовне використання певних термінів у сфері юриспруденції, які позначають ті чи інші правові явища є негативною тенденцією. Серед наведених визначень спостерігається кілька напрямів розвитку законодавства про заклади, які, до речі, отримали підтримку дослідників-корпоративістів.

До них слід віднести, зокрема, такі: 1) заклад створюється в організаційно-правовій формі установи [75, с. 134]; 2) заклад є самостійною організаційно-правовою формою юридичної особи [68, с., 52, с. 98].

Характеризуючи першу із позицій, варто зауважити, що аргументи, які науковці вкладають в те, що заклад є різновидом установи пов'язані з тим, що для усіх юридичних осіб, в основі яких унітарні засади функціонування на рівні ЦК України визначена організаційно-правова форма установи і жодних інших організаційно-правових форм для таких юридичних осіб не передбачено.

При такій аргументації заклад - це не самостійна організаційно-правова форма юридичної особи, а різновид установи. Вважається також, що конструкція «заклад» не відома праву країн пострадянського простору, а тому немає потреби у її використанні і в нашій державі.

Водночас, вважаємо, що сама концепція установ на сьогодні потребує перегляду. З цього приводу вже є напрацювання [52], за якими базою класифікації юридичних осіб виступає особливість їх устрою. Пропонується виділяти групу юридичних осіб, що функціонує на відсутності відносин участі, а вже в рамках цієї групи виділяти установи, заклади та інші види так званих унітарних юридичних осіб [52]. При такому підході заклад та установа уже не будуть ототожнюватися, а вважатимуться окремими організаційними формами організацій зі статусом юридичної особи.

Інший підхід, як ми зазначали вище, базується на тому, що заклад доцільно вважати самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб, яка відмінна від організаційно-правової форми установи через набір ознак, які притаманні виключно йому [52, с. 102; 68; 69]. .

Такий підхід нами сприймається, але, водночас, погоджуємося із думкою фахівців у сфері інституту юридичних осіб [45], що він може бути реалізований у практичній площині тільки тоді, коли на рівні законодавства будуть здійснені основні реформи щодо системи юридичних осіб та їх організаційних форм.

При виокремленні ознак закладу вагоме місце належить тим із них, що вказують на мету створення закладу або ж вид діяльності (у цілях цієї роботи вважатимемо ці терміни синонімічними).

У довідковій філологічній літературі для виокремлення поняття «заклад» визначальною є галузь діяльності — освіта, культура, лікування тощо. Тому й вживається слово заклад у поєднанні зі словами, що відносяться до цих галузей [81, с.18-19]. В інших джерелах також зустрічаємо розуміння закладу у прив'язці із певним напрямом науки, освіти, культури і т. д. [92, с. 3].

Аналогічно у правничих джерелах опираються на підхід, що наведений вище, та визначають «заклад» як поширену в Україні інституційну форму управління саме за його функціональною ознакою [220]. Отож, характерною рисою закладів наявність окремої сфери, в якій конкретний різновид закладу здійснює свою діяльність.

Але, безперечно дослідити і визначити поняття закладу не є можливо лише за однією кваліфікуючою ознакою. Необхідно дослідити інші й характерні ознаки закладу, які б давали можливість відмежовувати заклад від інших споріднених понять, і на їх основі визначити загальне поняття цього терміну.

Перш за все, слід відзначити, що заклад є юридичною особою, а це означає, при дослідженні сутності закладу, слід враховувати, що йому притаманні усі ознаки юридичної особи в цілому, що наведені в ЦК України (ст. 80) [211].

Дана дефініція визначається своєю лаконічністю, вже отримала позивні відгуки фахівців, адже вказує на те, що юридична особа характеризується організаційною єдністю; процес її створення пов'язаний із легітимізацією, що проявляється у процедурі державної реєстрації; для юридичної особи характерною є цивільна правосуб'єктність. Дані ознаки для закладу є загальними, оскільки характеризують його як юридичну особу в цілому.

Щодо специфічних рис, притаманних закладу як окремому різновиду юридичних осіб, то крім мети діяльності дослідники наводять такі ознаки: «діяльність на підставі статуту як установчого документа; в якості засновників можуть виступати будь-які учасники цивільних правовідносин, що поіменовані в ст. 2 ЦК України; обов'язок засновника здійснювати

управління та фінансування закладу; самостійна відповідальність за своїми зобов'язаннями із застосуванням інституту субсидіарної відповідальності засновника в разі недостатності майна; 6) право засновника на майно закладу разі його ліквідації» [3, с. 92; 69, с. 330].

Наведений перелік ознак закладів розроблений І. М. Кучеренко, є спеціальним, тобто таким, що характеризує їх правову природу як юридичних осіб в загальному, так і в межах непідприємницьких юридичних осіб зокрема.

У свою чергу О. І. Зозуляк, підтримуючи наведену вище концепцію, деталізує ознаки закладу уже з позицій місця закладу в системі юридичних осіб, вказуючи на те, що: 1) «заклад належить до непідприємницьких юридичних осіб; 2) заклад може діяти як юридична особа публічного чи приватного права; 3) за специфікою побудови заклад має унітарний устрій побудови; 4) заклад позначає окрему організаційну форму юридичних осіб» [52, с. 332]. Наведені ознаки чітко вказують на місце закладів серед юридичних осіб загалом та сприймаються нами повністю.

Розглянувши ознаки, які виокремлюють вчені, пропонуємо доповнити перелік спеціальних ознак такими характерними рисами:

1) установчими документами закладу є не тільки статут, як вказувалося вище, а також і положення. Така теза впливає з того, що заклад може створюватися та діяти як юридична особа публічного права.

2) наявність посиленого контролю зі сторони держави, що простежується у ліцензуванні чи то сертифікації окремих сфер діяльності закладів. Це відображено, наприклад, у постанові КМУ від 30 грудня 2015 р. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [126], якою визначаються ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, що ставляться до закладів освіти. Також ліцензійні умови ставляться і до медичних закладів (Постанова КМУ від 2 березня 2016 року «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» [117]).

3) обов'язок засновника брати майнову участь у діяльності закладу, тобто постійно фінансувати його не тільки під час заснування, а й протягом всього строку діяльності (існування). Наведена специфічна ознака закладів повною мірою розвинена в спеціальних законах, що регламентують їх правове становище. Цей обов'язок, зокрема, втілений у ст. 13 Закону України «Про музеї та музейну справу» [153]; ст. 34 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [155]; ст. 14 ЗУ «Про театри і театральну справу» [163]; ст. 26 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [155]. Таким чином, у профільних Законах втілено норму щодо фінансування закладу його засновниками.

4) право реорганізовуватися у будь-яку організаційно-правову форму, що характерна для непідприємницьких юридичних осіб. Справді, серед ознак, які ідентифікують заклад як юридичну особу, у доктрині цивільного права права виділяється та із них щоможуть бути реорганізовані у будь-яку організаційну форму, у якій створюються та діють непідприємницькі юридичні особи [48, с. 381-384].

Так, Законом України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138] визначено, що реорганізація бібліотек здійснюється відповідно до законодавства України. Таким чином, законодавець допускає можливість реорганізації бібліотек у тих формах, що визначені законодавством.

Такий підхід нами сприймається із тим застереженням, що реорганізація шляхом перетворення можлива тільки в ті організаційно-правові форми, які характерні для непідприємницьких юридичних осіб. Доцільність реорганізації та ліквідації бібліотек, котрі є в державній та комунальній власності, визначається відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики в сферах культури та мистецтв.

Таке ж положення міститься у ст. 10 ЗУ «Про театри і театральну справу», де вказано, що ліквідація, реорганізація (злиття, приєднання, поділ

тощо) театрів здійснюється відповідно до закону. За ЗУ «Про музеї та музейну справу» – реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) музеїв може відбуватися відповідно до чинного законодавства тощо [153].

Таким чином, варто підкреслити, що заклади характеризуються досить широким переліком характерних ознак, які відмежовують їх від інших юридичних осіб. Визначивши спеціальні характерні ознаки, які притаманні для закладів як окремих різновидів юридичних осіб, пропонуємо власне визначення закладу : «заклад – це непідприємницька юридична особа публічного або приватного права, яка створюється з визначеною засновником метою в освітньо-науковій, медичній, історико-культурній сферах та діє на унітарних засадах.

Дослідивши поняття та ознаки закладу, далі перейдемо до характеристики законодавчих та доктринальних критеріїв їх класифікації. Як слушно вказує В. А. Васильєва, «обрати правильний вектор законодавчого регулювання тієї чи іншої сфери та кваліфікувати ті чи інші відносини вдасться, обравши критерій їх класифікації [36, с. 245]. Наведену думку можемо застосовувати і до класифікації закладів.

Серед поширених концепцій класифікації правових явищ виступає концепція так званого дихотомічного поділу. Відповідно до неї, усі правничі явища діляться на дві групи за певними правовими підставами, перша з яких характеризується наявністю зазначеної підстави, а друга - відсутністю [12, с. 204; 51, с. 146- 148; 56, с. 68-70].

По суті, кожен загальний закон, який регулює конкретну сферу містить класифікацію закладів за найрізноманітнішими критеріями і передбачає перелік різновидів закладів, які здійснюють діяльність у цій сфері та регулюються окремими спеціальними законами, які в свою чергу можуть передбачати подальший поділ в якому кожен із різновидів характеризуватиметься специфічним правовим становищем.

Розпочнемо із законодавчого підходу щодо підстав класифікації закладів. Так, досліджуючи законодавчу базу, що визначає правовий статус закладів, ми спостерігаємо чітко структурований поділ на види саме за сферами (метою, видом) діяльності, які нами було вище розглянуто.

Конструкція мети діяльності у сучасній цивілістиці є досить поширеним критерієм класифікації, а науці цивільного права відомий підхід, за яким непідприємницьку юридичну особу виводять через конструкцію мети її діяльності. У цивілістичній літературі як ознака, за якою відмежовуються підприємницькі та непідприємницькі юридичні особи наводиться мета їх діяльності – одержання чи неодержання прибутку, а у визначенні непідприємницької юридичної особи основною ознакою є те, що вона діє без мети одержання прибутку [44, с. 18].

Шлях окреслення видової характеристики закладів за підставою мети обраний у ЗУ «Про культуру» [150], ЗУ «Про освіту» [157], Основах законодавства про охорону здоров'я [100].

Акти ж спеціального законодавства у сфері закладів можуть містити більш конкретизовані підстави класифікації закладів за спрямуванням (метою) їх діяльності. Наприклад, в ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» окреслюється поділ бібліотек за змістом бібліотечних фондів на універсальні, галузеві, міжгалузеві, а за призначенням на публічні та спеціальні [138]. Закон України «Про театри та театральну справу» за критерієм спрямованості встановлює види театрів за видами театального мистецтва. Поділ за профілем діяльності (природничі, історичні, літературні, художні мистецькі, галузеві) характерний і для музеїв (ст. 6 Закону України «Про музеї та музейну справу») [153]. Цікавим є виокремлення також таких видів музею як - музеї просто неба та меморіального музею-садиби [153].

Критерій спрямованості діяльності ліг в основу поділу на законодавчому рівні й освітніх закладів. Такий шлях обрано в ЗУ «Про дошкільну освіту» [146], ЗУ «Про загальну середню освіту» [149], ЗУ «Про професійно-технічну освіту» [161], Положенні про позашкільний навчальний

заклад [118]. Критерій профілю діяльності характерний і закладів охорони здоров'я та втілений у наказі Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я» [93].

Наведені вище критерії класифікації різних закладів за метою (сферою, профілем) діяльності не є цивілістичними, адже не відображають важливих особливостей закладів як суб'єктів цивільного права чи елементів їх цивільно-правового становища.

Одночасно, в цілях нашого дослідження вони дають можливість вести мову про види (типи), підтипи закладів як категорії родової (загальної) щодо цієї групи юридичних осіб. Так, до прикладу, видом (типом) закладу за метою діяльності є ВНЗ, його ж підвидом (підтипом) виступають університет, академія/інститут, коледж.

Наведена класифікація дозволяє зрозуміти місце того чи іншого закладу у системі закладів та окреслити специфіку регулювання тих чи інших закладів за метою їх діяльності, визначити дію загальної та спеціальної норм щодо закладів.

Крім сфери діяльності (мети створення) у спеціальному законодавстві виділяють й інші критерії, за якими класифікують заклади. Одним із них досить важливим виступає форма власності. За цим критерієм слід виділяти ті заклади, які засновані та діють на державній власності, ті, які засновані та діють на комунальній власності, а також ті, які засновані та діють та приватній власності.

У переважній більшості законодавчих актів законодавець дозволяє обирати засновникам форму власності. Як приклад можна навести ч.1 ст. 22 ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи» в якій вказується, що «архівні установи можуть засновуватися на будь-якій формі власності [155], ст. 1 ЗУ «Про вищу освіту» [140], ст. 12 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], ст. 3 Основ законодавства про охорону здоров'я

[100]. Таким чином, законодавець визначає, що заклади кожної сфери можуть засновуватися та діяти у будь-якій формі власності.

Проте з аналізу наведених законодавчих положень вбачається не тільки критерій форми власності закладів, але й важливий з позицій права цивільного - критерій порядку створення, за яким заклади можуть діяти як юридичні особи публічного та приватного права (більш детальноше проблематику порядку створення закладів ми розглянемо в підрозділі 1.3. дисертації).

Наведений вище критерій обумовлює необхідність виокремлення й критерію специфіки установчих документів закладів. Так, відповідно до законодавства, яким регулюється правовий статус окремих видів закладів, останні можуть діяти на основі статуту або ж положення.

Таке визначається як загальними законами, які регулює діяльність закладу в окремій сфері, а також спеціальними актами, котрі деталізують правовий статус окремих їх видів. Відповідна логіка спеціального законодавства обумовлена тим, що заклади можуть діяти і як юридичні особи приватного, і публічного права.

Водночас у літературі зустрічаємо позицію, за якою окреслений підхід законодавця є таким, що суперечить загальним положенням кодифікованого акту, який регулює діяльність та правовий статус юридичних осіб в цілому – ЦК України, адже ст. 87 зокрема в ч. 2 передбачає, що установчим документами товариства можуть бути статут, або ж засновницький договір між учасниками [211]. З цього випливає, що для юридичних осіб передбачається існування двох видів установчих документів – статуту та засновницького договору, однак положення законодавцем до установчих документів взагалі не відноситься.

Крім того, на користь цієї позиції є те, що у філологічних джерелах зустрічається визначення положення як правового акта, що визначає основні правила організації та діяльності державних органів, їх структурних підрозділів, а також установ, організацій і підприємств (філій), які їм

підпорядковуюються», в свою чергу «статут – це юридичний акт, що становить зведення правил, які регулюють діяльність юридичних осіб, їхні відносини з іншими організаціями, права й обов'язки у певній сфері державного управління або господарської діяльності» [15, с. 105, 107].

З даних визначень можна виокремити різницю між цими документами, перший регулює діяльність державних органів та їх структурних підрозділів, другий, в свою чергу, регулює діяльність юридичних осіб приватного права, які засновуються і діють на основі установчих документів [15].

З огляду на наведене, вказується на те, що необхідно передбачити виключно статут як установчий документ, на основі якого здійснюють діяльність усі заклади. Щодо положення, то його також можна приймати для деталізації положень, котрі містяться в статуті, однак до установчих документів його відносити не слід, оскільки це призводить до неоднозначного розуміння окремих правових категорій. Безперечно, такий підхід щодо юридичних осіб приватного права є виправданим і ми також є прихильниками цієї позиції.

Одночасно таке твердження є спірним щодо тих юридичних осіб, які створюються у розпорядчому порядку, адже попри те, що ЦК України регулює передусім правове становище юридичних осіб приватного права, але він розрахований і на юридичних осіб публічного права, для яких якраз і є характерним положення як установчий документ.

Категорією положення як установчим документом оперує ГК України, правд, в дещо іншому контексті, визначаючи, що ним визначається господарська компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших суб'єктів у випадках, визначених законом [28].

Розвинений даний підхід і в ЗУ «Про культуру» [150], ЗУ «Про освіту» [157], Основах законодавства про охорону здоров'я [100], а також окремих спеціальних законах, де до установчих документів регульованих ними закладів відносять статут та положення. Окремі юж спеціальні закони передбачають, що установчим документом закладу виступає лише статут.

Такими є, зокрема, ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153].

Наведене дозволяє зробити висновок, що заклади можна поділяти і за специфікою установчих документів.

Наступним необхідно виділяти критерій можливості здійснення чи нездійснення підприємницької діяльності. Так, за даним критерієм заклади слід поділяти на ті, які поряд з основним видом діяльності здійснюють підприємницьку діяльність та ті, діяльність яких не пов'язана з здійсненням діяльності у сфері підприємництва. Зокрема законодавець в загальних законах передбачає види основної діяльності закладів в той час зазначаючи, що держава підтримує господарську діяльність у сфері охорони здоров'я [100, 28]. Аналогічний підхід закладений і щодо закладів культури (ст. 28 ЗУ «Про культуру») [150].

Незважаючи на те, що у окремих законодавчих актах окреслений критерій поділу закладів визначений як легальний, вважаємо, що його актуальність є сумнівною з позицій цивільно-правового регулювання, адже можливість здійснювати підприємницьку діяльність закладами в жодному разі не нівелює їх непідприємницької юридичної природи.

Більше того, законодавцем в ст. 86 ЦК України прямо передбачається можливість здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими юридичними особами, правда із застереженням щодо заборони розподілу прибутку між учасниками (засновниками) [211]. Це обумовлюється другорядністю такої діяльності юридичної особи. по відношенню до її основної діяльності

Наведений підхід знайшов усебічну підтримку і в доктрині цивільного права, при цьому теоретиками сформовано ряд умов, за яких така діяльність допустима :

1) головною метою діяльності непідприємницької юридичної особи не може виступати отримання прибутку;

2) засновники непідприємницької організації не вправі розподіляти між собою прибуток, що отриманий від такої діяльності [106, с. 57-60; 107, с. 159-163]. Ці умови, на нашу думку, повністю стосуються й закладів.

У межах цього підрозділу хотілося б також звернути увагу на проблематику одержання закладами «неприбуткового статусу». Таке право для закладів надається актами спеціального законодавства. Для прикладу, право на одержання статусу неприбуткової організації закріплюється ст. 15 ЗУ «Про театри та театральну справу» [163]. Для того, щоб отримати статус неприбуткової організації театр повинен здійснювати тільки діяльність, яка передбачена ст. 8 Закону, відповідно до основної мети своєї діяльності, при цьому перелік видів такої діяльності є вичерпним [163].

Деталізуючими в частині одержання вищезазначеного статусу є положення ст. 133 Податкового Кодексу України, де міститься перелік умов, яким повинна відповідати юридична особа, що претендує на нього:

а) заборона розподілу отриманих доходів (прибутку) або їх частини серед засновників такої організації;

б) у разі припинення юридичної особи відбувається передача її активів одній (кільком) неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування до доходу бюджету;

в) юридична особа внесена до Реєстру неприбуткових установ та організацій [111]. Саме з дотриманням умов, окреслених вище, заклад може отримати статус неприбуткового.

На деталізацію вищезазначених вимог ПК України спрямований також Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 440 [114].

З огляду на наведене, констатуємо право закладів одержання статусу неприбуткової організації, що повністю відповідає концепції непідприємницької юридичної особи, до якої примикає заклад.

Водночас питання щодо надання статусу неприбутковості певним закладам як юридичним особам і досі не знайшли свого однозначного вирішення. Саме тому на практиці виникають судові спори щодо цього.

Показовою у даному випадку є судова справа, суть якої полягає у відмові Галицької об'єднаної державної податкової інспекції ГУ ДФС у Львівській області державному підприємству «Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької» стосовно включення до нового Реєстру неприбуткових установ та організацій та, відповідно, відмові у наданні статусу неприбутковості.

Даний спір розглядався Львівським окружним адміністративним судом 09.06.2017 р. та Львівським апеляційним адміністративним судом 20.09. 2017 р., а відтак, першою інстанцією та апеляційною інстанцією були прийняті рішення, які свідчать про те, що ця юридична особа є неприбутковою організацією. Судові доводи базуються на тому, що хоча це і є державне підприємство воно зареєстроване як неприбуткова організація (у «старому» Реєстрі ще із 1997 р.), водночас, у статуті дотримані положення податкового законодавства щодо визначення положень на заборону розподілу доходів.

Однак податкова інспекція не погодилася із такими рішеннями судів, і подала касаційну скаргу в якій просила скасувати зазначені рішення та ухвалити нове, яким відмовити театру у внесенні до Реєстру неприбуткових установ та організацій і наданні статусу неприбутковості. Однак Касаційний адміністративний суд Верховного Суду України пішов іще іншим шляхом і не задовольнив вимоги позивача, але і не вирішив справу на користь театру. Касаційною інстанцією було скасовано рішення попередніх інстанцій та направлено справу на новий розгляд до Львівського окружного адміністративного суду [133].

Останній розглянувши судову справу і проаналізувавши положення статуту театру висновує, що дана юридична особа не відповідає усім ознакам неприбуткової організації, які визначені податковим законодавством,

зокрема, щодо можливого розподілу прибутку та здійснення іншої діяльності, яка не є властива для неприбуткового підприємства.

Даним рішенням державну податкову інспекцію у Львівській області було зобов'язано повторно розглянути заяву форми №1-РН від 23.12.2016 р. та вирішити питання про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій зважаючи на правову оцінку, що була надана судом [172]. При цьому, якщо звернутися до даних Реєстру неприбуткових установ та організацій, то відомості про цей театр у ньому відсутні [169], а це свідчить про те, що він так і не був включений у зазначений Реєстр.

З приводу вищенаведеного, вважаємо, що все-таки, театри, як і інші непідприємницькі юридичні особи унітарного типу, мають визнаватися неприбутковими організаціями, звісно, за умов дотримання норм податкового законодавства щодо цього.

У розрізі досліджуваної проблематики варто також зауважити, що у суспільстві активно обговорюються питання про застосування реєстраторів розрахункових операцій, програмних реєстраторів розрахункових операцій, а також розрахункових книжок юридичними особами. Для закладів як непідприємницьких юридичних осіб воно є особливо актуальним.

Щоправда, позитивним є те, що у цьому напрямі уже є певні роз'яснення. Зокрема, ГУ ДПС у Полтавській області зазначається, що, при визначенні можливості незастосування РРО, ПРРО та РК музеями, слід керуватися положеннями законодавства, яке встановлює, що юридичні особи, які продають квитки на відвідування культурно-спортивних та видовищних закладів можуть не застосовувати РРО та/або ПРРО та РК, а тому при віднесенні музеїв до таких закладів на них також поширюється зазначена норма [199].

Підсумовуючи наведене у межах цього підрозділу роботи, варто зазначити, що закладу притаманні загальні ознаки юридичної особи, видові ознаки непідприємницької юридичної особи та спеціальні ознаки. Основними легальними та доктринальними критеріями класифікації закладів

виступають: мета діяльності; форма власності; порядок створення; специфіка установчих документів.

1.3. Місце закладів у системі юридичних осіб.

У попередньому підрозділі цієї наукової праці, досліджуючи поняття та ознаки закладів як юридичних осіб, ми неодноразово наголошували на проблемі відсутності сталих підходів щодо їх правової природи, що безперечно, негативно впливає на визначення їх місця у системі юридичних осіб загалом. Отож, далі у роботі перейдемо до дослідження проблематики щодо визначення місця закладів серед юридичних осіб та їх організаційно-правової форми.

У сучасній цивілістичній доктрині склалось бачення з приводу того, що усі непідприємницькі юридичні особи слід класифікувати із застосуванням конструкцій «група», «підгрупа», «організаційно-правова форма», «вид», «підвид» [49, с. 344].

При цьому дослідники відзначають, що непідприємницькі юридичні особи є окремою групою юридичних осіб, яка структурно складається з двох підгруп: непідприємницькі юридичні особи корпоративного типу та унітарного типів; у межах кожної із підгруп має місце виділ кількох організаційно-правових форм, у рамках яких виділяються конкретні види [49, с. 344; 51, с. 153]. Це одна із сучасних та поширених концепцій.

Сприймаючи таку концепцію, варто вказати, що заклад за метою діяльності належить до групи саме тих юридичних осіб, які діють з непідприємницькою метою, з огляду на ту сферу діяльності, що охоплюється ними. Оскільки заклад належить до непідприємницьких юридичних осіб, то одержаний у результаті діяльності прибуток не розподіляється між засновниками. Це надзвичайно важлива ознака закладу, яка обумовлюватиме його місце у системі юридичних осіб.

Якщо вести мову про критерій наявності або відсутності засад членства, то заклад відноситься до підгрупи тих непідприємницьких юридичних осіб, які побудовані на унітарних засадах (відсутності членства).

Дійсно, устрій юридичної особи традиційно виступає провідним критерієм, ознакою, через яку вдається глибше зрозуміти правову природу тієї чи іншої організації.

У юридичних особах корпоративного типу устрій обумовлює глибше розуміння правового статусу як учасників таких юридичних осіб, так і самих корпорацій. У тих же організаціях, що базуються на відсутності членських відносин, устрій дозволяє зрозуміти правовий статус її засновників.

Це означає, що для закладу характерні усі ознаки, що характеризують унітарну юридичну особу загалом:

- 1) відсутність членства;
- 2) заборона на управління засновником;
- 3) організаційний характер правовідносин, які виникають при діяльності цієї юридичної особи;
- 4) створення закладу вимагає обов'язкового об'єднання майна засновників;
- 5) задоволення суспільних інтересів та потреб фізичних осіб, що не є його членами;
- 6) спрямованість діяльності закладу визначена волею засновника;
- 7) заклад відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним майном, а у випадку його недостатності субсидіарну відповідальність несе засновник тощо [193, с. 155-157]

З наведеного можна виокремити обсяг прав та обов'язків засновника закладу. Зокрема, до прав засновника належать : право на управління закладом та право на майно при його ліквідації. Основними обов'язками засновника закладу є : забезпечує фінансування закладу та несе субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями.

У цьому зв'язку слід констатувати те, що сучасні законопроектні роботи, на жаль, не посилюють критерії розмежування юридичних осіб за ознакою специфіки устрою юридичної особи (унітарного чи корпоративного), а тому доктринальні розробки, у яких наголошується на такій потребі не можуть бути реалізовані у життя.

Робота з удосконалення ЦК України зосереджена в основному на питаннях включення у предмет його регулювання корпоративних відносин. А от юридичні особи, що побудовані на унітарних засадах не перебувають в центрі прискіпливої уваги законотворця. Такий підхід може мати негативні наслідки для подальшої регламентації тих юридичних осіб, що функціонують на відсутності засад членства.

Може мати місце ситуація, коли в ЦК України шляхом певної вибірки буде сформований вичерпний перелік організаційно-правових форм юридичних осіб (як підприємницьких, так і непідприємницьких), але без розуміння правової природи відносин, що складаються у них, це буде неефективним.

Продовжуючи характеристику місця закладів у системі юридичних осіб варто ще раз наголосити, що нами сприймається підхід з приводу того, що вони можуть виступати і як юридичні особи публічного, і приватного права. Наведений поділ юридичних осіб у сучасній доктрині цивільного права сприймається досить позитивно більшістю цивілістів.

Як відзначає В. М. Зубар, «розробники проекту ЦК України спочатку запропонували концепцію участі держави у цивільних правовідносинах у формі загальнодержавної скарбниці або ж створених нею юридичних осіб публічного права. Юридичними особами публічного права визнавалися як загальнодержавна скарбниця, так і скарбниці Автономної Республіки Крим та адміністративно-територіальних утворень. Зазначена концепція, як зауважує дослідник, фактично створювала нову систему суб'єктів цивільних відносин, в якій ключову роль відігравали юридичні особи публічного права.

У зв'язку з цим виправданим і логічним виглядав поділ юридичних осіб на осіб публічного та приватного права» [53].

Водночас як слушно зауважується у доктрині приватного права, проблема віднесення юридичних осіб, що засновані на основі державної чи комунальної власності, до юридичних осіб приватного або ж публічного права не має однозначного вирішення на рівні законодавства [49].

У зв'язку з цим, для вирішення проблеми, чи належить та чи інша юридична особа до юридичних осіб публічного чи приватного права, необхідно аналізувати всю сукупність нормативно-правових актів, які визначають правовий статус безпосередньо цієї юридичної особи.

Оскільки спеціальний закон, який урегульовував би питання правового статусу юридичних осіб публічного права, досі не прийнято, будь-які особливості участі таких суб'єктів у цивільному/господарському обороті відсутні. Недопустимо також, відзначається у літературі, ставити знак рівності між статусом юридичної особи і правовим режимом майна, на основі якого вона діє, та обсягом її відповідальності [221, с. 50]. З наведеними критичними застереженнями однозначно слід погодитись.

Більше того, доволі часто у спеціальному законодавстві трапляються випадки, коли ті нормативно-правові акти, що присвячені регламентації окремих видів юридичних осіб, у тому числі й закладів, які за своєю суттю приналежать до юридичних осіб публічного права не містять безпосередньої вказівки нам цей факт.

У таких випадках слід підтримати позицію, висловлену О. П. Печеним, що «для цілей практичного застосування, варто у законодавстві визначити внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців вказівки про віднесення тієї чи іншої організації до юридичних осіб публічного права, якщо в законі про це немає прямої вказівки» [105, с. 69].

Варто також вказати, що науковці одностайні в тому, що критерію порядку створення недостатньо, наголошуючи на потребі розробки низки

додаткових критеріїв, таких як: вид цивільної правоздатності, інтерес, з яким діє юридична особа правовий режим майна, специфіка цивільно-правової відповідальності тощо [78, с. 56-62; 104, с. 55-58; 188, с. 75-79].

У цивілістичній літературі зроблено спробу розмежування юридичних осіб публічного та приватного права за сукупністю ознак із визначенням пріоритетності у їх застосуванні. Такий підхід розроблений О. І. Зозуляк, яка вказує, що «непідприємницька юридична особа є юридичною особою публічного права, якщо вона створена на основі акта публічного права та діє з інтересом суспільним, а також наявний перелік особливостей, які тільки додатково підтверджують її приналежність до таких юридичних осіб» [49, с. 335].

«У тому разі, якщо непідприємницька юридична особа діє на підставі акта приватного права, але з інтересом публічно-корисним (при цьому всі її риси є у відповідності з конструкцією юридичної особи приватного права), то це, як зауважує дослідниця, не змінює приналежності непідприємницької юридичної особи до юридичної особи приватного права, виводячи у такий спосіб на перший план підставу поділу за порядком створення перед критерієм інтересу» [49, с. 356].

Як вбачається з наведеного, заклади за особливістю порядку створення та ряду додаткових рис можуть належати як до юридичних осіб публічного, так і приватного права. Цей аспект також є визначальним при окресленні місця закладів у системі юридичних осіб.

Далі ж перейдемо до характеристики класичного для юридичної науки терміна «організаційно-правова форма», що розглядався І. М. Кучеренко як підставу у зовнішньому прояві вирізняти один вид юридичної особи від іншого, визначену нормами сукупність пов'язаних між собою елементів (ознак) [68, с. 291].

Наведене визначення дозволяє у загальному форматі окреслити індивідуалізуючі, або ж, як вказує авторка, зовнішні ознаки, за якими відмежовується одна юридична особа від іншої. Його цінність проявляється

також у тому, що через нього зрозумілим є призначення самої конструкції «організаційно-правова форма» юридичної особи.

Водночас, оскільки законодавець не дає визначення цьому поняттю, у цивілістиці сформувалось декілька напрямів щодо його розуміння. Досить поширеним є визначення цієї категорії через набір різних правових ознак, що індивідуалізують юридичну особу. Такий підхід, до речі, отримав значну підтримку у наукових колах. Так, у докторині приватного права, до таких правових параметрів відносять наступні:

- 1) порядок створення юридичної особи;
- 2) обмеження щодо кола учасників, що містяться у законодавстві;
- 3) структура установчих документів,
- 4) правовий режим майна та вимоги щодо статутного капіталу;
- 5) правове становище учасників організації;
- 6) особливості припинення [59, с.46–47].

Схожий підхід відстоює О. І. Зозуляк, включаючи у це поняття : створення та припинення; правовий режим майна, систему органів управління; здійснення прав учасниками (членами), обсяг відповідальності учасників (членів) за зобов'язаннями юридичної особи, мета діяльності тощо [52, с. 102]. Методологічно близькими до вищенаведених є погляди Є. О. Мічуріна [209, с. 92].

Організаційно-майнові параметри юридичної особи лягли в основу визначення організаційно-правової форми юридичної особи, що міститься у Статистичному класифікаторі організаційних форм суб'єктів економіки, затвердженому наказом Державної служби статистики України від 29 вересня 2014 р. № 271 [136].

Відповідно до нього організаційна форма юридичної особи – «це набір установлених нормами законодавства організаційних елементів, які визначають спосіб та порядок створення юридичної особи, виражають особливості сфери її діяльності та правовідносин, які виникають у процесі її діяльності» [136].

Дане визначенням є єдиною нормативно закріпленою дефініцією терміна «організаційно-правова форма» юридичної особи. Це, як слушно відзначає Л. Ю. Снісаренко, свідчить про «незадовільність нормативно-правового регулювання системи організаційно-правових форм юридичних осіб у законодавстві України». Не можна назвати нормальним стан, вважає дослідниця, коли єдиним узагальнюючим актом, у якому визначено існуючі в Україні організаційно-правові форми юридичних осіб, є Статистичний класифікатор [184, с. 377].

Тому, відзначає авторка, «для створення якісної основи для впорядкування правового регулювання як публічно-правових інституцій, так і юридичних осіб приватного права слід на рівні законодавчих актів (а не підзаконних і, тим більше, не на рівні нормативно-технічного акта) узагальнити й систематизувати організаційно-правові форми юридичних осіб» [184, с. 378].

Розвиває попередню думку й вчена, представниця науки господарського Коваль І. Ф., вказуючи, що «нагальною потребою є встановлення в законодавстві (на рівні закону) визначення таких понять як «організаційно-правова форма господарювання», «організаційно-правова форма господарської організації» *(в цілях нашого дослідження - юридичної особи)*, «вид» (підприємства, товариства, тощо), щоб уникнути суперечки з питань наявності правових підстав застосування різних нормативно-правових актів, які містять посилення на той чи інший вид або організаційно-правову форму. А в сам зміст поняття «організаційно-правова форма господарської організації» авторка включає сукупність майнових та організаційних ознак, що дає всебічне уявлення про особливості її правового статусу» [64, с. 112]. З такими слушними зауваженнями науковців є сенс погодитися у частині нормативного закріплення даної дефініції. Безумовно досліджуване поняття повинно мати чітке та однозначне закріплення, яке за своїм формальним закріпленням повинно вміщуватися саме в ЦК України.

Слід наголосити також, що окрім наведеного підходу організаційно-правова форма юридичної особи сучасними дослідниками розкривається через конструкції «анатомія» та «фізіологія» юридичної особи. Так, В. В. Кочин під «анатомією» юридичної особи розуміє «її форму, будову як загалом, так і окремих її частин. Так, відносини, що мають місце в рамках організації (так звані внутрішні «процеси»), які впливають на її участь у цивільних відносинах, автор називає її «фізіологією». «Фізіологія» юридичної особи є відповідними відносинами участі у цій організації. «Побудова та функціонування цих відносин безперечно залежить від «будови» та мети юридичної особи. Так, товариство передбачає управління ним його учасниками, що неможливим відповідно в установі, адже вона створюється з метою виділення майна для певної мети» [65, с. 86-88].

Можливість виділення майна без юридичної особи відома законодавству держав – членів ЄС, зокрема у формі ендавменту [225, С. 9-57], що подібно до договірної конструкції простого товариства за національним законодавством. Такий підхід автора щодо розуміння «анатомії» юридичної особи по суті є синонімом до поняття «організаційно-правова форма», адже також спрямований на відмежування однієї юридичної особи від іншої за сукупністю її зовнішніх ознак. Вважаємо, що він має право на існування, а самі «анатомічні характеристики юридичної особи повинні бути визначені законодавчо. А от все, що на сьогодні охоплюється конструкцією «фізіологія» юридичної особи підлягає деталізації через локальну правотворчість. Вважаємо, що з таким підходом можна погодитися, оскільки внутрішні організаційні процеси, що відбуваються всередині юридичної особи, повинні регулюватися якраз шляхом означеного виду правотворчості.

З огляду на наведене, сприймаємо підхід щодо розуміння організаційно-правової форми юридичної особи через конструкцію додаткових правових характеристик, що індивідуалізують юридичну особу та відображені у законодавчих актах.

Рухаючись таким шляхом, постає питання чи достатніми індивідуалізуючими характеристиками наділяється заклад для виокремлення його в самостійну організаційно-правову форму юридичної особи.

У попередньому підрозділі цього розділу дисертації ми виокремлювали ознаки закладу, які виокремлюють його з-поміж інших юридичних осіб. Це і специфіка установчих документів, і мета діяльності, і особливості реорганізації тощо. Саме ці ознаки вважаємо достатніми для виділення їх у самостійну організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб. Отже, заклад виступає самостійною організаційно-правовою формою юридичної особи.

Далі ж перейдемо до характеристики «вид» та «підвид» у відношенні до закладу. Обґрунтовуючи тезу про те, що заклад є окремою організаційно-правовою формою юридичних осіб, усі види закладів за критерієм спрямування (мети діяльності) будуть видами цієї організаційно-правової форми.

Іншими словами, заклад культури, заклад освіти, медичний заклад – це види закладів в межах організаційної форми непідприємницької юридичної особи «заклад».

Якщо ж спеціальне законодавство також містить поділ наведених видів закладів, то всі вони виступатимуть підвидами певних видів закладів. До прикладу, різновидами освітніх закладів виступають дошкільні заклади освіти, заклади загальної середньої освіти, заклади позашкільної освіти, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, заклади фахової передвищої освіти, заклади вищої освіти, заклади спеціалізованої освіти [155].

Іноді спеціальне законодавство передбачає ще більш детальнішу класифікацію підвидів закладів за спрямуванням. Для прикладу, ЗУ «Про дошкільну освіту» передбачає ще таке розгалуження закладів дошкільної освіти як: ясла, ясла-садок, дитячий садок, ясла-садок компенсуючого типу,

будинки дитини, дитячий будинок інтернатного типу, ясла-садок сімейного типу, ясла-садок комбінованого типу, центр розвитку дитини [146].

ЗУ «Про загальну середню освіту» визначає наступне розгалуження закладів загальної середньої освіти: початкова школа, гімназія, ліцей. Здобуття повної загальної середньої освіти можуть забезпечувати також такі заклади освіти, як: спеціальна школа, санаторна школа, школа соціальної реабілітації, навчально-реабілітаційний центр [149].

При класифікації закладів законодавець часто послуговується конструкцією «тип» закладу, що ще раз підтверджує непослідовність законодавця при окресленні видової характеристики закладів. Такий термін слід сприймати не як ширше поняття від конструкції «вид», а як синонім до категорії вид (підтип – підвид і т.д.).

Справді, правильне розуміння місця закладів у системі юридичних осіб дозволить реформувати законодавство у адекватному руслі щодо закладів.

На сьогодні, вважаємо, є кілька шляхів нормативної регламентації цього питання. Перший із них передбачає виокремлення на рівні ЦК України організаційно-правової форми заклад із визначенням поняття закладу у ЦК та деталізована регламентація в межах спеціальних законів. Такий підхід передбачає одночасну реформацію й інших організаційно-правових юридичних осіб в рамках Кодексу.

Наведений підхід, правда, щодо інших цивілістичних явищ набув поширення останніми роками у вітчизняній цивілістиці. Так, Саветчук В. М., досліджуючи питання правового регулювання реорганізації юридичних осіб у формі злиття та приєднання вважає, що пріоритетним напрямком удосконалення законодавства у цій сфері є: розвиток дворівневої системи законодавства, що включає ЦК України та спеціальні закони, які регламентують правовий статус юридичних осіб різних організаційних форм; відсутність потреби прийняття окремого закону про реорганізацію [178, с. 6].

Аналогічну позицію, правда, щодо іпотеки земельної ділянки відстоює І. М. Цвігун також обґрунтовуючи перспективність так званої дворівневої системи законодавства, а саме : положення кодифікованих актів законодавства та положення законодавчих актів про заставу та іпотеку [208, с. 5].

Сприймаючи наведений підхід, вважаємо, що ЦК України повинен містити вказівку на те, що заклад виступає окремою організаційно-правовою формою юридичної особи, та визначення поняття «заклад». Весь інший нормативний матеріал, що деталізує статус закладів повинен знайти місце у актах спеціального законодавства щодо закладів.

Є й інший підхід, за яким передбачається трьохрівнева система законодавства, за якою приймається ще проміжний Закон – у випадку із закладами ЗУ «Про заклади». В Україні такий варіант розвитку законодавства також має місце. Так, якщо брати за приклад окремі організаційно-правові форми непідприємницьких юридичних осіб, наприклад, організаційно-правову форму громадського об'єднання, то його регламентація крім ЦК України та ряду спеціальних законів здійснюється на підставі ЗУ «Про громадські об'єднання» [143].

Але якщо у ситуації з громадськими об'єднаннями є сенс прийняття цього проміжного закону, оскільки на сьогодні в Україні діє ряд громадських об'єднань, що не мають врегулювання на рівні окремих спеціальних законів, то коли йдеться про заклади, вони загалом врегульовані в межах спеціальних законів, а тому доцільність прийняття окремого законодавчого акта щодо закладів відпадає.

На сьогодні має місце також тенденція щодо відмови від так званої «трьохрівневої системи цивільного законодавства», коли між Цивільним кодексом і спеціальними законами про окремі види юридичних осіб існують ще закони загального характеру. Такий підхід простежувався передусім у країнах СНД. Провідні цивілісти наголошують на доцільності посилення значення ЦК у регламентації статусу юридичних осіб, особливо

непідприємницьких та забезпечення системності при узгодженості законів, якими регулюються різні аспекти функціонування непідприємницьких юридичних осіб [95, с. 46-54]. Вбачаємо перспективу у подібній реформації законодавства у досліджуваній сфері і в Україні.

Підсумовуючи наведене вище, слід зазначити, що місце закладів серед юридичних осіб визначається тим, що вони виступають самостійною (окремою) організаційно-правовою формою непідприємницьких юридичних осіб, що характеризується за критерієм спрямованості діяльності поділом на види та підвиди.

Висновки до першого розділу.

Здійснено теоретико-правовий аналіз еволюції та сучасного стану правового регулювання закладів. У рамках цього підрозділу виокремлено ряд соціально-культурних чинників, що вплинули на зародження, становлення та розвиток досліджуваних інституцій. Досліджуючи історико-правовий розвиток закладів на теренах українських земель, зроблено висновок, що варто виокремлювати не певні конкретні проміжки часу, оскільки очевидно, що окремі із них будуть надто умовними, а швидше із аналізу розвитку законодавства про заклади є виокремлювати фактори (чинники), що йому сприяли.

Так, період Київської Русі та період, що тривав до XVII ст., обумовлювався культурним спрямуванням діяльності закладів, зародженням закладів медичного спрямування. Період дореволюційний відзначився зародженням та активізацією історико-культурних закладів, становленням інституцій, що за своєю суттю є прототипом архівних закладів.

Констатовано, що зародження та розвиток закладів пов'язані з забезпеченням конституційних прав людини в рамках конституційного

права. Водночас поступова інтеграція закладів у майнові та особисті немайнові відносини, зумовлюють потребу їх дослідження саме з позицій цивільного права.

Шляхом діяльності відповідних закладів здійснюється захист таких прав людини та громадянина як право на охорону здоров'я, право на освіту, права, що пов'язані із доступом до історико-культурних цінностей та ряд інших конституційних прав.

Доведено, що заклади у загальних рисах відповідають ознакам юридичної особи.

Наголошено на некоректності законодавчого підходу, за яким при визначенні понять «бібліотека», «музей», «театр» акцент зроблено передусім на окресленні їх функціонального призначення та мети діяльності, а не на розумінні їх сутності як юридичних осіб.

Констатовано невинуватеність підходу законодавця з приводу окреслення будь-яких організаційно-правових форм, у яких можуть створюватись та діяти театри та музеї.

Досліджуючи використання категорії «заклад» у різних законодавчих актах, наголошено на неоднозначності законодавчого підходу при розкритті правової сутності закладів: як синонімічних понять «закладу» та «установи», як самостійної організаційно-правової форми юридичних осіб, як організації.

У роботі доводиться, що якщо законодавством для закладу визначається організаційно-правова форма, у якій створюються та діють підприємницькі юридичні особи, то вони випадають з конструкції непідприємницьких юридичних осіб.

Організаційно-правова форма юридичної особи розкривається через додаткові правові характеристики, що індивідуалізують ту чи іншу юридичну особу (відмежовують від інших юридичних осіб). Позитивно сприйнято підхід, за яким дане поняття повинно відображатися в ЦК України, а не підзаконних нормативно-правових актах.

Підтримано концепцію, за якою непідприємницькі юридичні особи - це окрема група юридичних осіб, що структурно включає в себе дві підгрупи: непідприємницькі корпорації та непідприємницькі унітарні юридичні особи, в межах яких виокремлюються організаційно-правовими форми та конкретні види непідприємницьких структур.

РОЗДІЛ 2.

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАКЛАДУ

2.1. Правові засади створення та порядок припинення закладу.

Дослідивши у межах першого розділу роботи поняття, ознаки та місце закладів у системі юридичних осіб, перейдемо до характеристики найважливіших елементів їх цивільно-правового статусу. Розпочнемо із особливостей створення та припинення закладу.

Дійсно, як вказується у літературі, «питання про створення юридичної особи має теоретичне та прикладне значення хоча б тому, що воно відображає організаційно-правову форму та вид юридичної особи і навіть сферу її діяльності...», та попри це воно не є врегульованим на належному рівні в чинному законодавстві [217, с. 69].

Аналізуючи особливості створення закладів вважаємо за доцільне насамперед звернутись до відповідних положень ЦК України. Зокрема, ч. 2 ст. 81 Кодексу передбачено, поділ юридичних осіб на юридичні особи приватного права та публічного права. що залежить від порядку їх створення. Так, юридичні особи приватного права створюються на підставі установчих документів у порядку, визначеному ЦК України, а от юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування [211].

Особливістю закладів, які ми досліджуємо в рамках даної дисертаційної праці, є те, що вони можуть бути як юридичними особами приватного права, так і юридичними особами публічного права.

Наведене підтверджується й нормами чинного законодавства, тому варто проаналізувати їх, а також визначити можливий засновницький склад закладів. Так, ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про музеї та музейну справу» визначено, що

засновниками музеїв можуть бути органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи [153]. Таке ж саме положення закріплено й в ЗУ «Про театри та театральну справу» [163], і в ЗУ «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [155].

Крім того, деякими законами може деталізуватися суб'єктний склад потенційних засновників закладів. Зокрема, у ч. 2 ст. 12 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» встановлено, що засновниками бібліотек вправі бути не тільки вищеперелічені суб'єкти, але й самоврядні організації, також зазначається, що реалізувати право «створення бібліотеки» можуть й іноземці в порядку, визначеному законом [138]. У нормативно - правових актах, якими встановлено порядок створення закладів освіти, серед можливих засновників виділяють також релігійну організацію, статут (положення) якої зареєстровано у встановленому законодавством порядку [149].

Безумовно, наведені приклади можна було б продовжити, аналізуючи норми спеціальних законів, якими регулюється діяльність різних видів закладів, однак висновок буде незмінним – засновником закладу може бути будь-яка юридична або ж фізична особа, котра володіє необхідним обсягом цивільної дієздатності.

Ще одним аспектом, на якому варто зупинити свою увагу, є те, що окремі заклади, наприклад, історико-культурні вправі здійснювати свою діяльність не тільки зі статусом юридичної особи, але й без нього. Зокрема, ч. 2 ст. 9 ЗУ «Про музеї та музейну справу» визначено, що ті музеї, які створені в складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів реєстрації не підлягають [153]. Це ж саме стосується й бібліотек та театрів.

У даному аспекті слід зауважити, що ті суб'єкти, які не наділені статусом юридичної особи, не є повноправними учасниками цивільних правовідносин, адже не наділяються цивільною правосуб'єктністю. У світлі зазначеного аналізувати особливості створення, діяльності та припинення закладів без статусу юридичної особи у цій роботі вважаємо недоцільним.

При дослідженні загальних засад створення закладів слід зауважити, що

законодавство певною мірою регулює підставу створення закладів, яка, на наше переконання, здійснюється з метою уникнення безсистемного створення останніх.

Маємо на увазі, що в нормативних актах, які визначають основні засади правового статусу закладів, указується, що вони створюються з урахуванням певних чинників. Таких, як от: соціально-економічних, національних, культурно-мистецьких потреб регіонів та наявності відповідних творчих, кадрових і матеріально-технічних можливостей - для театрів [163]; соціально-економічної та демографічної ситуації та відповідно до культурно-освітніх, соціально-економічних, національних і мовних потреб територіальної громади та/або суспільства - для закладів освіти [149].

Для деяких видів закладів відповідними державними органами приймаються соціальні нормативи щодо створення закладів. Зокрема, у бібліотечній сфері постановою КМУ від 6 лютого 2019 р. № 72 затверджено Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, де визначається мінімальна необхідна кількість бібліотек у залежності від чисельності населення в певному населеному пункті [127].

Стосовно закладів охорони здоров'я, то мережа відповідних державних і комунальних закладів формується з урахуванням планів розвитку госпітальних округів, потреб населення у медичному обслуговуванні, необхідності забезпечення належної якості такого обслуговування тощо [100]. Можна зауважити, що законодавець, в основному, визначає вищеперелічені фактори для державних та комунальних закладів, однак вважаємо, що при створенні приватних закладів також варто брати до уваги зазначені умови.

У розрізі цього питання слід указати на те, що засновники ще перед створенням юридичної особи зобов'язані здійснити цілий спектр підготовчих дій. У правничій літературі зазначені дії отримали назву ініціативної стадії створення юридичної особи.

Так, для створення юридичної особи – музею, самого тільки

волевиявлення, спрямованого на створення нової юридичної особи, недостатньо, адже, крім цього, закон установлює необхідність забезпечення: формування музейного зібрання; матеріальну базу (відповідно обладнані приміщення для зберігання, консервації та реставрації музейних предметів тощо); умови для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації; фінансування та кадри для належного його функціонування; роботу музею за чітким розкладом [153].

Не є винятком наведене й щодо інших культурно-історичних закладів, адже, створюючи бібліотеки, театри, архіви, засновники повинні підшукати відповідне приміщення, створити необхідні умови зберігання бібліотечних фондів чи то архівних документів і т. д.

Щодо освітніх закладів, то тут украй важливим є підбір персоналу, який повинен мати необхідну кваліфікацію, важливу роль відіграють приміщення, комп'ютерна техніка, а для медичних закладів пріоритетним є не тільки вище наведене, але й спеціалізоване медичне обладнання.

Наступною ж стадією, створення нового суб'єкта права є організаційна стадія. Дії, які складають зміст даної стадії залежать від способу створення юридичної особи та її організаційно – правової форми [217, с. 71]. На цьому етапі важливим є те, хто ж виступає суб'єктом створення закладу, адже, як уже зазначено вище, ними можуть бути будь-які юридичні особи приватного чи публічного права або ж фізичні особи.

Основні відмінності створення закладу лежать у площині визначення чи ініціатором створення закладу є юридичні особи приватного права, чи то юридичні особи публічного права. Адже, якщо це юридичні особи публічного права, то такі заклади створюються в розпорядчому порядку шляхом прийняття уповноваженими органами рішення про створення юридичної особи.

Проаналізувавши рішення Івано-Франківської міської ради «Про створення комунального закладу «Івано-Франківський Новий Театр» від 2016 р. [171, с. 2] та рішення Мукачівської міської ради «Про створення

комунального закладу Мукачівський драматичний театр» № 546 від 09 лютого 2017 р. [173, с. 1], можемо зрозуміти, що алгоритм дій при такому створенні юридичної особи практично однаковий.

Так, міська рада, приймаючи рішення про створення комунального закладу, одночасно вирішує питання щодо затвердження статуту і штатного розпису, визначається з порядком фінансування із міського бюджету, призначає відповідальну структуру за здійсненням координації та керівництва оперативною діяльністю комунального закладу, а також обирає відповідальну особу за здійсненням державної реєстрації.

У випадку створення закладу як юридичної особи приватного права, механізм створення такої юридичної особи є більш складним, адже засновники самостійно вирішують усі необхідні аспекти (пошук приміщення, підбір персоналу, державна реєстрація тощо).

Звісно, що й при створенні закладу як юридичної особи публічного права засновники вирішують усе самостійно, проте у своєму арсеналі вони мають допоміжні засоби. Наприклад, відділи, на які можна покласти координацію та контроль за виконанням певного рішення, можливість розпоряджатися коштами в межах бюджету, наявність приміщень, які відповідають необхідним умовам для створення певного закладу тощо.

На даному етапі здійснюється розробка та затвердження установчих документів. Установчим документом для закладів, які набувають статусу юридичної особи, є статут та положення. При розробці статуту засновники закладів повинні враховувати загальні засади ЦК України щодо установчих документів. Окрім того, деякими нормативно-правовими актами визначається перелік конкретних даних, що мають бути відображені в статуті. Наприклад, ст. 8 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153], ч. 4 ст. 12 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], п. 7 ст. 27 ЗУ «Про вищу освіту» [140].

Завершальним етапом цієї стадії є підготовка документів до подання для державної реєстрації. Безпосередньо, сама державна реєстрація є легалізаційною стадією створення юридичної особи. Так, на цій стадії

затверджені та нотаріально посвідчені засновницькі документи разом із реєстраційною карткою, а також додатками подаються для державної реєстрації [217, с. 71-72].

При цьому загальний порядок державної реєстрації закладів відбувається на основі ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», позаяк у профільних законах закріплено норму приблизно однакового змісту для всіх закладів про те, що їх державна реєстрація проводиться відповідно до закону. Відтак, за загальним правилом після проведення державної реєстрації юридична особа вважається офіційно створеною, як передбачено в п. 4 ст. 87 ЦК України [211].

Проте, створення закладів не завжди завершується державною реєстрацією, адже окремі види закладів зобов'язані пройти й інші легалізаційні процедури (ліцензування, акредитацію освітньої програми). Зокрема, це стосується медичних закладів та навчально-наукових закладів. Утім, детально не характеризуючи дані процеси, окреслимо їх у загальних рисах.

Медичні заклади, незалежно від форми власності, для можливості здійснення законної медичної практики, зобов'язані отримати ліцензію на здійснення діяльності з медичної практики. Процедура отримання відповідної ліцензії визначається ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02. 03. 2015 р. та постановою КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики» від № 285 від 02. 03. 2016 р. [117].

На офіційному сайті Міністерства охорони здоров'я України надаються детальні роз'яснення стосовно порядку отримання ліцензії. Так, для отримання цього дозвільного документа до Міністерства охорони здоров'я подається заява про отримання ліцензії та відомості про стан матеріально-технічної бази і наявність персоналу із зазначенням його освітнього і кваліфікаційного рівня [101].

Перелік необхідної матеріально-технічної бази визначається відповідними наказами міністерства охорони здоров'я про затвердження табелів оснащення медичною технікою та виробами медичного призначення Центру первинної медико-санітарної допомоги. Усі сторінки, що подаються для отримання ліцензії, нумеруються, прошиваються, засвідчуються підписом уповноваженої особи та скріплюються печаткою суб'єкта господарювання (за наявності) [101].

Якщо провадження медичної практики здійснюється в декількох місцях, то певні відомості (про стан матеріально-технічної бази, наявність персоналу) заповнюються для кожного місця провадження окремо. Слід звернути увагу на той факт, що тільки після отримання повідомлення від органу ліцензування щодо прийняття рішення про видачу закладу ліцензії, останній вправі укладати трудові договори з медичними працівниками, які були заявлені в документах, що додавалися до заяви про отримання ліцензії на зазначені ним посади [101].

Освітні заклади також зобов'язані отримати ліцензію на проведення освітньої діяльності. Порядок її отримання регулюється ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності» та постановою КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» від № 1187 від 30. 12. 2015 р. [126].

Ліцензування виступає процедурою визнання здатності юридичної особи здійснювати освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти згідно стандартами освітньої діяльності. Крім ліцензування, навчальні заклади мають здійснити й акредитацію освітньої програми, яка полягає в оцінюванні освітньої програми та/або освітньої діяльності навчального закладу за цією програмою щодо відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання [4, с. 83].

Резюмуючи загальні засади створення закладів, варто ще раз наголосити на доцільності виокремлення закладів у якості самостійної організаційно-

правової форми непідприємницьких унітарних юридичних осіб.

Важливим є те, що певні заклади (музеї, архіви, бібліотеки) можуть здійснювати свою діяльність без набуття статусу юридичної особи, а саме - діючи в структурі іншої юридичної особи. При цьому повноправними учасниками цивільно-правових відносин можуть бути визнані тільки ті заклади, що набули статусу юридичної особи.

Фактично коло потенційних засновників закладів є необмеженим, адже ними можуть бути будь-які юридичні чи фізичні особи, які володіють необхідним обсягом цивільної правоздатності та дієздатності. Крім того, залежно від суб'єкта створення, заклади можуть бути як юридичними особами приватного права, так само і юридичними особами публічного права.

Безпосередньо при створенні закладів засновники повинні враховувати чимало факторів, які для конкретних закладів можуть різнитися (соціально-економічні, національні-культурні потреби у створенні відповідних закладів, демографічна ситуація тощо). Окрім того, засновники мають вирішити багато технічних питань ще перед створенням юридичної особи, таких, як: пошук приміщення, яке повинно відповідати санітарним вимогам, обладнання, фахівців тощо.

Стосовно порядку створення закладів вважаємо, що вони створюються поетапно через проходження певних стадій, а саме ініціативної, організаційної та легалізаційної. У розрізі цього питання слід зауважити, що легалізаційна стадія створення закладу не завжди завершується державною реєстрацією, адже медичні заклади зобов'язані отримати ліцензію на здійснення медичної практики, а освітні, крім ліцензування, повинні здійснити акредитацію освітньої програми.

У рамках даного пункту цієї дисертації нам необхідно дослідити не тільки створення закладів, але й порядок їх припинення. У цьому аспекті звернемося до нормативної регламентації припинення закладів, яка здійснюється профільними законами.

Почнемо із історико-культурних закладів. Так, ст. 10 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153] встановлює два можливих випадки припинення музеїв, а саме: ліквідацію та реорганізацію. Визначено, що ліквідація музеїв може проводитися за рішенням засновника, а також за рішенням суду у випадках, визначених законодавством.

Стосовно реорганізації, то законом визначено, що остання може відбуватися відповідно до чинного законодавства. При цьому закріплено, що можливими шляхами реорганізації можуть виступити злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення [153].

У ЗУ «Про театри та театральну справу» також визначено, що театри можуть припинятися шляхом ліквідації чи реорганізації. При цьому використовується доволі типове формулювання, що ліквідація та реорганізація здійснюється відповідно до закону. При цьому викликає подив те, що нормотворець при деталізації можливих випадків реорганізації використовує доволі неоднозначне уточнення, а саме: «...злиття, приєднання, поділ тощо» [163].

З цього приводу можна зауважити наступне: у ЦК України чітко прописані можливі шляхи реорганізації, тому видається логічним збереження цієї ж тенденції в інших нормативно-правових актах. Законом, у якому встановлюються загальні засади здійснення культурної діяльності, є ЗУ «Про культуру», і в ньому також указується, що створення та припинення закладів культури здійснюється в порядку, визначеному законодавством [150].

Можна й далі аналізувати норми спеціальних законів на предмет припинення історико-культурних закладів, однак, в основному вони зводяться до вказівки на те, що їх припинення повинно здійснюватися відповідно до законодавства, тому вважаємо, що в цьому немає подальшої потреби.

Проаналізувавши законодавство стосовно припинення історико-культурних закладів, звертаємо увагу на правове регулювання припинення навчально-наукових та медичних закладів.

На основі вивчення профільного законодавства щодо нормативної

регламентації порядку припинення навчально-наукових закладів можна вести мову про наступне: ЗУ «Про дошкільну освіту» [147] та ЗУ «Про повну загальну середню освіту» [149] містять дуже схожі норми, пов'язані із припиненням закладу освіти, які зводяться до того, що рішення про реорганізацію, ліквідацію чи перепрофілювання, незалежно від підпорядкування, типу та форми власності, приймає засновник (засновники); ст. 19 ЗУ «Про професійну (професійно-технічну) освіту» визначено, що порядок реорганізації та ліквідації закладів професійної (професійно-технічної освіти) встановлюється КМУ [161].

З даного питання затверджене Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти від 20 червня 2000 р., у якому також передбачено, що дані заклади вправі ліквідовуватися та реорганізовуватися. Крім того, міститься вказівка, що зазначені процеси повинні відбуватися в порядку установленому законодавством [112].

У ЗУ «Про вищу освіту» дещо детальніше прописано порядок припинення вищих навчальних закладів, зокрема, у частині визначення того, хто приймає рішення про реорганізацію чи ліквідацію. Відповідно, для «закладів державної форми власності це є КМУ, закладів комунальної форми власності – відповідні органи місцевого самоврядування, закладів приватної форми власності фізичні, та/або юридичні особи, і релігійні організації, статути (положення) яких зареєстровані у встановленому законодавством порядку» [140]. При вивченні порядку припинення вищих навчальних закладів привертає увагу уточнення щодо видів реорганізації, оскільки у ч. 1 ст. 31 ЗУ «Про вищу освіту» визначено, що вищий навчальний заклад може припинити свою діяльність, використовуючи такі види реорганізації, як: злиття, приєднання, поділ, перетворення [140].

Проте, у ЦК України передбачено ще один шлях реорганізації, а саме - виділ. Аналізуючи змістове навантаження відповідної норми ЗУ «Про вищу освіту», робимо висновок, що вищий навчальний заклад не може реорганізовуватися шляхом виділу. Однак, такий висновок буде

неправильним, адже, наприклад, розпорядженням КМУ від 27 січня 2016 р. № 51-р «Про деякі питання реорганізації вищих навчальних закладів» передбачено реорганізацію державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» шляхом виділу з його складу трьох нових закладів освіти [176].

Можна зробити висновок, що все-таки виділ використовується при реорганізації вищих навчальних закладів. Звісно, можна заперечити, що питання, пов'язане із змістовим формулювання видів реорганізації, є не настільки важливим, але, на наше глибоке переконання, нормативна база має бути досконалою, в тому числі і в таких «дрібницях».

Припинення медичних закладів також має свою специфіку, яка пов'язана із тим, що ліквідація чи реорганізація останніх повинна відбуватися із урахуванням плану розвитку госпітального округу, тому варто уточнити, що ж таке госпітальний округ. Дефініція даного поняття міститься в ст. 16 ЗУ «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» [100].

Крім того, законодавчо встановлено, що заклади охорони здоров'я комунальної та державної форми власності можуть бути реорганізовані, у тому числі шляхом перетворення.

Можна сказати, що при визначенні порядку припинення медичних закладів у цитованому вище законі збережена, так би мовити, традиція закріплення бланкетної норми про те, що порядок припинення діяльності медичними закладами охорони здоров'я встановлюється законом. У цьому аспекті слід указати на те, що й в науковій думці акцентується на особливостях припинення медичних закладів, відтак зазначається, що припинення суб'єкта медичної практики має бути здійснено з урахуванням гарантування населенню надання невідкладної, екстреної допомоги і вчасної та якісної медичної допомоги [181, с. 7] .

Системний аналіз нормативних-правових актів, у фокусі уваги яких знаходяться різні види закладів, дозволяє зробити висновок, що основні правові засади здійснення їх припинення закріплені на рівні ЦК України,

позаяк фактично у всіх вивчених законах міститься відсилочна норма до цього нормативно-правового акту.

Наведене зумовлює потребу звернутися до основних його положень у частині регламентації припинення юридичних осіб, до чого й перейдемо далі.

В основному акті цивільного законодавства припиненню юридичних осіб відведено 9 статей, у яких, утім, досить детально прописано порядок та особливості припинення юридичних осіб. У цих правових нормах встановлено два випадки припинення юридичних осіб: ліквідація та реорганізація (майно, права та обов'язки переходять до правонаступників) [211].

Визначено також, хто уповноважений приймати рішення про припинення юридичної особи. Установлено, що ними можуть бути учасники юридичної особи, суд або орган державної влади [211]. Варто зауважити, що серед потенційних ініціаторів припинення немає засновників, як закріплено в спеціальних законах. Це, уважаємо, необхідно корегувати, щоб закріпити можливість засновників закладів ініціювати припинення таких юридичних осіб.

Після прийняття рішення про припинення особа, яка прийняла таке рішення, зобов'язана протягом трьох робочих днів повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію. Далі ж призначається комісія з припинення юридичної особи (комісія з реорганізації або ліквідаційна комісія), голова такої комісії або ліквідатор, встановлюється порядок та строк заявлення кредитором своїх вимог.

Функції комісії з припинення може бути покладено на орган управління юридичної особи, що припиняється. Також закріплюються загальні засади здійснення реорганізації юридичних осіб. Окремою статтею регламентується порядок виділу як форми реорганізації. Відповідний формат побудови норм про реорганізацію зумовлений тим, що при виділі юридична особа, з якої здійснюється виділ, не припиняється, а й надалі продовжує здійснювати свою діяльність, а при всіх інших видах реорганізації юридичні особи

припиняються. Детально врегульовано порядок дій при ліквідації юридичної особа та задоволенні вимог кредиторів [211].

На основі вивчення норм спеціальних законів та ЦК України [211] щодо ліквідації та реорганізації закладів як непідприємницьких юридичних осіб унітарного типу можна вести мову про наступне:

- 1) припинення закладів може бути проведене в добровільному та примусовому порядку;
- 2) у випадку добровільного припинення, рішення про припинення приймає засновник незалежно від форми власності;
- 3) при використанні примусового порядку відповідне рішення приймається судом або ж органом державної влади;
- 4) реорганізація досліджуваних закладів може бути проведена шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення та виділу;
- 5) порядок припинення закладів визначається ЦК України, профільними законами та може визначатися постановами КМУ.

Та попри загальні засади припинення закладів, є й такі, що характерні тільки для певних видів, наприклад, засновники вищого навчального закладу при прийнятті рішення про припинення повинні подбати про вирішення всіх питань продовження безперервного здобуття вищої освіти особами, які навчаються в такому закладі [140].

Як ми вже зазначали, заклади можуть бути юридичними особами приватного права та юридичними особами публічного права. Порядок припинення перших і других має певні відмінності, про які піде мова далі. Незалежно від того, чи це юридична особа приватного права, чи юридична особа публічного права, рішення про її припинення приймає засновник, однак, коли це юридична особа приватного права, то рішення, прийняте засновником, здебільшого не потребує подальшого схвалення або ж затвердження.

Діаметрально протилежною є ситуація, коли рішення про припинення приймає засновник того закладу, котрий виступає юридичною особою

публічного права. Оскільки майже усі, публічні бібліотеки є об'єктами комунальної власності, то рішення про їх припинення можуть прийняти відповідні органи місцевого самоврядування. При цьому доцільність реорганізації чи ліквідації бібліотек, які перебувають у державній або комунальній власності, визначається відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за погодженням із Міністерством культури України [174, с. 8].

Про те, що такий порядок дій неодмінно має зберігатися на практиці, свідчить рішення Шостого апеляційного адміністративного суду від 29.05.2019 року. Суть справи полягає в тому, що 06.09.2018 р. Білоцерківською міською радою було прийнято рішення про ліквідацію Білоцерківської школи мистецтв № 3 в м. Біла Церква, проте дане рішення було прийнято з порушенням нормативних приписів. Відтак Шостий апеляційний адміністративний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції (який, визнав рішення Білоцерківської міської ради законним), серед підстав для його скасування визначає наступні: «порушення Регламенту Білоцерківської міської ради щодо включення питання до порядку денного сесії міської ради; профільна депутатська комісія винесла рішення, яким не рекомендувала розглядати дане питання на сесії міської ради; відсутнє погодження Міністерства культури про ліквідацію дитячого музикального закладу» [167].

У даному аспекті варто зазначити, що в інформаційному просторі міститься чимало повідомлень щодо здійснення оптимізації певними видами закладів, що не дає змоги оминати увагою дане питання. Науковцями ще в 2016 р. зазначалося, що це питання перебуває на слуху вже декілька років [19]. Не закінчилась оптимізація й дотепер. Так, вона проводиться щодо бібліотек, музеїв, освітніх закладів, медичних закладів.

Основною метою таких перетворень є удосконалення мережі певних закладів, які здійснюються через припинення або ж реорганізацію досліджуваних юридичних осіб, тому між поняттями «оптимізація» та

«припинення», «реорганізація» можна поставити знак рівності, оскільки перше відбувається через пряме використання другого. Наприклад, оптимізація бібліотек у Херсонській області здійснюється шляхом припинення [99], а оптимізація бібліотек у м. Бердичеві Житомирської області проводиться через використання реорганізації шляхом злиття [6].

На шпальтах інтернет-видань та засобів масової інформації зараз активно обговорюється питання оптимізації шкіл та вищих навчальних закладів. Оптимізація шкіл в основному спрямована на закриття малокомплектних шкіл у сільській місцевості.

Як зазначають у Міністерстві освіти України, ці дії необхідно здійснити з метою покращення якості освіти та надання кращих можливостей для досягнення відповідних освітніх результатів [203]. Про недалекоглядність планів, спрямованих на оптимізацію вищих навчальних закладів свідчить те, що вже є оприлюднений список можливих вищих навчальних закладів, які можуть бути припинені [183].

Можна резюмувати, що у сфері діяльності закладів досить активно здійснюється припинення та реорганізація, які зумовлені реформами, які здійснюються останнім часом. Проте незалежно від причин та перспектив проведення зазначених трансформацій процедурні аспекти їх здійснення мають бути дотримані з урахуванням загальних та спеціальних засад національного законодавства.

Важливим є те, що декларується дотримання нормативно-правових актів, зокрема, якщо це припинення вищих навчальних закладів, то в Міністерстві освіти України запевняють, що воно ніяким чином не зачепить інтересів студентів, а навпаки, вони отримають від цього вигоду, оскільки в них з'являється можливість учитися в більш досвідчених викладачів і отримувати дипломи більш престижних університетів [205].

Узагальнюючи характеристику порядку припинення закладів, можна вести мову про те, що порядок проведення цих трансформацій регулюється численними нормативно-правовими актами, починаючи із ЦК України та

завершуючи підзаконними нормативно-правовими актами. При цьому нормативна регламентація потребує удосконалення, адже на практиці виникають спірні ситуації, про що свідчить судова практика. Алгоритм дій під час припинення в основному є однаковим для усіх закладів, проте, залежно від сфери діяльності, може змінюватися.

Крім того, відмінності присутні і при припиненні закладів як юридичних осіб приватного та публічного права. Так, якщо здійснюється припинення закладів – юридичних осіб приватного права, то засновник приймаючи рішення про припинення не зобов'язаний узгоджувати його із іншими особами. Однак коли відбувається припинення закладів – юридичних осіб публічного права, то таке рішення має бути погоджене із відповідними інстанціями.

2.2. Характеристика правового режиму майна як елемента цивільно-правового статусу закладу.

Чинний ЦК України не містить у своєму категоріальному апараті поняття «правовий режим майна», натомість воно визначається в ГК України. Відповідно, у ст. 133 «Правовий режим майна суб'єктів господарювання» йдеться про те, що основу правового режиму майна суб'єктів господарювання становлять право власності та інші речові права (право господарського відання і право оперативного управління) [28]. Також зазначається, що господарська діяльність може здійснюватися й на основі інших речових прав, які передбачені ЦК України, зокрема, права володіння, права користування тощо; майно суб'єктів господарювання відповідно до умов договору з власником майна вправі бути закріплене й на іншому праві.

Можна зауважити, що в наведеній статті йдеться саме про суб'єктів господарювання, однак вважаємо, що за аналогією закону таке розуміння

правого режиму майна може бути використано й для закладів. Окрім того, наведене видається виправданим й у світлі того, що останні теж можуть набувати статус суб'єкта господарювання [179, с. 633].

Ще одним аспектом, на який варто звернути увагу, є те, що запропоноване розуміння правового режиму майна в основному зводиться до визначення правового титулу майна, на якому воно закріплюється, закладами.

ЗУ «Про вищу освіту» [140] також оперує таким поняттям, як «правовий режим майна», однак у статті, де міститься його характеристика, йдеться й про матеріально-технічну базу вищих навчальних закладів. Зокрема, встановлено, які об'єкти можуть бути визнані в якості матеріально-технічної бази, на якому правовому режимі вони можуть бути закріплені закладами вищої освіти, які вимоги та обмеження щодо них та встановлено безпосередні правомочності закладу освіти щодо матеріально-технічної бази.

Треба сказати, що такий підхід, на наше переконання, є більш вдалим, адже правовий режим майна проявляється не тільки у визначенні права на майно, але і в характеристиці якісного наповнення цього майна, зокрема матеріально-технічної бази.

З цього приводу, в науці цивільного права вказується, що правовим режимом майна установ є визначений комплекс правових норм та правових засобів порядок регулювання відносин, що виникають при формуванні майна установ, здійсненні ними речових прав (правомочностей володіння, користування, розпорядження) щодо належного їм майна, а також при настанні цивільно-правової відповідальності установ за власними зобов'язаннями [73, с. 14].

Можна зауважити, що для окреслення поняття правового режиму майна використовується термін «установа», що, однак, є закономірним, бо раніше саме цим поняттям позначалися ті юридичні особи, які створювалися на унітарних засадах. Та й взагалі, при характеристиці установ теоретики цивільного права фактично ототожнюють поняття «установи» та «закладу»,

саме тому в подальшому будемо використовувати і перше, і друге.

Конкретніше визначення правового режиму майна надається І. В. Венедіктовою у відношенні лікувально-профілактичних закладів. Зокрема, авторкою зазначається, що «правовий режим майна лікувально-профілактичних закладів – це ніщо інше, як порядок формування, використання і вибуття цього майна, обсяг прав і обов’язків суб’єктів правовідносин з приводу володіння, користування і розпорядження майном, а також порядок звернення на нього стягнень кредиторів» [16]. Наведену характеристику варто сприйняти щодо всіх видів закладів.

Оскільки досліджувані у цій науковій праці заклади як непідприємницькі юридичні особи, створюються на унітарних засадах, і в них відсутні членські відносини, то з усією впевненістю можна вести мову про те, що майнова відокремленість є однією з основних ознак закладів.

Так, при створенні закладу його засновники в обов’язковому порядку вирішують питання про визначення матеріальної бази, необхідної для здійснення подальшої діяльності. Наприклад, як ми вже зазначали, при створенні музею засновники повинні забезпечити формування музейного зібрання, матеріальну базу та фінансування [153].

Дискусійним на сьогодні є визначення правового титулу майна, яке передається закладу. Тож проаналізуємо нормативно-правові акти з цього приводу. ЗУ «Про музеї та музейну справу» визначено, що приміщення музеїв, яке перебуває у державній або комунальній власності, передається музеям на праві оперативного управління, на тому ж самому речовому праві закріплюються за музеями музейні предмети, музейні колекції та музейні зібрання державної частини музейного фонду України [153].

Схожу норму містить і ЗУ «Про театри та театральну справу», в якому зазначено, що будівлі (споруди, приміщення) театрів, які є в державній або комунальній власності, передаються останнім на праві оперативного управління. Стосовно майна театрів, що є в державній власності, то воно може належати театрам або на праві господарського відання, або на праві

оперативного управління [163].

Щодо майна бібліотек, то ст. 28 ЗУ «Про бібліотеку та бібліотечну справу» встановлено, що бібліотечний фонд, будівлі, споруди, приміщення, обладнання та інше майно, що є державною чи комунальною власністю належить бібліотекам на праві оперативного управління [138].

Якщо звернутися до законодавства про освіту, то в ЗУ «Про освіту», визначено, що майно закладів освіти, а також установ, організацій, підприємств системи освіти належить їм на правах, визначених законодавством [157].

Якщо ж з цього приводу проаналізувати нормативно-правові акти, котрими визначено правовий статус окремих видів навчально-наукових закладів, то стає зрозумілим, що в зазначених правових документах питання правового режиму майна вирішено конкретніше.

Так, ЗУ «Про професійну (професійно-технічну) освіту» встановлює, що об'єкти права власності закріплюються засновником за закладом професійної освіти державної або комунальної власності на праві оперативного управління [161]. Майно, яке передається засновником державному або комунальному закладу вищої освіти закріплюється за ним на праві господарського відання [140].

Також і для всіх закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності встановлюється єдино можливий правовий режим майна, а саме - право оперативного управління [8, с. 7].

Як можна зауважити, законодавець при регламентації правового режиму майна закладів, яке передається засновником при створенні, в основному звертає свою увагу на ті заклади, які засновуються як юридичні особи публічного права на основі державної та комунальної власності. При цьому, якщо взяти до уваги статистичні дані щодо закладів, то одразу ж можна зрозуміти чому. Так, на сьогодні закладів культури, які б створювалися на приватно-правових засадах, відносно небагато. Зокрема, про це свідчить статистика музеїв. Відтак, у 2016 р. в Україні налічувалося 576 музеїв, з яких

49 з національним статусом, 22 державні, 89 обласних, 391 районних (міських), інші – 25 [43, с. 36].

У цивілістичній доктрині саме останніх відносять до юридичних осіб приватного права. Такий низький рівень активності, на думку Труби В. І. та Менської О. А., зумовлений загальним низьким станом підприємців, відсутністю пільгового оподаткування меценатів, високими вимогами до створення та функціонування закладів культури тощо [202, с. 119].

Наведена тенденція зберігається й серед навчально – наукових закладів, наприклад, у 2017 р. загальна кількість вищих навчальних закладів становила 372, з яких: 144 державної форми власності, 177 комунальної та 51 приватної [18, с. 22]. Тобто основна частина історико-культурних, навчально-наукових та медичних закладів припадає саме на заклади державної та комунальної форми власності.

У відношенні закладів, які створюються та функціонують як юридичні особи приватного права, то майно надається їм, як правило, на праві власності. Доречним, у розрізі даного питання, буде навести позицію Блащук Т. В., яка зазначає, що заклади охорони здоров'я вільні у виборі організаційно-правової форми. Відтак, у засновників цих закладів можуть виникати корпоративні права (якщо заклад створений в організаційно-правовій формі товариства), право власності чи право господарського відання (якщо це підприємство), що не виключає й виділення майна на праві оперативного управління [8, с. 8].

Звісно, що стосовно корпоративних прав, то для досліджуваних юридичних осіб вони не будуть притаманними, адже ми вивчаємо заклади, які створюються на унітарних засадах. Однак право власності, право оперативного управління та право господарського відання, може бути використано засновниками медичних закладів як юридичних осіб приватного права, та й не тільки медичних закладів, але й інших видів закладів.

Таким чином, слід констатувати, що визначення правового режиму майна, яке передається засновником або засновниками при створенні закладу,

залежить від того, чи створюється юридична особа публічного права, чи юридична особа приватного права [195, с. 261].

Так, у випадку створення закладу як юридичної особи публічного права такому закладу передається державне або комунальне майно, і відповідно воно буде закріплено за закладом на праві господарського відання або оперативного управління. При створенні закладу як юридичної особи приватного права останньому передається майно, котрим засновники володіють на праві приватної власності, а тому воно передається їм у власність. Втім, і при створенні закладів – юридичних осіб приватного права майно може передаватися засновниками і на інших речових правах, адже це не заборонено законом.

У сучасній цивілістиці ведеться жвава дискусія відносно доцільності використання вже згадуваних юридичних конструкцій «оперативного управління» та «господарського відання». Однак, перш ніж перейти до неї, варто визначити в загальних рисах зміст цих понять. Для цього необхідно ще раз звернутися до положень ГК України, оскільки саме в ньому дано їх нормативне визначення (ст. 136, 137).

У правовій літературі при характеристиці цих правових категорій зазначається, що на даний момент відсутній будь-який нормативний акт цивільного чи господарського права, який би містив чіткий перелік правомочностей установи стосовно закріпленого за нею майна.

Наголошується на тому, що державні установи не можуть здійснювати будь-які дії стосовно довіреного їм майна, а тільки ті, які передбачені законодавчими актами або статутами. Підприємство, за яким майно закріплене на обмеженому речовому праві, хоча й діє у своєму інтересі, однак не самотійно, а в межах, установлених йому з боку власника.

Зокрема, такі межі проявляються в тому, що суб'єкт здійснює свої правомочності не самотійно, а згідно з метою його діяльності, завданнями власника, призначенням майнових фондів установи. Власник може в будь-який момент вилучити майно, закріплене за суб'єктом права оперативного

управління, якщо майно використовується неефективно або не за призначенням [16]. Наведене розуміння обмежених речових прав стосується повною мірою і досліджуваних юридичних осіб.

Перейдемо безпосередньо до аналізу наукової доктрини з приводу доцільності використання обмежених речових прав при створенні та діяльності закладів.

У сучасній цивілістиці сформувалося три основних позиції щодо правового режиму майна юридичних осіб публічного права. Прибічники першої вказують про те, що юридичні особи публічного права можуть мати майно на праві власності, інші підтримують позицію про те, що майновий режим указаних суб'єктів повинен базуватися на праві оперативного управління і праві господарського відання, що закріплені у ГК України, треті відстоюють позицію про те, що майно може належати юридичним особам публічного права на праві довірчої власності [108, с. 91-92]. Детальніше розглянемо кожне з наведених тверджень.

Адепти першої позиції стверджують, що обмежені речові права, зокрема право оперативного управління, є такими, що мають залишитися в історії, адже вони є елементами адміністративно-командної системи. Зважаючи на те, що сьогодні ми перейшли до ринкової економіки, основний суб'єктний склад якої становлять учасники-власники, використання обмежених речових прав уже є не виправданим.

Натомість сучасний діловий обіг вимагає участі в цивільних правовідносинах повноправних суб'єктів, які не обмежуються у своїй діяльності вказівками власника майна, а тільки приписами нормативно-правових актів. Відтак майно, яке передається засновниками установ, повинно закріплюватися за ними не на обмеженому речовому праві, а на праві власності. Крім того, дослідники даного питання стверджують, що майно повинно закріплюватися за установами на праві власності незалежно від виду та правового статусу установи [40, с. 81].

У цьому ракурсі влучною є позиція Довгерта А. С., який веде мову про

те, що відокремлене майно може перебувати лише у власності юридичної особи, адже юридична особа-невласник існувати в економічному середовищі не може. Науковець підтверджує свої переконання прикладом створення вищого навчального закладу. Він зазначає, що «навіть якщо держава створює навчальний заклад як юридичну особу публічного права, загальний чинник для юридичних осіб - відокремленість майна на праві власності - залишатиметься незмінним, тобто майно належатиме ВНЗ на праві власності» [108, с. 132-133].

Представники іншого напрямку, які є прихильниками тієї думки, що майно має закріплюватися за установами на праві оперативного управління виходять з того, що оперативне управління установ є за своєю сутністю правом власності. Так, В. П. Шкредов вважає, що право оперативного управління - це право власності для власника, тобто володіння максимальним обсягом правомочностей на конкретний об'єкт права. Іншими словами, оперативне управління - це власність відповідної юридичної особи, яка володіє власним майном. Цю ж точку зору поділяє й Д. В. Петров, який прирівнює право оперативного управління до права власності, оскільки інше не передбачено спеціальними нормами відносно цих речових прав та їх носіїв [38, с. 106].

Прихильником третьої позиції зауважують, що сучасні приватноправові відносини потребують участі в них юридичних осіб-власників. Відтак наявність у державної установи права оперативного управління не дозволяє розглядати її повноцінним учасником цивільних відносин. Та попри це, не підтримується наукова думка про те, що майно повинно закріплюватися за такою установою на праві власності, а висловлює власне бачення, яке полягає в позиції - закріплювати майно за зазначеними юридичними особами на праві довірчої власності (довірчого управління), що має схожі риси із інститутом оперативного управління.

Доцільність такого нововведення обґрунтовується тим, що застосування інституту оперативного управління суперечить прагненням гармонізації

вітчизняного законодавства із законодавством Європейського Союзу, позаяк право оперативного управління та господарського відання їм невідомі. Крім того, ставиться під сумнів передачу державного майна у власність державним установам у даний період розвитку економіки України [16, с. 14].

Ці доводи мають місце й сьогодні, адже повністю відмовитися від обмежених речових прав немає можливості, натомість заміна їх прогресивнішими правовими механізмами є доволі логічною.

Витоки довірчого управління майном простежуються ще в римському приватному праві. У сьогоденній інтерпретації даного правового інституту він є цілком придатним для використання в цивільних правовідносинах, адже «сутність цієї юридичної конструкції дозволяє усунути прогалини у регулюванні питань щодо управління власністю та надає широкі можливості суб'єктам цивільних правовідносин моделювати свою правову поведінку з ефективного управління довіреним майном...» [40, с. 193].

Реалії сьогодення є такими, що правниками пропонується закріплювати майно на праві довірчої власності саме за медичними закладами. Зокрема, Піддубна В.Ф. на основі здійсненого аналізу наукових позицій пропонує механізм довірчої власності для врегулювання майнових відносин держави, державних органів, місцевого самоврядування зі створеними ними юридичними особами публічного права [108, с. 93].

Венедіктова І. В. стверджує, що ця конструкція гармонійно підійде для управління лікувально-профілактичним закладом, «оскільки саме для господарювання придатним може стати не стільки спеціаліст у галузі медицини, скільки фахівець управлінець, що зможе грамотно здійснювати державні закупівлі, наймати та звільняти персонал, слідкувати за обліковою звітністю тощо. У своїх наукових доводах дослідниця зазначає, що «запровадження і застосування нових, ефективніших конструкцій зобов'язального характеру є логічним, оскільки чим вище розвиненість цивільного обігу в суспільстві, тим частіше й активніше мають застосовуватися не речові, а зобов'язальні інститути, які відображають

динаміку обігу, тому з речовими правовими режимами можна виділити зобов'язальний правовий режим – управління майном» [16].

Наведені міркування однозначно заслуговують на увагу. Звісно, що використання зарубіжного досвіду, який проявляється в застосуванні інституту довірчої власності, є прогресивним кроком, але чи виправдає він себе у вітчизняному законодавстві, покаже тільки час та практика його застосування.

Наші ж переконання у розрізі цього питання є наступними: право оперативного управління та господарського відання є пережитками радянської правової системи, а тому можна говорити про те, що воно вже себе вичерпало; практика закріплення майна за досліджуваними юридичними особами на обмежених речових правах має залишитися в минулому, натомість необхідно використовувати правові конструкції, які більшою мірою відповідають ринковій економіці.

Наведене має знайти свою відображення у використанні динамічніших правових категорій, що проявляється у використанні права власності як основного правового режиму майна закладів та перспективного використання інституту довірчої власності [195, с 260].

Якщо питання правового титулу майна, на якому воно закріплюється засновниками за створюваними закладами, не знайшло однозначного вирішення і надалі залишається дискусійним, то у відношенні тих матеріальних об'єктів, які заклад набуває при здійсненні своєї діяльності, цивілісти є більш одностайними.

Зокрема, В. І. Борисова вказує на те, що питання про правовий режим майна, отриманого приватними установами від здійснення підприємницької діяльності, має вирішуватися просто, адже це майно – власність установи [10, с. 33].

І. П. Жигалкін указує, що майно, отримане установами завдяки здійсненню підприємницької діяльності, має належати їм на праві власності незалежно від виду та правового статусу засновника установи [40, с. 81].

Таким чином, автор стверджує, що майно, отримане від здійснення підприємницької діяльності, повинно належати установам на праві власності, незважаючи на те, чи установи є юридичними особами публічного права, чи юридичними особами приватного права.

У юридичній літературі цілком виправдано зазначається, що майно отримане не тільки від підприємницької діяльності, але й з інших джерел (дарунків, пожертв, заповіт, результат інтелектуальної творчої діяльності), має визнаватися за установами на праві власності [74, с. 131]. Наведені позиції однозначно варто підтримати.

У даному аспекті доречним буде дослідити джерела формування майна закладів, визначити, які конкретно об'єкти можуть перебувати у власності закладів та визначити їх особливості.

Насамперед для повноцінного функціонування музеїв необхідним є відповідне приміщення. Згідно із законодавством, власники музеїв зобов'язані забезпечувати їх будівлями (спорудами), збудованими за спеціальними проектами або іншими упорядкованими приміщеннями, що відповідають вимогам функціонування музеїв, а також відповідним обладнанням та транспортом. Фінансування діяльності музеїв здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб тощо [195].

Досліджуючи майновий еквівалент діяльності музеїв, не можемо оминути увагою об'єкти музейного фонду, які можуть складатися з державної і недержавної частини. Оскільки предмети музейного фонду є культурними цінностями, то закономірно, що вони стають предметом наукового зацікавлення. Так, науковцями виокремлюються такі ознаки культурних цінностей: речова природа, унікальність та незамінність, суспільна значущість, значна вартість, а також особливий режим правового регулювання [38].

Крім того, указується, що оборотоздатність культурних цінностей може бути розподілена на категорії:

1) які перебувають у вільному обороті (обіг визначається самими учасниками, а не контролюється державою);

2) обмежені в цивільному обороті (ті, які внесені до Державного реєстру національного культурного надбання та інші цінності, стосовно обороту, яких законодавство висуває спеціальні вимоги);

3) виключені з обороту (більшість об'єктів культурної спадщини, а саме: об'єкти архітектури та містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва тощо) [38, с. 6, 11].

Національне законодавство, яким визначається правове становище інших історико-культурних закладів, містить дуже схожі між собою норми в частині фінансування закладів, їх матеріально-технічної бази та джерел формування майна.

В основному вони зводяться до того, що, залежно від форми власності, фінансування здійснюється з державного або місцевого бюджету, чи за рахунок коштів засновників або власників; матеріально-технічною базою є будівлі, споруди, комунікації, земельні ділянки, інвентар тощо; легальний перелік джерел формування майна є доволі широким, що включає доходи від здійснення підприємницької діяльності, кошти від продажу квитків, виконання інших робіт на замовлення, грантів, спонсорської допомоги, добровільних внесків [195].

Утім, наявність у закладів певних об'єктів, зокрема об'єктів музейного фонду, архівного фонду, бібліотечного фонду, зумовлює їх специфіку, котра проявляється в спеціальному правовому режимі цих предметів та їх оборотоздатності.

У науці зазначається, що спеціальний правовий режим проявляється в тому, що права власника культурної цінності є обтяженими за рахунок:

а) встановлення обов'язку власника щодо утримання майна, яке йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 322 ЦК України [211], ст. 24 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [159]);

б) права привілеєвої купівлі пам'яток (ст. 20 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [159]);

в) особливостей придбання власність держави культурних цінностей, заявлених до вивезення через митний кордон України (ст. 20 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [139]);

г) обов'язку забезпечувати публічний доступ до пам'яток культурної спадщини;

д) переважного права держави на придбання музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до недержавної частини Музейного фонду України [38, с. 11].

Стосовно оборотоздатності цих об'єктів, то, на нашу думку, наведений поділ обігу культурних цінностей застосовується й до об'єктів архівного фонду та бібліотечного фонду, тому що вони відносяться до культурної спадщини, яка також є культурною цінністю.

Фінансування медичних закладів проводиться з державного та місцевого бюджету, коштів юридичних та фізичних осіб, а також інших джерел не заборонених законом [100, ст. 18]. Можна вести мову про те, що суб'єкт фінансування медичних закладів як історико-культурних, так навчально-наукових напряму залежить від їх форми власності.

Від рівня матеріального забезпечення медичних закладів залежить якість медичних послуг, тому до майна медичних закладів висуваються підвищені вимоги. Зокрема, приміщення, у яких провадиться медична практика, повинні відповідати встановленим санітарним нормам, а якщо в майні суб'єкта медичної практики є операційні блоки, їх має бути облаштовано так, щоб вони були ізольовані від усіх груп приміщень закладу охорони здоров'я та мали доступне сполучення з приміщеннями анестезіології та реанімації тощо [181, с. 142].

У частині якісного наповнення майна медичних закладів, то їх особливість зумовлюється самою сферою діяльності. При цьому різноманітність об'єктів, які можуть бути у власності медичних закладів,

викликає потребу здійснення їх класифікації.

Відтак, у наукових джерелах пропонується здійснювати поділ майнових медичних ресурсів на: матеріально-технічні ресурси; медико-технічні ресурси біотехнологічні ресурси; природно-лікувальні ресурси та преформовані засоби; фінансові ресурси; лікарські засоби [181, с. 151].

Можна підсумувати, що у власності закладів може бути надзвичайно широке коло об'єктів. У даному аспекті слід зауважити, що перелік цих об'єктів визначається сферою діяльності закладу, а тому, варто вести мову про те, що майно закладів є цільовим.

Власне, на цьому уже наголошувалося у цивілістичній думці, позаяк І. П. Жигалкін зазначає: «Не можна не погодитися з тим, що установа володіє майном, яке має цільове призначення» [40, с. 84]. Цільовий характер відповідного майна проявляється в тому, що заклад вправі використовувати своє майно тільки за його призначенням і для виконання мети діяльності, яка передбачена в установчих документах.

Про небезпідставність тверджень щодо цільового характеру майна закладів свідчать норми законодавства, зокрема в ст. 10 ЗУ «Про театри та театральну справу» встановлено, що в разі ліквідації державного або комунального театру їхнє майно, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, у тому числі нерухоме, передається центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв або відповідному органу місцевого самоврядування і може бути використане ними винятково в цілях театральної справи [163].

Також і в ЗУ «Про дошкільну освіту» міститься вказівка на те, що майно, яке є державною або комунальною власністю (земельні ділянки, будівлі, споруди, обладнання тощо), придбання чи відокремлення якого призначене для здобуття дітьми дошкільної освіти, використовується винятково для роботи з дітьми [146].

Цільовий характер майна притаманний не тільки державним та комунальним закладам, але й приватним. Зокрема, у ст. 10 ЗУ «Про музеї та

музейну справу» встановлено, що у випадку ліквідації музеїв, які засновані на приватній формі власності, переважне право на придбання музейних зібрань за інших рівних умов має держава [153].

Насамкінець варто зазначити окремі аспекти цивільно-правової відповідальності закладів. У приватноправовій доктрині вказується на те, що установа самостійно несе ризик можливої майнової відповідальності і відповідних майнових збитків як учасник цивільного обігу. Однак варто брати до уваги те чи буде відповідний заклад (суб'єкт відповідальності) юридичною особою приватного права або юридичною особою публічного права.

Це має важливе значення, адже, якщо заклад є юридичною особою приватного права, то він, як власник майна нестиме самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями. Такі заклади в майновому плані залишаються відокремленими від своїх учасників, а тому немає підстав говорити про додаткову відповідальність.

Своєю чергою, для закладів як юридичних осіб публічного права поки що характерною є субсидіарна відповідальність засновника за зобов'язаннями юридичної особи, на майно якої він зберігає право власності. Тобто відсутність реальної майнової відокремленості юридичної особи від її засновника зумовлює обов'язок засновника нести субсидіарну відповідальність за боргами створеної ним організації – не власника [40, с. 84-86].

Усі попередні міркування логічно зводяться до того, що настав час відмовитися від закріплення майна закладами на обмежених речових правах. Пріоритетним у цьому напрямі вважаємо передачу засновником майна закладу на праві власності. Це, дійсно, той прогресивний напрямок, якому належить знайти своє життя в законодавстві [215, с. 23].

Утім позитивно ставимося до можливості використання інституту довірчого управління майном. Застосування цієї правової інституції, вважаємо, може стати перехідною ланкою на шляху запровадження правового

режиму майна на праві власності для всіх закладів, адже одразу відмовитися від обмежених речових прав навряд чи вдасться.

На підставі здійсненого дослідження майна, яке необхідне для здійснення діяльності закладів, приходимо до висновку, що воно є цільовим, оскільки може використовуватися тільки за призначенням і для виконання мети діяльності.

Стосовно оборотоздатності об'єктів, котрі можуть використовувати заклади, то слід вказати, що вони можуть перебувати у вільному чи обмеженому обігу, або можуть бути виключені з обороту.

2.3. Цивільна правосуб'єктність закладу.

Ще одним важливим елементом цивільно-правового статусу закладу є його правосуб'єктність. Дана правова категорія відома цивілістичній науці, однак не зважаючи на значні досягнення науки у її вивченні, вона і надалі залишається дискусійною, адже не знайшла свого однозначного вирішення ні на доктринальному, ні на законодавчому рівнях.

У науці цивільного права активно використовується термін «правосуб'єктність», проте стосовно змістовного наповнення цього поняття думки цивілістів розходяться. Досить поширеним є розуміння правосуб'єктності, розроблене радянськими цивілістами, за яким - це узагальнююче поняття, що об'єднує і правоздатність, і дієздатність.

До прикладу, О. С. Іоффе та О. О. Красавчиков підкреслювали, що витоки теоретичних уявлень про правосуб'єктність тісно пов'язані з категоріями «правоздатність» та «дієздатність» [54; 66, с. 37-39]. Саме наведена позиція, щодо сутності цивільної правосуб'єктності, знайшла широку підтримку в наукових колах, як у радянський, так і сучасний період.

Є й інша концепція (автор С. М. Братусь [13, с. 5-6]), відповідно до якої правосуб'єктність отожднюється із правоздатністю. В основі цієї концепції лежать аргументи з приводу того, що зважаючи на те, що недієздатні особи також є суб'єктами права, немає потреби включати в структуру правосуб'єктності дієздатність. Водночас, вважаємо, що недієздатність чи обмежена дієздатність є різновидами дієздатності як самостійної правової категорії.

Зазначена позиція справедливо наштовхнулася на критику також з тих причин, що при такому трактуванні цивільної правосуб'єктності не залишається місця для цивільної дієздатності, а за допомогою тільки однієї цивільної правоздатності не забезпечується можливість набувати конкретних цивільних прав та обов'язків. У розрізі цього питання влучною є позиція Зозуляк О.І., яка наголошує на тому, що «...кількісна безмежність правових можливостей перетворюється у конкретні суб'єктивні права та обов'язки із визначеним змістом та обсягом якраз завдяки цивільній дієздатності» [50, с. 12].

Міститься у доктрині також широкий підхід до розуміння цивільної правосуб'єктності та висловлюється думка про те, що до складу цивільної правосуб'єктності входять не тільки правоздатність та дієздатність, але й додаткові елементи. Зокрема, зазначається, що правосуб'єктність складається не тільки із правоздатності та дієздатності, а й інших суб'єктивних прав та обов'язків. Вказується, що це комплексна категорія, яка включає всі юридичні елементи через які закріплюються відносини між державою та особою [87, с. 12].

Наведене тлумачення цивільної правосуб'єктності, на нашу думку, є надто широким, і може розцінюватися як отожднення її з конструкцією правового статусу особи, що, не є позитивним бо може створити додаткову плутанину не тільки правозастосовній практиці [50, с. 12], а й у підходах з приводу розуміння даних термінів.

З цього приводу варто зазначити наступне: однозначно погоджуємося із тим, що категорія «цивільна правосуб'єктність» включає в себе правоздатність та дієздатність, однак даним поняттям має охоплюватися ще один елемент цивільної правосуб'єктності, а саме - деліктоздатність.

Вважаємо що, перелік елементів правосуб'єктності доцільно розглядати у сукупності з деліктоздатністю, оскільки зміст цивільної правосуб'єктності не може бути розкрито повною мірою без урахування даного елемента, а тому, остання повинна бути визнана її структурним елементом.

А тепер перейдемо безпосередньо до дослідження окремих складових цивільної правосуб'єктності закладів. Першим із них є правоздатність. Поняття цивільної правоздатності юридичної особи закріплене у ч. 1 ст. 91 ЦК України з вказівкою на те, що остання здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [211].

По суті вищенаведеною правовою нормою було встановлено загальну (універсальну) правоздатність для всіх юридичних осіб, що стало новацією сучасного ЦК України, оскільки до його прийняття юридичні особи мали спеціальну правоздатність відповідно до встановлених цілей її діяльності [5, с. 41].

Проте останнім часом в науці цивільного права надання юридичним особам універсальної правоздатності дедалі більше піддається критиці. Так, дослідники, погоджуючись із потребою розширення обсягу цивільної правоздатності юридичних осіб, адже в ринкових умовах застосування принципу статутної правоздатності не відповідає умовам підприємницької діяльності, заперечують поширення універсальної правоздатності на всі юридичні особи [210, с. 129-130]. У цивільно-правовій літературі стверджується, що введення законодавцем загальної правоздатності щодо юридичних осіб є прогресивним кроком, але не стосовно непідприємницьких юридичних осіб [40, с. 183].

Оскільки більшість закладів є юридичними особами публічного права, то логічно буде навести наукові позиції щодо визначення правоздатності закладів як юридичних осіб публічного права. Зокрема, у цьому напрямі дослідники стверджують, що такі юридичні особи повинні наділятися спеціальною правоздатністю, адже вони мають вчиняти ті дії та здійснювати ті види діяльності, які відповідають визначеній меті та функціям, що покладені на них державою [17, с. 50].

У доктринальних джерелах вказується на потребі закріплення спеціальної правоздатності за юридичними особами публічного права, обсяг якої має визначатися актом про заснування цієї юридичної особи. Тут апелюється до того, що юридичні особи публічного права наділяються імперативними повноваженнями і саме тому загальна правоздатність до них не може бути застосована [9, с. 52].

На науковій ниві вже маємо окремі дослідження щодо певних видів закладів, у яких також зазначається про те, що останнім притаманна не універсальна, а спеціальна правоздатність. Наприклад, М. П. Баб'юк досліджуючи цивільно-правовий статус вищого навчального закладу стверджує, що такі заклади володіють спеціальною правоздатністю, яка полягає у наявності в юридичної особи лише таких прав та обов'язків, які відповідають цілям її освітньої діяльності та безпосередньо зафіксовані в її установчих документах [6, с 81].

В. О. Бесарабчик також підтримує тезу про те, що дошкільні навчальні заклади наділяються спеціальною (цільовою) правоздатністю, адже надання їм загальної правоздатності не узгоджується з цільовим характером їх діяльності. На думку дослідниці принцип спеціальної правоздатності дошкільних закладів освіти полягає в тому, що вони можуть здійснювати тільки такі юридично значущі дії та відповідні обов'язки, що відповідають меті їх діяльності, передбаченій у статуті [7, с. 49].

На підставі окреслених вище тверджень можна зауважити, що тенденція щодо наявності у закладів спеціальної правоздатності набуває все більшого

поширення. Вважаємо за доцільне підтримати наведені позиції дослідників проблем приватного права.

Щодо своїх переконань, то зазначимо наступне: попри те, що в основному акті цивільного законодавства задекларовано принцип універсальної правоздатності для усіх юридичних осіб, не можемо не погодитися із тим, що окремим юридичним особам притаманна не універсальна, а спеціальна правоздатність.

Одним із аргументів на користь того, що всі юридичні особи наділені універсальною правоздатністю є те, що вони можуть здійснювати підприємницьку діяльність незалежно від виду та своєї спрямованості.

Дійсно і підприємницькі, і непідприємницькі юридичні особи вправі займатися підприємництвом, однак стосовно останніх воно носитиме обмежений характер. Відтак при її здійсненні необхідним є дотримання трьох умов: «діяльність повинна служити досягненню мети, для якої створювалась юридична особа; характер цієї діяльності має відповідати меті; одержаний в результаті такої діяльності прибуток не розподіляється між учасниками» [50, с. 56].

Оскільки заклади належать і до юридичних осіб публічного права, і до непідприємницьких юридичних осіб, то погоджуємося з тезою про те, що для них характерна саме спеціальна правоздатність.

Спеціальна правоздатність закладів полягає в тому, що заклади не можуть здійснювати будь-які види діяльності, а лише ті, які безпосередньо пов'язані із метою створення певного закладу і мають відношення до сфери діяльності відповідного закладу.

Підтвердженням цього є відповідні нормативні приписи. Зокрема, відповідно до ст. 15 ЗУ «Про театри та театральну справу» театри вправі здійснювати такі обмежений перелік видів господарської діяльності, а саме: «продаж сувенірної продукції та квітів; організацію харчування працівників театру та глядачів; розміщення реклами в театрі; прокат і реалізацію костюмів, взуття, обладнання, реквізиту, бутафорії, гримувальних,

пастижерних та інших товарів і предметів; та інші види діяльності, передбачені установчими документами театру» [163]. Окрім того, медичні заклади та навчально-наукові заклади теж обмежені у видах підприємницької діяльності, що зумовлено сферою їх функціонування.

У даному аспекті науковий інтерес становить розгляд питання про обмеження цивільної правоздатності досліджуваних юридичних осіб. З цього приводу в науковій думці зазначається, що підставами обмеження цивільної правоздатності є законодавчі норми, волевиявлення засновників, судові рішення [38, с. 77], а також деталізується, що учасники можуть самостійно змінити універсальну правоздатність юридичної особи на спеціальну через встановлення в її установчих документах вичерпного переліку дозволених видів діяльності чи заборони на здійснення певних її видів [61, с. 60].

При розгляді цього питання однозначно підтримуємо тезу про те, що цивільна правоздатність обмежується виключно в законодавчому порядку, однак не погоджуємося з думкою про її обмеження установчими документами юридичної особи, оскільки чинне цивільне законодавство не передбачає такої можливості.

На нашу думку, доволі обережно необхідно відноситись до пропозицій визначення конкретного переліку видів підприємницької діяльності в установчих документах, оскільки на практиці це виглядає досить проблематично.

Попри те, що заклади обмежені у здійсненні підприємницької діяльності своєю метою, при створенні юридичної особи наперед визначити конкретні види діяльності досить складно, а зважаючи на ринкові відносини, динаміку цивільного обігу можна припустити, що при здійсненні безпосередньої діяльності закладом може виникнути ситуація, коли він може здійснити певний вид підприємницької діяльності, однак немає змоги позаяк це не визначено в статуті.

Звісно, що до статуту можна внести відповідні зміни, але кожен раз, коли може виникнути потреба в здійсненні відповідної діяльності, вносити

такі зміни виглядає доволі проблематично. Тому, стверджуємо, що обмежити цивільну правоздатність юридичної особи можна тільки нормативними приписами, а ключовими критеріями при здійсненні закладами підприємницької діяльності мають виступати не відповідні положення установчих документів, а ті умови, про які було зазначено вище.

Ще одним компонентом у структурі цивільної правосуб'єктності закладу є дієздатність. У цьому зв'язку слід зауважити, що для характеристики закладу як учасника приватноправових відносин важливим моментом є не тільки юридична здатність бути учасником цивільно-правових відносин, а й фактична здатність набувати ті цивільні права та обов'язки, що впливають з її правоздатності.

При характеристиці цивільної дієздатності, насамперед, варто звернути увагу на момент її виникнення в юридичних осіб. У приватноправовій доктрині відсутня єдність щодо визначення цього аспекту.

З цього приводу існує два підходи : адепти першого вважають, що цивільна правоздатність виникає одночасно з цивільною дієздатністю; прихильники другого переконані, що цивільна правоздатність юридичних осіб виникає раніше цивільної дієздатності.

Так, зокрема, у доктрині приватного права стверджується, що момент виникнення цивільної дієздатності юридичної особи пов'язаний із процедурою її державної реєстрації [137, С. 45]. Висловлене бачення моменту виникнення цивільної дієздатності досліджуваних суб'єктів права пов'язане якраз із одномоментним виникненням обох елементів цивільної правосуб'єктності.

На противагу баченні, що наведене вище, у літературі наголошується також на тому, що дієздатність юридичної особи може здійснюватися тільки керівником (виконавчим органом), а тому момент її виникнення визначається сукупністю таких обставин, як момент створення (обрання, призначення) його виконавчого органу [185, с. 38].

Відмінну від попередніх позицій висловлює Р. Б. Шишка. Дослідник зазначає, що стосовно окремих видів діяльності юридичних осіб чинним законодавством передбачено ліцензування, патентування, акредитацію чи квотування, а тому без отримання необхідних дозволів з боку уповноважених державних органів цією діяльністю займатись не можна. Отже, дієздатність у юридичної особи в цьому випадку виникає лише з отриманням таких дозволів [216, с. 269]. Таким чином, як зауважує дослідник, виникнення цивільної дієздатності, пов'язане із засобами державного регулювання господарської діяльності, тобто також є прихильником підходу щодо різних моментів набуття юридичною особою елементів її цивільної правосуб'єктності.

Якщо проаналізувати нормативно-правові акти, якими регламентується діяльність історико-культурних закладів (ЗУ «Про культуру» [150], ЗУ «Про театри та театральну справу» [163], ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153]), то можна побачити, що у всіх цих законах вміщено норму про те, що державна реєстрація відповідних закладів проводиться відповідно до закону.

Вважаємо, що у випадку із історико-культурними закладами можна вести мову про те, що їх правоздатність та дієздатність настають одночасно, а саме в момент здійснення їх державної реєстрації. У цьому зв'язку слід навести доводи О. І. Зозуляк з цього приводу.

Так, авторка стверджує, що законодавець не ст. 92 ЦК України [211] відсутня вказівка на момент виникнення дієздатності, у зв'язку з чим можна припускати, що виникнення правоздатності та дієздатності юридичної особи повинні співпадати у часі, принаймні законодавець не дає підстав для іншого розуміння моменту виникнення дієздатності юридичної особи [50, с. 91]. Таку позицію щодо історико-культурних закладів, однозначно, сприймаємо та підтримуємо.

Стосовно ж медичних зта навчально-наукових закладів, то, вважаємо, момент виникнення їх правоздатності та дієздатності не співпадає у часі, що

зумовлено потребою отримання ними певних дозвільних документів.

Зокрема, ми уже зазначали, що медичні заклади можуть укладати трудові договори із медичними працівниками тільки після отримання повідомлення від органу ліцензування щодо прийняття рішення про видачу закладу ліцензії. Це свідчить про те, що тільки після отримання ліцензії медичний заклад вправі здійснювати свою діяльність «на повну силу».

Відносно навчально-наукових закладів, то у правовій науці маємо окремі дослідження щодо певних видів цих закладів. Так, М. П. Баб'юк досліджуючи правосуб'єктність вищих навчальних закладів, зазначає, що вони набувають дієздатність у сфері освіти з моменту отримання відповідної ліцензії, а дієздатність у сфері господарської діяльності з моменту державної реєстрації одночасно із правоздатністю, якщо звісно така діяльність не потребує ліцензування [4, с. 85].

При цьому науковець зазначає, що для виникнення цивільної правосуб'єктності вищий навчальний заклад повинен пройти ряд процедур, а саме: державну реєстрацію, ліцензування, акредитацію та атестацію, і тільки після цього вищий навчальний заклад виступатиме повноправним учасником цивільно-правових відносин [4, с. 85].

У даному аспекті, слід зауважити, що беззаперечно сприйняти такий підхід доволі складно, бо це спричинить додаткову плутанину в правозастосуванні. І взагалі виникає питання «Як розуміти ці види дієздатності?». Очевидно, що повна і не повна дієздатність. У здійсненні такого поділу, вважаємо, немає необхідності.

Малоймовірно, що освітній заклад одразу після проведення державної реєстрації матиме нагальну потребу в здійсненні видів підприємницької діяльності відмінних від надання освітніх послуг, а якщо ця необхідність і виникатиме, то навряд чи такий заклад буде непідприємницькою юридичною особою.

Р. Б. Шишка є прибічником позиції щодо настання цивільної дієздатності юридичної особи після проведення необхідних легалізаційних

процедур. Відправним посиланням для цього твердження є й ЦК України, згідно із яким окремими видами діяльності, перелік яких визначається законом, юридична особа може займатися тільки після одержання спеціального дозволу (ліцензії) [211].

Тому складно собі окреслити ситуацію, що, відразу після державної реєстрації, вищий заклад освіти I чи II рівня акредитації розпочне готувати осіб за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Для підготовки магістрів зазначеному закладу освіти необхідно пройти акредитацію і отримати III або IV рівень акредитації. Оскільки він не зможе видати дипломи відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Відповідно, після проходження акредитації, та не раніше, у вищого закладу освіти виникне і цивільна дієздатність щодо вказаного виду діяльності [216, с. 270].

Таким чином, ми розглянули основні законодавчі та доктринальні положення щодо моменту набуття цивільної дієздатності та можемо стверджувати, що стосовно окремих видів закладів цивільна правоздатність та дієздатність настає одночасно, але є й такі види закладів, у яких настання цих елементів правосуб'єктності розірване у часі. Зокрема, до перших відносимо історико-культурні заклади, а до других - медичні та навчально-наукові заклади.

У ч. 1 ст. 92 ЦК України закріплено положення про те, що юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків та здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до закону та установчих документів [211]. У світлі вищезазначеного проаналізуємо відповідні норми законів та положення локальних актів щодо системи органів управління закладами та їх повноважень.

Ст. 24 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» встановлює загальні засади управління бібліотечною справою. Так, загальне методичне керівництво бібліотеками та координацію їх роботи здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтва. Керівники державних та комунальних

бібліотек призначаються на посаду шляхом укладення з ними контракту на п'ять років за результатами конкурсу [138]. Подібний підхід закріплено і в ЗУ «Про театри та театральну справу», проте в ньому детальніше прописано повноваження директора [163].

У ЗУ «Про музеї та музейну справу» відсутні норми про органи управління, натомість у ст. 8 передбачено, що організаційна структура, основні завдання на напрями діяльності визначаються у статуті [153]. Це зумовлює потребу звернутися до локальних актів діяльності музеїв.

На основі аналізу Статуту Чортківського міського комунального краєзнавчого музею Чортківської міської ради Тернопільської області [191] та Статуту музею історії десятичної церкви [190] доходимо висновку, що управління в ньому, як і в бібліотеках та театрах, здійснюється одноосібно – директором, проте він зобов'язаний узгоджувати свої дії із органами державної влади, якому підпорядковується конкретний заклад.

Порядок здійснення управління закладами освіти регламентовано у ЗУ «Про освіту», а саме у ст. 24. Відтак, визначено, що управління закладом освіти здійснюють: «засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти; колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти» [157].

Як можна наочно побачити управління закладами освіти уже має свою багатоступеневу структуру управління, із визначеними функціями кожної ланки. Конкретні повноваження органів управління визначаються законами, і деталізувати їх в межах даного пункту немає можливості, адже вони є значними за обсягами.

Таким чином, реалізація цивільної правосуб'єктності залежить від конкретного виду закладу. Можна підсумувати, що управління в історико-культурних заклад, зазвичай здійснюється одноосібно – директором, проте певні його дії потребують подальшого схвалення органів, яким підпорядкований цей заклад.

У навчально-наукових закладах система управління є складнішою, оскільки в них створюється як одноосібні, так і колегіальні органи управління. Окреслене стосується державних та комунальних закладів, проте приватні заклади також використовують схожу систему управління.

Також не слід забувати про те, що юридична особа, і заклад в тому числі, може реалізовувати свої права та обов'язки з використання відносин представництва, правове регулювання яких здійснюється у ЦК України [211].

Деліктоздатність – елемент правосуб'єктності юридичної особи без якого її характеристика не буде повною. Дана категорія у теорії цивільного права тлумачиться як здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за вчинене нею правопорушення [209; 210].

За загальним правилом, деліктоздатність юридичних осіб виражається в тому, що юридична особа відповідає за своїми обов'язками приналежним їй на праві власності (закріпленням за нею) майном, якщо інше не передбачено законодавчими актами. За загальним правилом, засновник юридичної особи або власник його майна не відповідають за зобов'язаннями організації, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями власника або засновника, крім випадків, передбачених законодавчими актами або установчими документами [29].

Проблема відповідальності як юридичних осіб в цілому, так і закладів не зовсім чітко врегульована у національному цивільному законодавстві. Насамперед це пов'язано із відсутністю самостійності цивільно-правової відповідальності у визначенні юридичної особи у дефініції самої юридичної особи, яке надається ЦК України. Це стало приводом для появи позиції щодо мінімізації ролі даної ознаки для юридичної особи.

Утім, як видається, такі висновки є поспішними, адже у подальших статтях ЦК України, зокрема, ч. 1 ст. 96 [211] розкривається законодавче розуміння цієї ознаки, що дозволяє зробити висновок з приводу особливого її значення в якості ознаки юридичної особи.

Визнаючи існування цієї обставини, В. Д. Примак, зокрема зазначає, що «відсутність реальної майнової відокремленості державної установи від її засновника в подальшому відображається у його обов'язку нести субсидіарну відповідальність за боргами створеної організації - невласника» [137, с. 45].

Схожі думки висловлюються і Д. С. Лещенком, який стверджує, що установи є самостійними суб'єктами цивільно-правової відповідальності, адже чинний ЦК України не вміщує норм про потенційну субсидіарну відповідальність засновників установ за зобов'язаннями останніх [38, с. 155].

При дослідженні правового режиму майна закладів ми уже зазначали, що особливості цивільно-правової відповідальності цих юридичних осіб залежать від правового титулу майна, на якому воно закріплюється закладами, а тому ще раз наголошуємо на доцільності закріплення майна закладами на праві власності, що сприятиме самостійності їх цивільно-правової відповідальності, змістить їх позиції як повноправних учасників приватноправових відносин та змістить акценти із субсидіарної відповідальності засновників закладу на сам заклад.

При розгляді деліктоздатності закладів важливим питанням є те, на яке майно може бути звернене стягнення, адже у власності закладів може бути надзвичайно широке коло об'єктів. Варто зауважити, що чимало таких об'єктів є обмеженими в цивільному обігу, що викликано їх цільовим призначенням. Зокрема, культурні цінності, які, здебільшого, є обмеженими в обігу. Такий стан речей, вважаємо, зумовлює потребу детальнішої регламентації порядку звернення стягнення на таке майно за зобов'язаннями закладу.

Можливим варіантом правового регулювання цього питання може стати застосування аналогії закону. Так, ч. 3 ст. 20 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» визначено, що на майно культового призначення, що належить релігійним організаціям, не може бути звернено стягнення за претензіями кредиторів [162]. Ідею, закладену в наведеній нормі закону,

можна використати і щодо майна закладів, особливо в частині майна історико-культурних закладів.

Висновки до другого розділу.

Констатовано, що засновником закладу може бути будь-яка юридична або ж фізична особа, котра володіє необхідним обсягом цивільної дієздатності.

З метою уникнення безсистемного створення закладів законодавством визначено підстави створення закладів шляхом певних чинників таких, як от: соціально-економічні, національні, культурно-мистецькі потреби регіонів та суспільства.

Констатовано, що особливості припинення закладів залежить від приналежності закладів до юридичних осіб приватного та публічного права.

Майнова відокремленість є однією з основних ознак закладів, при створенні закладу його засновники в обов'язковому порядку вирішують питання про визначення матеріальної бази, необхідної для здійснення подальшої діяльності. Майно закладів носить цільовий характер, що проявляється в тому, що заклад вправі використовувати його тільки за призначенням і для виконання мети діяльності, яка передбачена в установчих документах.

Сприйнято науковий підхід, за яким під правовим режимом майна юридичних осіб слід розуміти визначений сукупністю правових норм порядок регулювання відносин, що виникають при формуванні їх майна та здійсненні правомочностей щодо володіння, користування, розпорядження та щодо належного їм майна.

Доведено, що визначення правового режиму майна, яке передається засновником або засновниками при створенні закладу, залежить від того, чи

він створюється як юридична особа публічного права, чи юридична особа приватного права.

Констатовано, що наявність у закладів певних об'єктів, зокрема об'єктів музейного фонду, архівного фонду, бібліотечного фонду, зумовлює їх специфіку, котра проявляється в спеціальному правовому режимі цих предметів та їх оборотоздатності як об'єктів культурної спадщини. Такі об'єкти можуть перебувати у вільному чи обмеженому обігу, або можуть бути виключені з цивільного обороту.

Констатовано, що зміст цивільної правосуб'єктності юридичної особи в цілому та закладу зокрема розкривається через права та обов'язки, які можуть належати йому як суб'єкту цивільного права.

У роботі обґрунтовано, що для закладів характерною є спеціальна правоздатність, адже заклади не можуть здійснювати будь-які види діяльності, а лише ті, які безпосередньо пов'язані із метою створення певного закладу і мають відношення до сфери діяльності відповідного закладу.

Аргументовано положення про те, що момент виникнення цивільної дієздатності закладів збігається з виникненням їх цивільної правоздатності.

Заклади реалізують свою цивільну правосуб'єктність через : 1) органи управління закладу; 2) інститут представництва. Сприйнято підхід, за яким реалізація цивільної правосуб'єктності закладу здійснюється через його органи, не слід вважати представництвом, а його діями як суб'єкта цивільних правовідносин.

РОЗДІЛ 3.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАКЛАДІВ

3.1. Особливості функціонування історико-культурних закладів.

У попередніх підрозділах цієї наукової праці ми обґрунтовували доцільність виокремлення закладу в самостійну організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб, характеризували окремі елементи їх цивільно-правового становища. Саме цей поділ, аргументація і загальнотеоретичні основи розуміння закладу і є базою для сприйняття історико-культурних закладів як різновидів організаційно-правової форми «заклад».

З огляду на це, в межах даного підрозділу роботи доцільною видається саме спроба охопити одну конкретну сферу і дослідити її на предмет особливостей історико-культурних закладів, до яких ми можемо віднести: музеї, архіви, бібліотеки, театри тощо.

На сьогоднішній день в Україні, як ми уже вказували вище, існує цілий ряд законів, що регулюють правове становище історико-культурних закладів. В умовах несистемної побудови цього спеціального законодавства, що часто суперечить загальним положенням про юридичні особи і не узгоджується навіть поміж собою, при цьому й часто дублюючи положення один одного, виникає необхідність у систематизації даного масиву законів і взаємоузгоджені їх положень як між собою, так і з фундаментальними засадами регламентації юридичних осіб, що встановлюються ЦК України [194, с. 261].

Переходячи до правового регулювання окремих історико-культурних закладів хотілося б наголосити, що ми будемо аналізувати дані заклади з точки зору особливостей їх правового статусу. Хоча й в деяких наукових

публікаціях, що стосуються законодавчого регулювання окремих історико-культурних закладів зачіпаються в основному питання недосконалості законодавства в частині ефективного управління даними закладами, вирішення їх економічних проблем чи відсутність належних державних програм їх підтримки тощо [165, с. 70]. Проте нас передусім цікавлять цивільно-правові аспекти їх діяльності.

Оскільки в науці вже вказувалось на неузгодженість положень спеціального законодавства з тим, що передбачено в ЦК та необхідність вдосконалення спеціального законодавства в багатьох аспектах [37, с. 64], варто детальніше і глибше дослідити дані проблемні моменти.

Розпочати хотілося б з огляду положень п'яти спеціальних законів, а потім порівняти їх ключові положення в тому, що стосується правового статусу того чи іншого історико-культурного закладу.

Специфіка ЗУ «Про культуру» полягає в тому, що він визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані із створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямований на забезпечення доступу до них [151].

Фактично це означає те, що його норми частково дублюють положення спеціального законодавства стосовно деталізації правового становища і особливостей діяльності у тих сферах, де його положення пересікаються з нормами інших законів.

Зокрема, про це свідчить ч. 2 ст. 2 ЗУ «Про культуру» [151], яка визначає сферою регулювання даного закону музейну, архівну, бібліотечну справу і діяльність у сфері театрального мистецтва. Саме тому дане твердження стосується чотирьох спеціальних законів, які визначають специфіку правового становища історико-культурних закладів, а саме: ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153], ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155], ЗУ «Про театри та театральну справу» [163], ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138].

З цього випливає і наступне: положення законів, якими врегульовано правове становище конкретних історико-культурних закладів є спеціальними по відношенню до загального ЗУ «Про культуру» [150], а тому саме вони підлягають застосуванню при колізії загальної та спеціальної норми.

Розпочнемо із специфіки створення та припинення, яка загалом відповідає особливостям створення та припинення закладів загалом. Так їх засновниками можуть будь-які юридичні та фізичні особи (дет. про це йшлося у підрозділі 2.1. дисертації). Таке правило закріплене ст. 9 ЗУ «Про культуру» [150], ст. 12 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], ст. 7 Закону «Про музеї та музейну справу» [153], ст. 22 ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155].

З приводу державної реєстрації історико-культурних закладів, то, за загальним правилом, вона проводиться за їх місцезнаходженням відповідно до закону (ст. 9 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153], ст. 13 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], ст. 9 ЗУ «Про театри та театральну справу» [163])).

У цьому контексті потрібно зробити застереження стосовно архівних установ, адже профільний закон не містить положень стосовно їх державної реєстрації, однак такий порядок ми це можемо зрозуміти з підзаконних нормативних актів (окрема, Методичних рекомендацій з розроблення Положення про державний архів області, міст Києва і Севастополя затверджених наказом Укрдержархіву [32].

Що стосується припинення історико-культурних закладів шляхом реорганізації, то тут існують невідповідності між загальними положеннями ЦК і нормами спеціальних законів. Зокрема, ч. 4 ст. 104 ЦК вказує, що установа не може бути перетворена, при цьому стаття 10 Закону України «Про музеї та музейну справу» [153] вказує, що реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) музеїв може відбуватися відповідно до чинного законодавства, що слід привести у відповідність до положень ЦК України.

Наукова спільнота ще до внесення змін до ЦК України з приводу неможливості перетворення установ, неодноразово висловлювалася з приводу доцільності легального закріплення окресленого положення. З огляду на законодавчі новації в рамках Кодексу, у спеціальному законодавстві, яким врегульоване правове становище тих чи інших історико-культурних закладів, однозначно повинна бути застереження щодо неможливості їх перетворення.

Варто вказати також, що існують неузгодженості і в питаннях ліквідації історико-культурних закладів. Відповідно до ст. 110 ЦК юридична особа ліквідується за переліком вичерпних підстав, а саме: за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами; за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи.

Водночас, ст. 15 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [139] вказує, що бібліотеки ліквідується за рішенням: власника; засновника - за згодою власника; в інших випадках, передбачених законодавством. Аналогічний підхід закладений у ст. 22 ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155].

Отже, як впливає з наведеного, перелік підстав ліквідації досліджуваних юридичних осіб у спеціальному законодавстві подається надто широко, що свідчить про невідповідність положень спеціального законодавства загальним засадам, які визначені ЦК України в частині, що стосується підстав ліквідації юридичної особи.

Спеціальне законодавство щодо діяльності архівних установ містить також положення щодо зупинення їх діяльності. Так, діяльність архівних установ, що не забезпечують збереженості документів Національного архівного фонду, може бути зупинена у порядку, встановленому Міністерство юстиції України у визначених законодавством випадках [135].

Відновлення ж діяльності архівної установи у разі усунення причин зупинення здійснює своїм наказом Державний комітет архівів України на підставі акту повторного обстеження [135].

Загалом, слід констатувати, що питання щодо створення чи припинення, у тому числі ліквідації, закладів культури на рівні профільного Закону врегульовано у дуже загальних рисах без деталізації порядку створення та припинення. А тому, на нашу думку, важливо враховувати загальні положення ЦК України та спеціального Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [145] щодо створення та припинення юридичних осіб загалом.

Крім того, слід виходити із сучасних напрацювань цивілістичної доктрини щодо припинення непідприємницьких юридичних осіб. Так, зокрема, детально ця проблематика розкрита у роботах О. П. Погута, який серед іншого, вказує на необхідність визначення в чинному законодавстві уніфікованого переліку підстав для примусової ліквідації непідприємницьких юридичних осіб, що, на думку автора, обумовлено необхідністю удосконалення юридичного становища останніх, забезпечення прозорості їх функціонування, а також захисту прав та інтересів кредиторів непідприємницьких організацій [109, с. 156; 110, с. 160].

На доцільності законодавчого визначення вичерпного переліку підстав для примусової ліквідації непідприємницьких юридичних осіб наголошує також В. М. Саветчук [178, с. 12]. Такі позиції науковців викликають схвалення та доцільність застосування щодо закладів.

Існують неузгодженості і в таких моментах як найменування відокремлених підрозділів юридичної особи. Так, Згідно ст. 95 ЦК України ними є філії та представництва. Такий підхід сприйнятий як в навчальній літературі з цивільного права [209; 210], так і в судовій практиці. Розвинений він і в більшості актів спеціального законодавства.

Однак, ст. 7 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153] вказується, що засновники музею можуть створювати філії та відділи музею, що не є юридичними особами. Слід зазначити, що неузгодженість тут має місце не тільки в назвах, але і в тому, що такі філії і відділи створюються

засновниками, а не юридичною особою, як це повинно бути у відповідності зі ст. 95 ЦК [211].

Якщо ж під відділами розуміються внутрішні структурні елементи музеїв, тоді, по-перше, незрозуміло чому вони перелічуються в одному реченні разом з філіями; по-друге, якщо це так, то навіщо тоді ст. 8 Закону посеред положень, які повинні міститись в статуті, називає організаційну структуру музею. З огляду на наведене, вважаємо за необхідне узгодити положення спеціального музейного законодавства з нормами ЦК України в частині підходів до розуміння відокремлених структурних підрозділів юридичної особи.

У контексті характеристики профільного музейного законодавства варто вказати і на потребі пристосування музеїв до цифрового формату роботи, що, як слушно вказується у цивілістичній доктрині, повинно здійснюватися за додержання балансу інтересів як авторів творів, так й інтересів суспільства.

Логічним шляхом удосконалення законодавства є встановлення обмежень майнових прав авторів (вільне відтворення та доступ з метою наукового аналізу (чи навчання) в приміщенні музеїв відвідувачам. Водночас, як наголошує В. Троцька, у законодавстві України у сфері авторських та суміжних прав не міститься норм щодо вільного відтворення музейних творів, що слід усувати шляхом наповнення відповідним нормативного матеріалу із врахуванням норм Директиви 2001/29/ЄС [119, с. 29]. З наведеним погоджуємося та вважаємо, що відповідні зміни позитивно повпливають на роботу музеїв у цифровому середовищі.

Стосовно установчих документів, то тут також існують певні невідповідності між положеннями спеціальних законів, що визначають специфіку правового статусу історико-культурних закладів та загальними положеннями, що містяться в ЦК. Так, відповідно до ст. 87 ЦК України установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками).

Звернувшись до ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (п. 16 ч.2 ст. 9), бачимо, що посеред видів установчого документа, дані про який вносяться у Єдиний державний реєстр, міститься: установчий акт, статут, модельний статут, засновницький договір, одноособова заява (меморандум), положення. Тобто будь-який історико-культурний заклад при державній реєстрації може визначити своїм установчим документом тільки один з вище перелічених.

Наведене правило загалом втілене у положеннях спеціальних законів, зокрема: ст. 19 ЗУ «Про культуру» [150], де вказується, що установчими документами закладів культури є статuti (положення); ст. 12 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138]; ст. 8 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153].

Водночас ст. 7 ЗУ «Про театри та театральну справу» [163] визначає, що установчі документи театру повинні відповідати вимогам закону щодо установчих документів для відповідної організаційної форми юридичної особи, що суперечить статті 19 ЗУ «Про культуру» [150], яка визначає установчим документом закладів культури статут (положення).

У ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155] взагалі відсутні будь-які норми, що стосувались би установчих документів, що однозначно потребує удосконалення. Ця законодавча прогалина усунена Державною архівною службою України шляхом затвердження методичних рекомендації з розроблення Положення про державний архів області, міст Києва і Севастополя [32], де визначено, що архіви зазвичай функціонують саме на підставі положення.

Вважаємо, що в частині переліку установчих документів, слід виходити з того, що для закладів характерними є статут та положення, і це необхідно вказувати у спеціальному законодавстві у сфері історико-культурних закладів.

Стосовно змісту установчих документів, то загалом положення спеціальних законів відповідають ст. 88 ЦК України, яка встановлює вимоги до змісту установчих документів.

Для прикладу, у ст. 8 ЗУ «Про музеї та музейну справу» встановлюються вимоги до змісту статуту: назва музею, його статус, склад засновників, їх права та обов'язки; організаційна структура, основні завдання та напрями діяльності; джерела надходження коштів і їх використання, склад майна музею, порядок його реорганізації та ліквідації, умови збереження музейного зібрання у разі ліквідації музею; інші умови діяльності музею [153]. Подібні норми містяться і в інших Законах, що врегульовують досліджувану сферу [14], що дозволяє стверджувати про сталі законодавчі підходи щодо змісту установчих документів історико-культурних закладів у спеціальному законодавстві.

У попередньому підрозділі цієї наукової праці нами обґрунтовувалась позиція з приводу того, що для закладів характерною є спеціальна цивільна правоздатність. Водночас спрямування своєї діяльності за відповідною метою, що визначена установчими документами не заважає їм поєднувати її із певними видами діяльності, у тому числі підприємницької. Наведене відповідає доктринальним тенденціям у цій сфері та отримало розвиток у спеціальному законодавстві.

Так, зокрема у ст. 12 ЗУ «Про культуру» визначено, що заклади культури можуть одночасно з основною діяльністю провадити іншу господарську діяльність і одержувати від неї доходи, якщо інше не встановлено законом і така діяльність відповідає меті, з якою вони створені. [150].

Аналогічний підхід закладений і в ст. 29 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138], а тому в цьому аспекті можемо стверджувати про відповідність положень спеціального законодавства у цій сфері положенням ЦК України [211].

Одним з ключових аспектів правового статусу історико-культурних закладів є правовий режим їхнього майна. Як відзначалось нами у підрозділі 2.2. дисертації питання правового режиму закладів врегульовані доволі неоднозначною. На рівні загальних засад уточнюючі норми відсутні, незрозуміло, який режим даного майна, воно передається у власність чи можливо в оперативне управління або господарське відання.

Описана вище проблема певною мірою «згладжується» на рівні спеціальних законів. До прикладу, ст. 27, 28 ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [138] вказують, на 2 важливі моменти:

1) обов'язок засновника (власника) здійснювати матеріально-технічне забезпечення бібліотек

2) закріплення майна, що передане засновником бібліотекам державної і комунальної форм власності, на праві оперативного управління.

По суті схожі правила містяться у ст. 14 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [153], ст. 16 ЗУ «Про театри та театральну справу» [163], ст. 37 ЗУ «Про національний архівний фонд та архівні установи» [155].

З аналізу наведених норм напрошується висновок, що якщо стосовно закладів, утворених державою і є відповідні норми, які стосуються правового режиму майна таких закладів, хоча й не у всіх випадках, то стосовно закладів, які утворені фізичними чи юридичними особами такі норми, на жаль, відсутні.

Щодо цивільно-правової відповідальності, історико-культурних закладів за своїми зобов'язаннями, то на рівні чотирьох аналізованих нами спеціальних законів відсутні будь-які положення, що б визначали особливості їх відповідальності. Тому необхідно звертатися до загальних положень ст. 96 ЦК [211] та тими положеннями Кодексу, котрі регламентують субсидіарну відповідальність засновника юридичної особи.

Підсумовуючи, варто зазначити, що спеціальне законодавство покладає на засновників (власників) досліджуваних закладів не тільки обов'язки щодо фінансування, але й додаткові обов'язки щодо підтримання належного стану

будівель закладу тощо; для окремих закладів передбачений порядок зупинення їх діяльності; положення, які визначають правовий режим майна історико-культурних закладів, установчих документів, відповідальності за своїми зобов'язаннями, особливості реорганізації чи ліквідації є недосконалими.

3.2. Особливості функціонування навчально-наукових закладів.

Останнім часом цілим рядом нормативно-правових актів встановлюються нові правові, організаційні та фінансові засади діяльності освітньо-наукових закладів. Йдеться про ЗУ «Про вищу освіту» [157], ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» [154], ЗУ «Про освіту» [140], які стосуються як закладів, що забезпечують отримання загальної середньої освіти, так і вищих навчальних закладів чи наукових установ.

Проте кількість публікацій, що стосувалась би як правового статусу так і загалом питань правового регулювання освітньо-наукових закладів є незначною, при цьому в них концентрується увага на окремих освітніх закладах, або ж розглядаються загальні питання виокремлення такої організаційно-правової форми як заклад [3; 4; 7]. У великій кількості публікацій в різні часові періоди вказувалось на такі проблеми правового регулювання у сфері освіти як проблеми єдності, системності і наступності в нормативних актах різного рівня тощо [57, с. 270-272].

Деякі вчені, вказуючи на проблеми з постійними змінами до законодавства та труднощі з правозастосуванням, наголошують, що результатом якісних змін у цій сфері має стати прийняття єдиного кодифікованого правового акту, наприклад Кодексу законів про освіту. Дана пропозиція зустрічається доволі часто в публікаціях різних періодів. Відповідно бачення їх авторів, цей правовий акт повинен врегулювати всі

рівні освіти: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; аспірантуру; докторантуру; самоосвіту [219, с. 46].

З цього приводу ми можемо вказати, що з урахуванням кількості визначень, та й взагалі норм, які в сукупності налічують акти в даній сфері, через що напряду можна «виміряти» специфіку регулювання більшості з цих рівнів освіти, прийняття єдиного кодифікованого акту навряд є передумовою простоти правозастосування, забезпечення єдності термінології.

Також можна додати, що зведення норм що стосуються всіх рівнів освіти неможливе з точки зору вибудовування прийнятного правового регулювання, адже тут є величезна кількість підзаконних нормативно-правових актів, можлива необхідність змінювати всі ці положення через парламентську процедуру значно ускладнить можливість вчасно і належно реагувати на зміни суспільних відносин в даній сфері.

Аналіз новітніх наукових публікацій за обраним напрямом дозволяє констатувати, що значна частина робіт присвячена як загалом розвитку правового регулювання освіти в Україні [194], так і розвитку регулювання закладів вищої освіти [39; 55; 214].

Якщо перше пояснюється потребою систематизації нормативно-правових в даній сфері, то друге пояснюється активним громадським обговоренням і прийняттям ЗУ «Про вищу освіту» [140]. Ряд робіт присвячено питанням державного регулювання вищої освіти, або «державноуправлінській» діяльності щодо вищої освіти [30]. Частина робіт присвячена різним проблемним аспектам фінансування вищих освітніх закладів чи взагалі галузі освіти [62; 218]. Аналізу піддавались різні види послуг у сфері освіти, особливості надання послуг у позашкільній освіті тощо [197]. Цілий ряд публікацій присвячувався і продовжує присвячуватись стану матеріального забезпечення освітніх закладів різних рівнів [182].

З огляду на наведене, у межах цього підрозділу роботи перейдемо до наукового аналізу основних положень ряду законів і підзаконних

нормативно-правових актів що стосуються цивільно-правових аспектів їх діяльності, саме ті освітні заклади, що діють бюджетні установи. Отож, перейдемо до вказаних положень.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає правові засади створення та діяльності навчально-наукових закладів є ЗУ «Про освіту». Даний закон не тільки містить у собі цілий ряд нових і справді необхідних нововведень, які назрівали давно, але й реформує систему освіти загалом на усіх рівнях. Саме ним визначаються вектори реалізації програм державно-приватного партнерства в освітній сфері Як слушно наголошує О.С. Москвічова, що сьогодні існує необхідність реалізації комплексних проектів між бізнесом, державою і освітніми закладами, що забезпечить кращий ефект від взаємодії, ніж реалізація низки дрібних проектів [90, с. 298].

Крім того, варто зауважити, що в цій же роботі наголошується на тому, що ЗУ «Про державно-приватне партнерство» обмежує сферу застосування державно-приватного партнерства, оскільки серед сфер застосування, які визначені в ст. 4, сфера освіти взагалі відсутня, там йдеться тільки про сферу наданням освітніх послуг [90, с. 298].

Цю ж ситуацію ми спостерігаємо і сьогодні, оскільки з прийняттям нового ЗУ «Про освіту» відповідні зміни в ЗУ «Про державно-приватне партнерство» внесені так і не були. Цю ситуацію, вважаємо, слід виправляти шляхом розширення сфери правового регулювання профільного законодавства у сфері державно-приватного партнерства.

Розпочнемо із особливостей створення та припинення, а також суб'єктного складу засновників освітніх закладів – вказується на приналежність засновника до фізичних, юридичних осіб, або ж держави, а також на форму власності таких закладів. Він загалом відповідає суб'єктному складу засновників закладів загалом.

Наведений підхід втілений у Положенні про міжшкільний ресурсний центр від 09.11.2018 р. [131]; Положенні про санаторну школу від 21.11.2018

р. [128]; Положенні про спеціалізовану мистецьку школу (школу-інтернат) від 13.02.2019 р. [129].

З приводу установчих документів, то щодо діяльності освітньо-наукових закладів збережено підхід, який по суті є характерним для усіх закладів загалом – вони діють на підставі статуту. Такий підхід втілено як в профільних освітніх законах, так і підзаконних нормативно-правових актах за цим напрямом.

Безпосереднє управління наведеними вище закладами освіти здійснює керівник – директор, який несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність школи. Так, ст. 26 ЗУ «Про освіту» [140] повторює, що повноваження (права і обов'язки) та відповідальність керівника закладу освіти визначаються законом та установчими документами закладу освіти. Більш конкретизуючих положень, що пов'язані з відповідальністю директора, Закон не містить. Водночас з положень цивільного законодавства випливає, що відповідальність органів юридичної особи носить майновий (цивілістичний), а не трудовий характер, що абсолютно сприймається доктриною приватного права [187, с. 159]. Це стосується відповідальності директора освітніх закладів.

Містяться у спеціальному освітньому законодавстві також норми щодо матеріально-технічної бази закладів освіти. Так, серед найважливіших положень є ті, якими визначається: 1) закріплення майна закладами освіти державної або комунальної форми власності на праві оперативного управління; 2) фінансування освітнього закладу здійснюється засновником або уповноваженим ним органом.

Підсумовуючи аналіз змісту вищенаведених положень констатуємо, що, новітні положення зуміли якісніше відобразити специфіку кожного з закладів, що, звісно, є позитивним моментом. Безперечно, в багатьох аспектах вони хоча й дублюють один одного, проте, це зрозуміло і природно, і окреслені дублювання обумовлені вкрапленнями особливостей того чи іншого закладу. І попри те, що аналізовані вище нормативно-правові акти

містять ряд проблемних моментів, неточностей і упущень, які були нами виділені, проте їх положення не можна вважати частиною проблеми наявності значної кількості підзаконних нормативних актів, які не відповідають нормам базових освітніх законів.

Окремо зупинимося на положеннях ЗУ «Про вищу освіту», у рамках якого відзначається, що юридична особа (крім наукової установи) набуває статусу закладу вищої освіти з моменту отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності [140].

Як вказується у юридичній літературі, «ВНЗ не позначає окремої організаційно-правової форми, а лише вказує на специфіку, яка зумовлена особливостями сфери освітньої діяльності; ВНЗ можуть належати до юридичних осіб приватного і до юридичних осіб публічного права; ВНЗ діє на засадах неприбутковості, за винятком приватних ВНЗ» [3, с. 94]. Звичайно, що заклади вищої освіти має свої особливості, але як і інші освітні заклади відноситься до навчально-наукових закладів. Детальніше про місце закладів у системі юридичних осіб йшлося у підрозділі 1.3. роботи.

Особливості заклади вищої освіти розкриваються у профільному Законі та стосуються зокрема, утворення та припинення, установчих документів, специфіки управління тощо. Так, в частині порядку утворення, реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) та ліквідації закладу вищої освіти визначено, що відповідне рішення щодо реалізації однієї з цих процедур приймається: для закладів державної форми власності - Кабінетом Міністрів України; для закладів комунальної форми власності - відповідними органами місцевого самоврядування.

Як й інші заклади, в тому числі освітні заклад вищої освіти діє на підставі власного статуту (ч. 7 ст. 27 ЗУ «Про вищу освіту») [140] Щодо управління закладом вищої освіти, то у ч. 1 ст. 12 Закону вказується, що безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо) [140].

ХІІ розділ вищезазначеного Закону присвячений фінансово-економічним відносинам у сфері вищої освіти, де містяться вимоги щодо матеріально-технічної бази і правового режиму майна закладів вищої освіти [140]. Так, вказується, що майно державних або комунальних закладів вищої освіти закріплюється за ними на праві господарського відання.

Варто зауважити, що питання використання майна освітніх закладів досить часто виступають предметом судових розглядів. Так зокрема, у одному із дайджестів Великої Палати Верховного Суду вказується на те, що в процесі реорганізації науково-дослідної установи шляхом правонаступництва зберігається право постійного користування землями державної власності, що їй належать [157]. З такою правовою позицією ВС варто погодитися.

Як свідчить судова практика, яка відповідає законодавчій концепції закріплення майна закладів освіти на обмеженому речовому праві, питання вилучення земельної ділянки, на якій розташоване майно вищого навчального закладу, здійснюється виключно за умови одержання згоди Міністерства освіти і науки України [157].

До речі, проблема ефективного використання майна закладами освіти обумовила потребу удосконалення чинного законодавства у цій сфері відносин, що втілювалося у законопроекті № 4486 «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу національного та ефективного управління закладами освіти і державним майном».

Серед найважливіших новацій пропонується внести зміни до законів «Про освіту» та «Про вищу освіту» [140] і вміщення у них положень щодо результативного використання майна шляхом закріплення обов'язку закладу освіти інформувати орган управління про стан користування нерухомим майном в освітньому процесі та не менш, ніж раз у 6 місяців подавати пропозиції щодо напрямків його подальшого використання.

Підтримуючи кроки законодавця щодо удосконалення механізму правового регулювання ефективності використання майна освітніх закладів,

варто наголосити, що при цьому повинен бути збережений принцип цільового використання такого майна.

Справді, питання цільового використання майна освітніх закладів неодноразово виступали предметом судових розглядів. Так, у справі № 902/215/17 було подано позов про визнання недійсним договору оренди індивідуально визначеного майна навчального закладу. Справа дійшла до Верховного Суду, який керуючися імперативними приписами ч. 5 ст. 63 Закону України «Про освіту» та з урахуванням встановлених обставин справи, дійшов висновку, що договором оренди по суті змінено цільове призначення частини приміщення навчального закладу (розміщено у ньому автоматичну телефонну станцію) для здійснення орендарем підприємницької діяльності, яка не пов'язана з навчально-виховним процесом [118].

Важливо також вказати, що питання цільового використання майна закладів при їх передачі в оренду врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 483 «Про деякі питання оренди державного та комунального майна» [122], де серед іншого вказується, що майно закладів охорони здоров'я; закладів освіти; закладів культури в якості об'єктів оренди не може використовуватися за будь-яким цільовим призначенням. Це, вважаємо, важливі норми обмежувального характеру, які посилять ідею пріоритетності цільового використання майна того чи іншого закладу.

Отже, роблячи проміжні висновки слід вказати, що установчим документом освітніх закладів виступає статут, майно закріплюється на праві господарського відання або ж оперативного управління, управлінські функції покладаються на керівника.

У межах цього підрозділу роботи хотілося б звернути увагу і на проблему, котра в науці обговорювалася ще до прийняття ряду законів у сфері освіти і науково-технічної діяльності - необхідність суттєвого покращення механізмів комерціалізації закладами вищої освіти прав на об'єкти інтелектуальної власності [63].

Величезним досягненням чинного сьогодні освітнього законодавства є те, що в ньому закладені основи для можливості ВНЗ комерціалізувати права інтелектуальної власності і на даний момент можна спостерігати активізацію винахідницької активності.

Так, у I кварталі 2019 року закладами освіти подано 1 363 заявки на винаходи і корисні моделі (76,6 % від загальної кількості заявок від юридичних осіб), а науковими організаціями – 259 заявок (14,6 %) [166, с. 18]. Ці цифри краще за будь-які словесні формулювання показують актуальність необхідності у тому, щоб дані заклади належним чином реалізовували свої майнові права інтелектуальної власності, що серед іншого залежить, від якісного врегулювання їх становища як юридичних осіб.

Частина з пропозицій були почуті, частина - ні, в основному, через проблему фінансового забезпечення, адже, як відзначають аналітики, сьогодні державою недостатньо стимулюються малі науково-технологічні та впроваджувальні підприємства, як і наукові парки університетів, вони не мають фінансових пільг (звільнення від сплати податку, державного безпроцентного кредитування) для стартового розвитку [63, с. 15].

Водночас новітнє законодавство містить значну кількість положень, пов'язаних з можливістю ВНЗ як засновувати підприємства для провадження інноваційної діяльності, так і засновувати чи брати участь у статутному капіталі різних структур інноваційного характеру. Причому в декількох пунктах наголошується на праві внесення майнових прав інтелектуальної власності у статутний капітал зазначених структур.

У ст. 68 ЗУ «Про вищу освіту» міститься ряд доволі прогресивних положень стосовно того, що закладами вищої освіти може провадитись наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність, у тому числі через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової і науково-технічної діяльності закладу вищої освіти до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація [140].

Детальніше проаналізуємо права, названі Законом у сфері інноваційної діяльності ВНЗ. Так, в ЗУ «Про вищу освіту» міститься ст. 69, що присвячена виключно праву інтелектуальної власності та його захисту [140]. У статті, наведеній вище наголошується, що заклади вищої освіти наділяються правом розпорядження майновими правами на об'єкти права інтелектуальної власності.

Важливо наголосити, що заклади вищої освіти здійснюють заходи з впровадження, об'єктів права інтелектуальної власності, майнові права на які вони набули, включаючи трансфер технологій. Очевидно, що такий трансфер повинен здійснюватись відповідно до ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [147].

Проблеми участі ВНЗ у трансфері технологій детально аналізувались і розглядались в роботі Н. Загрішевої [42, с. 64]. Так, авторка апелює до досвіду таких розвинених країн, як США, Ізраїль, Канада, Великобританія, приклад яких доводить, що ВНЗ – це відкрита система, яка породжує нові технології та запроваджує їх трансфер.

У роботі вказується на велику кількість проблем в українському законодавстві, які не сприяють стимулюванню здійснення трансферу технологій ВНЗ. Критика дослідниці відносно ЗУ «Про вищу освіту» починається із завдань, які покладені на ВНЗ, оскільки не міститься жодних норм, які б дозволяли ВНЗ здійснювати трансфер технологій або хоча б формувати напрям реалізації цієї політики, а повне ігнорування законодавцем ВНЗ як суб'єкта господарювання у зазначеній сфері призвело до фактичної відсутності в Україні ВНЗ, які б могли реалізувати себе в цьому середовищі [42, с. 63].

З метою усунення такої ситуації науковцем пропонується доповнити ч. 1. ст. 26 ЗУ «Про вищу освіту» п. 11, у якому закріпити право на «здійснення комерціалізації наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності та трансферу технологій» [42, с. 63].

Висловлюючи власну позицію стосовно цього моменту можемо наголосити, що відсутність даного положення в статті 26 навряд чи можна вважати однією з основних причин відсутності в Україні ВНЗ, які б реалізовували себе у сфері трансферу технологій. Проте внесення відповідних змін, в сукупності з іншими заходами в даній сфері, могло б дати поштовх до розвитку трансферу технологій з боку заклади вищої освіти.

Окрім вищезазначеного, у науковій літературі пропонується із ЗУ «Про вищу освіту»: виключити п. 3 ч. 4 ст. 30, а саме частину речення: «... здатність впроваджувати і комерціалізувати наукові результати»; а ч. 4 ст. 30 доповнити п. 7 ч. 4. ст. 30 такого змісту: «наявність структурного підрозділу або юридичної особи, засновником якої виступає ВНЗ, виключною господарською діяльністю якого/якої є впровадження і комерціалізація наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій» [42, с. 63].

У цьому контексті варто вказати, що на даний момент функцію впровадження і комерціалізації наукових результатів в якості майнових прав інтелектуальної власності, здійснення трансферу технологій фактично виконують наукові парки, які і слугують інструментом комерціалізації

Переконані, що побудові механізму трансферу технологій у закладах вищої освіти сприятиме також впровадження у національну правову площину Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ, що розроблене ВОІВ. Варто вказати, що певні напрацювання за цим напрямом уже є.

Так, на даний момент діє наказ МОН від 01.11.2005 р. № 631 «Про створення підрозділів з питань інтелектуальної власності», яким затверджене Примірне положення про підрозділ з питань інтелектуальної власності вищих навчальних закладів III -IV рівнів акредитації. Дані підрозділи дійсно можуть створюватись і створюються для виконання схожих завдань, наприклад, ми можемо знайти у відкритому доступі Положення про науковий структурний

підрозділ Харківського національного автомобільно-дорожнього університету від 29 вересня 2017 р. [113].

Проте варто відмітити, що ні в Примірному положенні, що наведене вище, ні, до прикладу, в Положенні згадуваного вище університету про трансфер технологій не згадано взагалі. Це може свідчити про моральну застарілість даного акту.

Тому у світлі прийняття за останні п'ять років великої кількості нових нормативно-правових актів в даній сфері, як і заміни відверто застарілих, пропонуємо внести відповідні зміни до Примірного положення, що б стосувались трансферу технологій, або ж, що було б куди краще, просто затвердити нову, більш «сучасну» версію даного Примірного положення, яка б враховувала всі його недоліки, а не тільки окремі моменти.

Дещо підсумовуючи висловлені позиції відмітимо, що необхідне комплексне правове регулювання трансферу технологій, яке б відбувалося з урахуванням всіх можливих правових аспектів, що необхідні для існування і практичного використання даної конструкції, наприклад, власне, доповнення переліку завдань заклади вищої освіти

В наявних реаліях заклади вищої освіти і наукові установи знаходять способи реалізовувати майнові права на об'єкти прав інтелектуальної власності різними шляхами, проте належне правове забезпечення, згідно із загальноприйнятими міжнародними стандартами, могло б стати заохоченням здійснення такої діяльності, в тому числі шляхом простоти таких способів реалізації.

В ч. 7 ст. 69 Закону «Про вищу освіту» міститься доволі коротка теза про те, що договір про створення об'єкта права інтелектуальної власності за замовленням має визначати способи, умови та порядок здійснення відповідних майнових прав інтелектуальної власності.

Оскільки це досить скупе формулювання, слід звернутись до ст. 1112 ЦК України, що присвячена договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності [211]. Незважаючи на

той факт, що дана стаття, особливо у порівнянні з положенням ч. 7 ст. 69 ЗУ «Про вищу освіту» [140], деталізує умови даного договору і встановлює підстави нікчемності конкретних можливих умов договору, проте і вона містить свої недоліки, які одночасно стають і недоліками регулювання ЗУ «Про вищу освіту».

Ряд найсуттєвіших недоліків виокремлено І. Якубівським, зокрема, що стосується: відплатності цієї договірної конструкції; права автора на плату у розмірі мінімальних ставок, якщо договором не визначено розмір плати, нікчемність умови договору, яка позбавляє автора права на плату; доцільності законодавчого закріплення права замовника набувати майнові права інтелектуальної власності на творчий результат з моменту повної сплати творцеві винагороди [223, с. 35].

На підставі вищенаведеного аналізу ми робимо висновок про те, що і нормативне регулювання трансферу технологій, і регулювання договору про створення об'єкта права інтелектуальної власності за замовленням потребують належного доопрацювання.

І, насамкінець, у межах цього підрозділу роботи звернемось до аналізу наукових установ, правове становище яких регламентується ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» [154].

На відміну від положень ч. 1 ст. 70 ЗУ «Про вищу освіту» [140], якими до матеріально-технічної бази віднесені тільки матеріальні цінності, ч. 4 ст. 7 ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» вказується, що складовими матеріально-технічної бази наукових установ є будівлі, споруди, земельні ділянки, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші матеріальні цінності, нематеріальні активи [154]., що дозволяє зробити висновок про ширший підхід до розуміння майнової основи цих юридичних осіб. Майно державних наукових установ закріплюється за ними на основі обмеженого речового права відповідно до організаційно-правової форми.

Стосовно утворення та припинення державних наукових установ, то тут є певна особливість в специфіці правового регулювання. Так, дана

процедура визначається «Порядком утворення, реорганізації та ліквідації державних наукових установ», затвердженим Постановою КМУ від 4 липня 2018 р. № 529 [132].

Наукові установи, що перебувають у віданні Національної академії наук України, національної галузевої академії наук ними й ліквідовуються, у той час як утворення, реорганізація та ліквідація наукових установ інших форм власності здійснюються за їх рішенням засновників [132].

Крім того, у ключі цього дослідження викликає науковий інтерес ч. 1 ст. 60 ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність» вказано, де вказано, що державні наукові установи мають право бути засновниками та співзасновниками господарських товариств [154]. При цьому міститься застереження, що формування статутного капіталу такого господарського товариства відбувається виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності.

Водночас дана стаття Закону містить дискусійне положення, в якому вказано, що внесені до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності зберігаються за державною науковою установою. Це положення має очевидну захисну функцію, адже яскраво проявляється спрямування волі законодавця, який подібним формулюванням хотів саме збереження майнових прав інтелектуальної власності за закладом вищої освіти.

Проте наведене законодавче положення, як слушно зауважує І. Є. Якубівський, важко визнати правильним, оскільки виходить, що, «внівши майнові права інтелектуальної власності до статутного капіталу юридичної особи, державний вищий навчальний заклад залишається їх суб'єктом (правоволодільцем), тоді як створена юридична особа набуває хіба лише право на використання відповідного об'єкта» [224, с. 93].

Окрім цього таке нормативне положення не зовсім відповідає позиції, що була висловлена у постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності», пункт 5.1

якої міститься наступне формулювання: «За змістом статей 424 і 426 ЦК України суб'єкт права інтелектуальної власності вправі у будь-який визначений законом спосіб використовувати об'єкт даного права. У разі внесення майнового права до статутного капіталу юридичної особи окрім зазначення про це в установчому договорі необхідне укладення окремого договору про передання виключного права, а у випадках, передбачених законом, - також і державна реєстрація такого окремого договору [134]».

Роблячи підсумок з даного питання зазначимо, що дана норма ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» [154] і справді не відповідає загальним положенням і доктринальним уявленням про те, яким чином відбувається внесення майнового права до статутного капіталу юридичної особи.

Проте тут варто врахувати сучасні правові реалії, які наповнені складнощами у ряді аспектів функціонування юридичних осіб різних форм власності, в тому числі у частині належного управління чи вигідної співпраці з іншими юридичними особами тощо. Виходячи з цього аспекту, ми складно однозначно оцінити слушність використання законодавцем такого формулювання.

3.3. Особливості функціонування медичних закладів.

Уже протягом декількох років триває реформування системи охорони здоров'я, в тому числі відбувається і вдосконалення правового регулювання статусу самих закладів охорони здоров'я. Змінюються організаційно-правові форми, в яких діяли заклади охорони здоров'я державної та комунальної форми власності, їх система фінансування та інші аспекти.

Однак прийнятність та ефективність організаційно-правових форм, в які реорганізуються заклади охорони здоров'я залишається під питанням.

Все це призводить до необхідності системного аналізу процесу розвитку відповідного законодавства, зокрема в частині зміни правового статусу закладів охорони здоров'я та пошуку оптимальних моделей їх функціонування, до чого й перейдемо у межах цього підрозділу роботи.

Питання правового статусу закладів охорони здоров'я та розвитку їх правового регулювання безумовно уже виступали предметом дослідження вітчизняних науковців [77; 79; 80].

Проте, у світлі актуальних зміни у регулюванні правового статусу медичних закладів, не проводилось відповідне порівняння медичних закладів до реформи і змін правового статусу, що відбулись, не аналізувались також перспективи подальшого розвитку їх правового регулювання. Крім того, потребують уточнення і додаткового обґрунтування питання визначення оптимальної організаційно-правової форми закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності.

Розпочати аналіз процесу розвитку медичних закладів і їх нормативно-правового регулювання хотілося б із детального аналізу самого поняття «заклад охорони здоров'я». Це необхідно як для точного виокремлення кола суб'єктів, які можна вважати закладами охорони здоров'я, так і для кращого розуміння специфіки діяльності аналізованих суб'єктів та їх правового статусу.

Ще раз наголосимо, що в межах дисертації ми розглядаємо тільки ті заклади охорони здоров'я, які діють як непідприємницькі юридичні особи, саме тому наша увага в значній мірі сконцентрована на закладах охорони здоров'я державної та комунальної форми власності.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» від 06.04.2017 р. були не тільки врегульовані питання організаційно-правових форм чи фінансування державних та комунальних закладів охорони здоров'я, але й були внесені зміни до самого поняття

«заклад охорони здоров'я» в Основах законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи) [100].

Згідно чинного законодавства «заклад охорони здоров'я – це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення. На підставі вищевикладеного, можна виокремити наступні ознаки закладів охорони здоров'я:

1) вони діють виключно в якості юридичної особи або ж її відокремленого підрозділу;

2) вони можуть перебувати у державній, комунальній чи приватній формі власності;

3) медичне обслуговування, що забезпечують заклади охорони здоров'я, не обмежується медичною допомогою, проте має бути безпосередньо пов'язаним з наданням медичної допомоги;

4) медичне обслуговування здійснюється ними на підставі відповідної ліцензії;

5) медичне обслуговування надається на основі професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників.

Відмітимо, що варто розмежовувати заклади охорони здоров'я від фізичних осіб-підприємців, які також можуть отримати ліцензію на здійснення медичної практики, не засновуючи при цьому юридичну особу.

Якщо говорити про проблемні питання правового статусу закладів охорони здоров'я у законодавстві України, то окремими науковцями приділялась увага виявленню розбіжностей між Основами та підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема в частині правового статусу аптек, як закладів охорони здоров'я [102, с.105-108].

Як вказується в науці, розмежування потребують заклади охорони здоров'я, які здійснюють медичне обслуговування і аптечні заклади (аптечні склади (бази), аптеки), які реалізують лікарські засоби. Основним критерієм такого розмежування є види діяльності, які вони здійснюють, що суттєво

відрізняються за змістом, зокрема, якщо перші здійснюють медичне обслуговування шляхом надання медичної допомоги або медичних послуг, то другі здійснюють оптову або роздрібну торгівлю лікарськими засобами [71, с.69-70].

Відповідно метою діяльності перших є забезпечення надання медичної допомоги, то метою діяльності других є отримання прибутку, з огляду на що пропонуємо розмежовувати медичні заклади і аптечні заклади, також за критерієм мети діяльності - отримання прибутку.

Наявні і пропозиції щодо віднесення до закладів охорони здоров'я не тільки відокремлених підрозділів. Наприклад, В. М. Пашков вказує, що до закладів охорони здоров'я варто відносити не тільки відокремлені, але й не відокремлені підрозділи юридичної особи [102 ; 103, с.109].

Дану позицію ми не сприймаємо. Логіка визнання відокремлених підрозділів закладами охорони здоров'я полягає в тому, що такі підрозділи мають відповідні положення про свою діяльність, здійснюють всі або частину функцій юридичної особи і наділяються відповідним майном.

Також, відповідно до частини другої статті 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [145], в Єдиному державному реєстрі міститься цілий ряд даних про відокремлений підрозділ, зокрема й інформація про види діяльності відокремленого підрозділу.

Якщо ж говорити про не відокремлений або структурний підрозділ юридичної особи, то він існує в територіальних межах юридичної особи і забезпечує здійснення діяльності юридичної особи, що передбачена в установчих документах. Тобто структурний підрозділ існує як безпосередня (в тому числі територіальна) частина закладу охорони здоров'я. Тому незрозуміло, яким чином має визнаватись закладом охорони здоров'я структурний підрозділ, який існує в межах організаційної структури закладу охорони здоров'я.

Тепер перейдемо безпосередньо до питань розвитку цивільно-правового статусу медичних закладів. До початку реформ закладів охорони здоров'я, що розпочались у 2017 р. державні та комунальній мережі охорони здоров'я лікарні, поліклініки чи інші заклади охорони здоров'я існували в організаційно-правових формах державних (комунальних) установ.

Дані установи створювались розпорядчим актом, органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, а тому, виходячи з положень ч. 2 ст. 81 ЦК України, вони були юридичними особами публічного права. Їх діяльність не була прямо пов'язана із виконанням державних або управлінських функцій, однак особливості їх правового статусу були обумовлені ч. 3 ст. 49 Конституції України, яка передбачає, що у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно. А тому їх фінансування здійснювалось безпосередньо із державного бюджету.

І. В. Спасибо-Фатєєва, досліджуючи питання участі держави у цивільно-правових відносинах, слушно зауважує, «що суб'єкти публічного права, не пов'язані з виконанням державних управлінських функцій, не є органами держави, а здійснюють діяльність у підприємницькій та інших різноманітних сферах з надання послуг чи здійснення різної діяльності, фактично діють як юридичні особи приватного права. Різниця між ними та юридичними особами приватного права полягає в їхньому порядку створення, правовому режимі майна, зв'язку із засновником, відповідальності юридичної особи та її засновника, управлінні юридичною особою» [187, с.103-104].

При цьому, на думку дослідниці, вони виконують суспільні функції при здійсненні діяльності у системі освіти, культури, спорту, науки. До даних сфер ми можемо віднести і сферу медицини [187]. Це обумовлено, як виконанням ними суспільно важливої функції, що передбачено положеннями Конституції України, так і особливістю порядку створення медичних закладів, правовому режимі їх майна, зв'язку із засновниками тощо.

Пропонуємо детальніше розглянути основні цивільно-правові аспекти діяльності закладів охорони здоров'я у організаційно-правовій формі державних та комунальних установ, в якій вони переважно і діяли до 2017 р.. Створювались вони відповідно до ч. 3 ст. 83 ЦК України, однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. При цьому особливості правового статусу установ, що функціонували як заклади охорони здоров'я, визначались Основами [100].

Джерелами фінансування державних та комунальних закладів охорони здоров'я є державні та місцеві бюджети. Основним завданням діяльності закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності у формі установи було забезпечення медичного обслуговування населення.

При цьому такі установи не були самостійними в питаннях поточного управління та діяльності закладу. Стосовно відповідальності, то держава і територіальна громада субсидіарно відповідали за зобов'язаннями відповідних державних та комунальних установ. Якщо заклад охорони здоров'я не міг виконати свої зобов'язання, то за ними відповідала держава/громада [76, с.139].

У частині припинення закладів охорони здоров'я довгий час чинною була норма ст. 16 Основ [100] щодо права Кабінету Міністрів України та уповноважених ним органів, а також в межах своїх повноважень органів місцевого самоврядування припинити діяльність будь-якого закладу охорони здоров'я у разі порушення ним законодавства про охорону здоров'я, невиконання державних вимог щодо якості медичної допомоги та іншої діяльності в галузі охорони здоров'я або вчинення дій, що суперечать його статуту. Проте в 2011 р. ця стаття Основ була викладена в новій редакції, зокрема, встановлювалось, що порядок створення та припинення закладів охорони здоров'я визначається Законом.

На законодавчому рівні формування ґрунтовних передумов зміни правового статусу закладів охорони здоров'я пов'язано із прийняттям Закону України «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві» від 7 липня 2011 р.. Він передбачав реалізації відповідних проектів щодо реформування системи охорони здоров'я у пілотних регіонах.

Відповідно до ч. 4 ст. 1 даного Закону, комунальні заклади охорони здоров'я в даних регіонах могли бути реорганізовані у комунальні некомерційні підприємства або комунальні некомерційні установи, основною метою яких є здійснення медичного обслуговування населення без мети одержання прибутку.

Загалом він передбачав впровадження нових організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів, спрямованих на розширення обсягу правосуб'єктності закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності і, відповідно, підвищення ефективності медичного обслуговування населення. Вказаний вище Закон нами згадується через те, що при процесі реформування закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності, що розпочався у 2017-му році, враховувались напрацювання відповідних пілотних проектів, що були запуснені згідно з положеннями даного Закону.

Тепер перейдемо же до положень законодавства, що визначають правовий статус закладів охорони здоров'я державної та комунальної форми власності в даний момент, а також законопроектів, що визначають можливий напрямок подальших змін правового статусу даних закладів.

Два ключові Закони (№ 2002-VIII від 06.04.2017 р. і № 421-IX від 20.12.2019 р.), що стосуються вдосконалення правового статусу і організаційно-правових засад функціонування закладів охорони здоров'я були прийняті в 2017 і 2019 р.р..

Зокрема першим встановлюється порядок реорганізації закладів охорони здоров'я – державних та комунальних установ у казенні

підприємства та комунальні некомерційні підприємства, другий же спрямований на продовження реорганізації та запровадження ефективних форм господарювання у сфері охорони здоров'я.

Отож розглянемо спочатку актуальні положення Основ [100], що стосуються цивільно-правових аспектів діяльності закладів охорони здоров'я, а потім перейдемо до аналізу відповідних положень ГК України, що стосуються діяльності казенних підприємств та комунальних некомерційних підприємств.

В ч. 13-14 ст. 16 Основ визначено, що за організаційно-правовою формою заклади охорони здоров'я державної власності можуть утворюватися та функціонувати як казенні підприємства або державні установи, а заклади комунальної власності можуть утворюватися та функціонувати як комунальні некомерційні підприємства або комунальні установи [100].

Тепер перейдемо до положень ГК України, що стосуються правового статусу комунальних некомерційних підприємств, в які повинні бути перетворені всі заклади охорони здоров'я комунальної форми власності. Вони працюють як бюджетні установи через вертикальне управління, їхні права розширено до рівня всіх інших суб'єктів господарювання України [23, с.33]. Питання правового статусу та діяльності комунальних унітарних підприємств, зокрема й комунального некомерційного підприємства, врегульовуються ст. 78 і 78¹ ГК України.

Комунальне некомерційне підприємство має розрахунковий та інші рахунки в установах банків, має право укладати правочини, набувати майнових та особистих немайнових прав [85, с. 35]. З огляду на зазначене, можна говорити про значну господарську самостійність закладів охорони здоров'я, що діють як комунальні некомерційні підприємства.

Такі заклади, як зауважується у літературі можуть наймати за договорами підряду фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію на здійснення господарської діяльності з

медичної практики. Внаслідок такої взаємодії, реорганізований заклад охорони здоров'я може оптимізувати витрати та розширити спектр забезпечуваних ним медичних послуг, підвищити їх якість [85, с. 45-46].

Стосовно припинення діяльності закладів як комунальних некомерційних підприємств, то в ст. 16 Основ вказується, що рішення про припинення, реорганізацію чи перепрофілювання закладів охорони здоров'я приймають органи місцевого самоврядування самостійно з урахуванням плану розвитку госпітального округу. Відмітимо, що дане положення не зовсім коректне, оскільки поняття «припинення» юридичної особи, відповідно до ч. 1 ст. 104 ЦК України, включає в себе реорганізацію.

Очевидно тут мова мала би йти про право органу місцевого самоврядування прийняти рішення про реорганізацію чи ліквідацію закладу охорони здоров'я. Реорганізація і ліквідація закладу як підприємства проводяться відповідно до вимог ГК України за рішенням органу, до компетенції якого належить створення даного підприємства. Тут також відмітимо, що варто дещо перерозподілити повноваження в даній сфері і встановити повноваження КМ України тільки затверджувати рішення про реорганізацію чи ліквідацію. Саме ж рішення повинно готуватись відповідним органом, до сфери управління якого воно належить.

Безумовно, в цілях цього дослідження ми не будемо досліджувати детально специфіку комунальних чи казенних підприємств, але вважаємо ці організаційно-правові форми суб'єктів господарювання непридатними загалом для забезпечення господарської діяльності, у тому числі медичних закладів.

Проблема непридатності такої організаційно-правової форми як казенне підприємство для належної і ефективної діяльності закладів охорони здоров'я державної форми власності відмічається і суб'єктами права законодавчої ініціативи. Так, у Верховну Раду України подано проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 2623 від 18.12.2019 р. [164].

Даним законопроектом пропонується, серед іншого, доповнити ГК України статтями «75¹. Державне некомерційне підприємство» і «75². Особливості діяльності державних некомерційних підприємств». Також пропонується внести зміни до Основ та інших законів з тим, щоб забезпечити функціонування закладів охорони здоров'я державної форми власності в організаційно-правовій формі державного некомерційного підприємства [164]. Авторами, відповідно до Пояснювальної записки до законопроекту, вказується, що запровадження організаційно-правової форми державного некомерційного підприємства необхідно задля створення в Україні мережі державних закладів охорони здоров'я з достатнім рівнем самостійності для здійснення ефективного та своєчасного медичного обслуговування населення [164].

Стосовно змісту самого законопроекту відмітимо, що дві статті, які пропонується включити до ГК України, є результатом запозичення положень зі ст. 74 і ст. 78 цього ж Кодексу. Стосовно самої ідеї введення окремої організаційно-правової форми – державного некомерційного підприємства, то тут існує відразу декілька контраргументів.

По-перше, встановлення окремої організаційно-правової форми фактично тільки для закладів охорони здоров'я державної форми власності суперечить принципам побудови та систематизації юридичних осіб, це також ускладнить і без того доволі безсистемну класифікацію суб'єктів господарювання в ГК України.

По-друге, при наявності такої необхідності простішим і більш виправданим є внесення відповідних змін в уже існуючі положення, з тим щоб, наприклад, пристосувати казенні підприємства до специфіки діяльності закладів охорони здоров'я.

Як ми бачимо з вище проведеного аналізу, спроби законодавця забезпечити функціонування медичних закладів в існуючі організаційно-правові форми призводить або до необхідності пристосовування невласливих і не до кінця прийнятних для медичних закладів організаційно-правових

форм, або до необхідності введення у законодавство нових організаційно-правових форм.

У цьому зв'язку ще раз наголошуємо на перспективності виокремлення закладу в самостійну організаційно-правову форму підприємницьких юридичних осіб, в межах якої існує такий вид як медичні заклади.

Далі пропонуємо розглянути особливості регулювання окремих закладів охорони здоров'я, що встановлюються профільними законами для прикладу, центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф та санаторно-курортні заклади.

Такими нормативно-правовими актами є ЗУ «Про курорти» [151] та ЗУ «Про екстрену медичну допомогу» [147], у яких визначається їх приналежність до закладів охорони здоров'я, що діють із специфічною метою - надання екстреної медичної допомоги та надання послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів відповідно. Майно за такими закладами охорони здоров'я закріплюється на праві оперативного управління, діють вони на підставі статуту.

На деталізацію положень цього Закону Кабінетом Міністрів України затверджені Типове положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф [200] та Загальне положення про санаторно-курортний заклад [41].

Необхідно вказати, що аналізовані вище норми законів, що відсилають до аналізованих двох типових положень, не узгоджуються з Основами [100], зокрема із ч. 2 ст. 16, яка передбачає, що порядок створення, припинення закладів охорони здоров'я та особливості діяльності закладів визначаються законом.

Це меншою мірою стосується центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, проте у випадку із санаторно-курортними закладами законодавець практично всі положення, що стосуються припинення чи

особливостей діяльності законодавець вирішив не викладати у відповідній статті, а залишити на розсуд Кабінету Міністрів України.

Загалом аналіз положень інших законів і підзаконних нормативно-правових актів показує, що окремим закладам охорони здоров'я притаманні ті ж ознаки і особливості, які можна вивести з положень Основ для всіх закладів охорони здоров'я [100].

Безумовно, попри чисельні позитивні зміни, які останніми роками відбулися в медичній сфері в Україні, розвиток медичного законодавства триває і в аспектах удосконалення правового становища закладів охорони здоров'я, і якості медичної послуги, що надається ними, і їх цивільно-правової відповідальності.

Фахівці у сфері медичного права наголошують на потребі подальшого удосконалення законодавства у цій сфері відносин з тим, щоб охопити увесь спектр правовідносин у сфері медичного обслуговування, що дозволить зменшити існуючі прогалини в нормативному матеріалі.

Серед переліку питань одним із досить важливих є питання з приводу цивільного відповідача, коли йдеться про цивільні позови в межах кримінального провадження. На думку І. Сенюти таким цивільним відповідачем у медичних справах повинен бути заклад охорони здоров'я, щодо медичного працівника, якого відкрите кримінальне провадження (ст. 1172 ЦК України), далі, вже після здійснення відшкодування закладом охорони здоров'я, запускається у дію механізм регресу з самого працівника, що, до речі підтверджується останніми правовими позиціями Верховного Суду [196, с. 57]. З таким баченням, звісно, є сенс погодитись.

Ще одним моментом, який, сприймаємо позитивно є поєднання у судовій практиці як договірної, так і деліктної відповідальності у разі ненадання чи неналежного надання медичної допомоги пацієнтові, що дозволить у якісніше захисти медичні права людини.

Висновки до третього розділу.

Виявлено, що порядок створення та припинення історико-культурних закладів відповідає особливостям створення та припинення закладів загалом, а їх засновниками можуть будь-які юридичні та фізичні особи. Встановлено невідповідність між загальними положеннями ЦК України та нормами спеціальних законів, якими врегульовується діяльність архівів в частині їх припинення шляхом реорганізації. Наголошується на потребі приведення у відповідність з положеннями ЦК України (ч. 4 ст. 104) ст. 10 ЗУ «Про музеї та музейну справу», вказавши, що музеї не можуть бути припинені шляхом реорганізації.

Констатовано наявність у спеціальному законодавстві щодо діяльності архівних установ підстав для зупинення їх діяльності з можливістю відновлення діяльності у разі усунення причин зупинення. Обґрунтовано, доцільність закріплення у спеціальному законодавстві вичерпного переліку підстав ліквідації історико-культурних закладів у відповідності із ст. 110 ЦК України. Доведено доцільність приведення у відповідність з положеннями ст. 95 ЦК України норми ст. 7 ЗУ «Про музеї та музейну справу» в частині того, що відокремленими структурними підрозділами музеїв є філії та представництва, а не філії та відділи музею як це вказано у чинній редакції Закону. Наголошено на потребі удосконалення законодавства щодо цифрових музеїв, яке повинно здійснюватися з урахуванням балансу інтересів як авторів творів, й суспільних інтересів через встановлення обмежень майнових прав авторів із врахуванням норм Директиви 2001/29/ЄС.

Сприймається законодавчий підхід щодо можливості історико-культурних закладів поряд з основною діяльністю здійснювати додаткову, яка спрямовується на реалізацію цілей, що стоять перед ними, що відповідає концепції непідприємницької юридичної особи, до якої примикає заклад.

Констатовано, що у спеціальному законодавстві у сфері створення та діяльності історико-культурних закладів наявні норми, якими визначено

правовий режим майна тільки щодо закладів, утворених державою, а от щодо закладів, які утворені фізичними чи юридичними особами такі норми відсутні, що слід виправити шляхом відповідних доповнень, зміст яких вказуватиме, що майно таких закладів закріплюватиметься за ними на праві власності.

Наголошено на доцільності закріплення у спеціальному законодавстві у сфері створення та діяльності історико-культурних закладів загальних положень щодо цивільно-правової відповідальності, загальний зміст яких відповідав би положенням ст. 96 ЦК України щодо самостійної цивільно-правової відповідальності юридичної особи за власними зобов'язаннями та субсидіарній відповідальності засновника юридичної особи.

Негативно оцінено підходи, які мають місце в доктрині права щодо прийняття єдиного кодифікованого правового акту у сфері освіти - Кодексу законів про освіту з урахуванням значної кількості актів в даній сфері такий Кодекс не зможе забезпечити простоти правозастосування та єдності термінології.

Позитивно сприйнято законопроект щодо удосконалення використання майна освітніх закладів через закріплення обов'язку інформування органу управління закладом освіти про стан користування нерухомим майном в освітньому процесі та не менш, ніж раз у 6 місяців подання пропозицій щодо напрямків його подальшого використання. Наголошується на потребі збереження принципу цільового використання майна закладів при удосконаленні механізму регламентації його ефективного використання.

Встановлено, що новітніми законодавчими актами у сфері освіти суттєво розширено права закладів освіти у приватній сфері, створено якісний правовий механізм для реалізації автономії закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, забезпечено включення ВНЗ і наукових установ у процеси інноваційного характеру. Констатовано наявність у освітньому законодавстві значної кількості підзаконних нормативно-правових актів. Зроблено пропозицію з удосконалення локального правового

регулювання трансферу технологій у ВНЗ шляхом імплементації у таке регулювання Типового положення про політику у сфері інтелектуальної власності для університетів і науково-дослідних установ, розробленого ВОІВ.

Виявлено недоліки правового регулювання договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме: а) щодо нікчемності умови договору про створення за замовленням, якою автор позбавляється права на плату; б) доцільності законодавчого закріплення моменту набуття замовником майнових прав інтелектуальної власності на творчий результат.

Аргументовано некоректність формулювання ст. 60 ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність», з приводу того, що внесені до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності зберігаються за державною науковою установою, що суперечить ознаці майнової відокремленості юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільних правовідносин.

Заклади охорони здоров'я характеризуються сукупністю таких ознак: 1) вони діють виключно в якості юридичної особи; 2) діють як непідприємницькі юридичні особи та можуть перебувати у державній чи комунальній формі власності; 3) медичне обслуговування, що забезпечують заклади охорони здоров'я, не обмежується медичною допомогою, проте має бути безпосередньо пов'язаним з наданням медичної допомоги; 4) ліцензований та професійний характер медичного обслуговування.

Констатовано, що у питаннях створення закладів охорони здоров'я органи місцевого самоврядування обмежені планом розвитку госпітального округу. Правове регулювання припинення закладів охорони здоров'я є обмеженим та стосується виключно питань перетворення комунальних і державних закладів охорони здоров'я. Негативно сприймається підхід щодо встановлення для закладів охорони здоров'я державної форми власності окремої організаційно-правової форми - державного некомерційного підприємства.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження теоретико-правових і законодавчих аспектів закладів як учасників цивільних правовідносин, сформульовано такі основні підсумкові положення:

1. Періодами генезису законодавства про заклади з моменту проголошення незалежності України виступають 3 етапи, а саме:

1) 1991-1996 р. р. – період, що обумовлений становленням національного законодавства у сфері створення та діяльності окремих різновидів закладів, зокрема бібліотек, архівів, музеїв. Визначальним моментом у межах цього етапу виступає закріплення в Конституції України низки культурних, медичних та освітніх прав та інтересів людини.

2) 1996-2003 р.р. – період прийняття спеціальних законодавчих актів у сфері діяльності окремих закладів, зокрема, закладів освіти: дошкільної, середньої, професійно-технічної, вищої;

3) 2003 р. по - сьогодні – прийняття ЦК України та врегулювання у ньому правового становища непідприємницьких юридичних осіб, що виступило рушійною силою для вдосконалення спеціального законодавства про заклади. Даний період характеризується застосуванням інструментарію приватного права при врегулюванні відносин за участю закладів, прийняття профільних нормативно-правових актів у сфері найрізноманітніших видів закладів, зокрема закладів культури.

2. Регламентація відносин за участю закладів є дворівневою за структурою, та складається з норм ЦК України та спеціальних профільних законів, якими здійснюється регулювання правового становища конкретних різновидів закладів, що обумовлює недоцільність прийняття окремого закону, який би регулював відносини зі створення та діяльності закладів.

3. Заклад – непідприємницька юридична особа публічного або приватного права, яка створюється з визначеною засновником метою в історико-культурній, освітньо-науковій та медичній сферах та діє на унітарних засадах.

4. Організаційно-правова форма юридичної особи характеризується індивідуалізуючими правовими параметрами, за допомогою яких здійснюється відмежування одних юридичних осіб від інших. Поняття та перелік організаційно-правових форм юридичних осіб повинен закріплюватися в ЦК України. У разі віднесення законодавством закладу до організаційно-правових форм, у яких створюються та діють підприємницькі юридичні особи, він випадає з конструкції непідприємницької юридичної особи.

5. Правове регулювання закладів повинно здійснюватися у положеннях ЦК України в частині закріплення того, що це окрема організаційно-правова форма юридичної особи та визначення поняття «заклад». Весь інший нормативний матеріал, що деталізує статус закладів повинен зосереджуватися у актах спеціального законодавства щодо закладів з урахуванням їх видової характеристики.

6. Через сукупність спеціальних індивідуалізуючих ознак заклад виступає окремою організаційно-правовою формою непідприємницької юридичної особи, в межах якої діють окремі види закладів. Видами закладів є театри, архіви, бібліотеки, музеї, заклади освіти, науки та інші заклади, сфера діяльності яких відповідає меті створення останніх. Наведені види закладів виокремлюються за критерієм спрямованості (мети діяльності).

7. Спеціальними ознаками закладу є такі: 1) діє на підставі статуту або положення; 2) несе самостійну цивільно-правову відповідальність за своїми зобов'язаннями, а у випадку недостатності майна настає субсидіарна відповідальність його засновника; 3) можливість реорганізації у ту чи іншу організаційно-правову форму непідприємницьких юридичних осіб; 4) для окремих закладів характерним є застосування засобів державного регулювання (ліцензування, сертифікація тощо).

8. Основними приватноправовими критеріями класифікації закладів, виступають: а) критерій спрямованості діяльності; б) критерій порядку створення; в) критерій форми власності.

9. Засновник закладу наділений сукупністю прав та обов'язків, а саме: 1) здійснює управління закладом; 2) забезпечує фінансування закладу; 3) має право на майно у разі ліквідації закладу; 4) несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями закладу.

10. Розвиток спеціального законодавства у сфері регламентації діяльності закладів різних видів за метою діяльності повинен здійснюватися на основі: 1) визначення самого поняття заклад із вказівкою на сферу його діяльності, приналежність до юридичних осіб публічного чи приватного права та установчі документи; 2) окреслення прав та обов'язків засновника, вимог щодо нього; 3) визначення порядку створення та припинення закладу із окресленням вичерпного переліку підстав його ліквідації; 4) закріплення у профільному законодавстві особливостей цивільно-правової відповідальності закладів та їх засновників.

11. Порядок державної реєстрації закладів відбувається на основі положень законодавчих актів у сфері державної реєстрації юридичних осіб із додержанням норм профільних законів, якими регламентована діяльність закладів. Засновником закладу може бути будь-яка юридична або ж фізична особа, котра володіє необхідним обсягом цивільної дієздатності. Державна реєстрація окремих закладів пов'язується із проходженням легалізаційних процедур (ліцензування, акредитація тощо). Етапи створення закладів включають в себе ініціативну, організаційну та легалізаційну стадії.

12. Майно закладів носить цільовий характер, а специфіка його правового режиму залежить від виду закладу за порядком створення – право власності для закладів, що діють як юридичні особи приватного права; право оперативного управління та право господарського відання для закладів, що діють в якості юридичних осіб публічного права. Спеціальний правовий режим об'єктів музейного фонду, архівного фонду, бібліотечного фонду проявляється у їх оборотоздатності як об'єктів культурної спадщини.

13. Заклади характеризуються спеціальною правоздатністю; поряд з основною діяльністю вони вправі здійснювати додаткову, що відповідає

концепції спеціальної правоздатності, оскільки одержаний прибуток спрямовується на реалізацію цілей, що стоять перед ними. Цивільна дієздатність реалізується через його органи управління, в діях яких діє сам заклад.

14. Положення профільних законів, якими врегульовано правове становище конкретних історико-культурних закладів є спеціальними по відношенню до загального ЗУ «Про культуру», а тому саме вони підлягають застосуванню при колізії загальної та спеціальної норми законодавства у цій сфері.

Удосконалення профільного законодавства про музеї як історико-культурних закладів повинно здійснюватися за напрямками: а) відокремлені структурні підрозділи музеїв - філії та представництва, а не філії та відділи музею як це вказано у чинній редакції ЗУ «Про музеї та музейну справу»; б) музеї не можуть бути припинені шляхом реорганізації; в) законодавство щодо цифрових музеїв повинно базуватися на основі принципу балансу інтересів авторів творів й суспільних інтересів з урахуванням обмежень майнових прав авторів.

15. Удосконалення освітньо-наукового законодавства України повинно здійснюватися шляхом: 1) подальшого розвитку правового механізму щодо розширення прав та автономії закладів освіти у приватноправовій сфері; 2) правове забезпечення інноваційної діяльності освітньо-наукових закладів; 3) впровадження якісного локального правового регулювання трансферу технологій у освітньо-науковій сфері; 5) удосконалення договірного регулювання створення та використання об'єкта права інтелектуальної власності в сфері освіти та науки.

16. До закладів охорони здоров'я у разі ненадання чи неналежного надання ними пацієнтові медичної допомоги застосовується як договірна, так і деліктна відповідальність; заклад охорони здоров'я після здійснення відшкодування як цивільний відповідач у медичних справах має право регресної вимоги до працівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анненков К. Система русского гражданского права. 3-е изд., вновь пересмотр. и доп. СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича. 1910. Т. 1: Введение и общая часть. 703 с.
2. Астахов В. В. Правовое регулирование функционирования в Украине высших учебных заведений, основанных на негосударственной форме собственности: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харьков 1999. 185 с.
3. Баб'юк М. П. Організаційно-правова форма вищого навчального закладу як юридичної особи. *Науковий вісник Міжнародного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. № 19. С. 94. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Nvmgu_jur_2016_19_26.pdf (дата звернення 11.10.2020).
4. Баб'юк М. Цивільно-правовий статус вищого навчального закладу за законодавством України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 79-85.
5. Безбабіна О. Поняття та правосуб'єктність юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності. *Юридичний журнал*. 2006. № 9. С. 40-42.
6. Бердичівська районна рада. Офіційний веб сайт. Рішення Бердичівської районної ради №460 від 16. 20. 2015 року «Про реорганізацію районної бібліотеки, районної бібліотеки для дітей шляхом злиття». URL: <http://berdichev-rayrada.zt.gov.ua/index.php/arkhiv-vi-sklikannya/rishennya-vi-sklikannya/1295-460-pro-reorganizatsiyu-rajonnoji-biblioteki-rajonnoji-biblioteki-dlya-ditej-shlyakhom-zlittya> (дата звернення 11.10.2020).
7. Бесарабчик В. О. Цивільна правосуб'єктність закладу дошкільної освіти. *Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання*. 2018. № 18. С. 48-51.

8. Блащук Т. В. Організаційно-правові форми діяльності суб'єктів, що здійснюють медичне обслуговування населення в умовах реформи медичної галузі. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2018. № 2 (18). С. 1-14.
9. Блащук Т. В. Особливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах. *Приватне право і підприємництво*. Вип. 2009. № 8. С. 51-56.
10. Борисова В. І. Установа — одна з організаційно-правових форм юридичної особи. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. збірник. Відп. ред. В.Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. Випуск 57. С. 27-34.
11. Бородін Є. І., Шапаренко Т. І. Концептуальні засади державного управління музейною справою в Україні: нормативно-правовий аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_5 (дата звернення 11.10.2020).
12. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Издание 2-е. М.: «Статут», 2003. 383 с.
13. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. М. Госюриздат, 1950. 367 с.
14. Бровченко Т. І. Види установчих документів юридичних осіб. *Проблеми законності*: акад. зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 124. С. 225–233.
15. Брус М. П. Українське ділове мовлення: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2004. 230 с. URL: <http://flightcollege.com.ua/library.pdf> (дата звернення 11.10.2020).
16. Венедіктова І. В. Правові режими майна лікувально-профілактичних закладів. Ліки України. *Медичне та фармацевтичне право*. URL: http://www.health-medix.com/articles/liki_ukr/2008-06-22/90-91.pdf (дата звернення 11.10.2020).

17. Винар В. В. Правовий статус юридичних осіб, заснованих державою: дис... канд. юрид. наук. спец: 12.00.03. Львів. 2006 р. 198 с.
18. Вища освіта в Україні у 2017 році. *Статистичний збірник*. Київ. 2018. С. 298.
19. Володимир Бахрушин Оптимізація та «оптимізація» в освіті та управлінні. 11.06.2016 року. Освітня політика. Портал громадських експертів. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/724-optimizatsiya-i-optimizatsiya-v-osviti-ta-upravlinni> (дата звернення 11.10.2020).
20. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек. С. Пб. : Питер. 2002. 352 с.
21. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Історія виникнення, становлення та розвитку правового регулювання медичної діяльності на теренах України. *Український медичний часопис*. 2007. № 1 (57). С. 45–49.
22. Гайда Л. А. Становлення та розвиток музеїв при навчальних закладах України. *Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність*: матеріали обл. наук.-метод. конфер.: Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського. 2008. 148 с.
23. Гамбург Л. С., Гамбург І. А. Реорганізація медичних установ у комунальні некомерційні підприємства: проблеми правового забезпечення та правозастосування. *Правові проблеми сучасної трансформації охорони здоров'я*: зб. матеріалів наук.-практ. круглого столу (м. Запоріжжя, 23 травня 2019 р.) / за заг. ред. Ю. М. Колесника. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. С. 32-35.
24. Гладун З. С. Правове забезпечення охорони здоров'я громадян. *Радянське право*. 1991. № 5. С. 29.
25. Глібко С. В. Наукові парки України: правовий аспект. Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 жовт. 2017 р.) Харків. 2017. С. 44–50. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/handle/123456789/15850>

26. Голоха Л. Державне управління бібліотечною справою в Україні: історичний аспект. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Goloha.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Goloha.pdf) (дата звернення 11.10.2020).
27. Голяченко О. М., Ганіткевич Я. В. Історія медицини: підручник. Тернопіль: Лілея. 2004. 248 с.
28. Господарський кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. №436-15. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 11.10.2020).
29. Грабар Н. М. Особливості деліктоздатності юридичної особи. Актуальна юриспруденція: матер. наук-практ. інтернет конференції (10. 10. 2012 р. Секція № 3. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=350%3A091012-03&catid=49%3A3-1012&Itemid=61&lang=ru (дата звернення 11.10.2020).
30. Губерська Н. Л. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 153-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27 (дата звернення 11.10.2020).
31. Давидова Н. О. Установа як організаційно-правова форма вищого навчального закладу. *Юридична наука і практика: виклики часу*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 березня 2015 р.). Т.2. 2015. С. 134-137.
32. Державна архівна служба України, Наказ 18.01.2013 №4 Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення Положення про державний архів області, міст Києва і Севастополя. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0004843-13> (дата звернення 11.10.2020).
33. Державна політика з охорони громадського здоров'я в Україні: Навч. посібник. За ред. І. М. Солоненка, Л. І. Жаліло. К.: Вид-во НАДУ, 2004.

34. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генеза і перспективи розвитку. Кол. моногр. Упоряд. проф. Я. Ф. Радиш, передм. Т. Д. Бахтеєвої; за заг. ред. проф. М. М. Білинської, проф. Я. Ф. Радиша. К.: НАДУ, 2013. 424 с.
35. Довжук І. В. Правові засади реорганізації архівної справи в Україні у 1920-1930-х рр. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 1. С. 29-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSUNU_2017_1_6 (дата звернення 11.10.2020).
36. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія. За заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ. 2016. 388 с.
37. Дуденко Т. В. Заклади культури як різновид неприбуткових організацій. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2. С. 60-67. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Dudenko7.pdf> (дата звернення 11.10.2020).
38. Дуденко Т. В. Цивільно-правова охорона прав на культурні цінності та їх оборотоздатність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. Харків, 2017. 21 с.
39. Жарова О. П. Правові засади функціонування вищого навчального закладу в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2016. Вип. 19. С. 49-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_19_15 (дата звернення 11.10.2020).
40. Жигалкін І. П. Установи як юридичні особи: монографія: Х. : Право, 2010. 168 с.
41. Загальне положення про санаторно-курортний заклад. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. №805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF> (дата звернення 11.10.2020)

42. Загрішева Н. Вищий навчальний заклад як суб'єкт трансферу технологій. *Цивільне право і процес*. 2017. №10. С. 62-66. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/13.pdf> (дата звернення 11.10.2020).
43. Заклади культури, мистецтва, фізичної культури та спорту України у 2016 році. *Статистичний бюлетень*. Київ. 2017 р. С. 89.
44. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як корпоративні утворення. *Юридична Україна*. 2017. С. 13-20. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/urykr_2017_1_4.pdf (дата звернення 11.10.2020).
45. Зеліско А. В. Проблеми систематизації статусу підприємницьких юридичних осіб приватного права. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 28 лютого 2014 р.) Х. 2014. С. 123 –125.
46. Зеркаль М. М., Сірий Ю. М. Періодизація історії вищої освіти України та практика існування філій у роки незалежності України. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Історія. 2016. Т. 274, Вип. 262. С. 7-11. URL: file:///D:/Мої%20файли/Стаття/Npchdui_2016_274_262_3.pdf (дата звернення 11.10.2020).
47. Зозуляк О. І. Заклад як організаційно-правова форма непідприємницьких юридичних осіб. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* : Збірник наукових статей. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. Вип. 45. С. 156-166.
48. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: дис... доктора юрид. наук: спец. 12.00.03./ Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ. 2017. 475 с.

49. Зозуляк О. І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 432 с.
50. Зозуляк О. І. Реалізація цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у договірній формі: монографія: Івано-Франківськ, Нова зоря. 2012. 216 с.
51. Зозуляк О. І. Система непідприємницьких юридичних осіб: теоретико-правовий аналіз. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2017. Вип. 1 (15). С. 146-153.
52. Зозуляк О. І. Теоретико-правові аспекти визначення організаційно-правових форм непідприємницьких юридичних осіб. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей*. Випуск 32. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2013. С. 93–102.
53. Зубар В. М. Участь юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах. *Молодий вчений*. № 11 (38). листопад, 2016 р. С. 304-307.
54. Иоффе О. С. Советское гражданское право: учеб. для юрид. ин-тов: в 2 х т. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1971. Т. 1. 472 с.
55. Івлєва Л. М. Законодавча база і нормативно-правове забезпечення вищої освіти України: загальний аналіз. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 4. С. 208-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_35 (дата звернення 11.10.2020).
56. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання з передання майна в користування: проблеми теорії та практики: монографія. Тернопіль: підручники і посібники. 2015. 480 с.
57. Кархут О. Я. Сучасний стан і проблеми механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти. *Публічне право*. 2013. №

4. С. 267-273. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_4_36 (дата звернення 11.10.2020).

58. Кашук К. М. Практичні аспекти створення наукового парку на базі вищого навчального закладу. Стратегічні напрями і пріоритети формування конкурентоспроможності аграрного сектора : матер. II конф. молодих вчених-економістів. 2012. С. 25-27. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11927/> (дата звернення 11.10.2020).

59. Кибенко Е. Р. Корпоративное право в Украине. Х. : Эспада, 1999. 480 с.

60. Ківшар Т. Бібліотека і влада в Україні на сучасному. Бібліотека. Інформація. Суспільство: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської наук.-практ. конф. 20-22 жовт. 1998 р. К. 1998. С. 23 – 29.

61. Климкин С. И. Реализация правоспособности юридического лица через его органы. *Гражданско-правовые записки*: межвузовский сборник научных трудов. М. Статут. 2001. С. 160-163.

62. Коваленко Д. І. Фінансування інвестиційної діяльності вищих навчальних закладів. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Економіка. 2016. Вип. 2. С. 168-173.

63. Коваль І. Проблеми комерціалізації вищими навчальними закладами прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 4. С. 11-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2014_4_3 (дата звернення 11.10.2020).

64. Коваль І. Ф., Щербакова Н. В. Щодо застосування поняття «організаційно-правова форма» в Господарському кодексі України. *Форум права*. 2015. № 3. С. 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2015_3_21.pdf (дата звернення 11.10.2020).

65. Кочин В. В. «Анатомія» та «фізіологія» юридичної особи приватного права: проблеми доктрини та законодавства. Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства: Зб. наук. праць за матер. XVI між нар. наук.-практ. конф. (м. Івано-

Франківськ, 5-6 жовтня 2018 року) / НДІ приватного права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака, Івано-Франківськ, 2018. С. 85-89.

66. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. М.: Госюриздат, 1958. С. 37–39.

67. Крупчан О. Д. Методологічні виміри сучасного вітчизняного приватного права. Методологія приватного права (теоретичний дискурс та практичне застосування): матер. міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 10 червня 2016 р.). К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. С. 9–17.

68. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія. К. 2004. 328 с.

69. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: дис. ... д-ра юрид. наук. спец : 12.00.03 / Ірина Миколаївна Кучеренко. К. 2004. 468 с.

70. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб публічного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2. С. 134-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_2_20 (дата звернення 11.10.2020).

71. Куш Л. І. Щодо питання правового статусу суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері охорони здоров'я. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 2. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_2_11 (дата звернення 11.10.2020).

72. Левицька Н. М. Університетські статuti Наддніпрянської України (XIX – початок XX ст.). Київська старовина: науковий історико-філологічний журнал. 2011. № 5. С. 45-55.

73. Лещенко Д. С. Правовий статус установ у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец : 12.00.03. Харків, 2005. 21 с.

74. Лещенко Д. С. Правовий статус установ у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. спец : 12.00.03. Харків, 2005. 197 с.
75. Лещенко Д. С. Установи як учасники цивільних відносин: монографія. Дніпропетровськ. 2007. 196 с.
76. Майданик Р. А. Державні і комунальні заклади охорони здоров'я в Україні: визначення організаційно-правової форми, їх реорганізація. *Медичне право України*: матер. 3 Всеукр. наук.-практ. конфер. / Упор. к. ю. н. І. Я. Сенюта, Х. Я. Терешко. Л.: ЛОБФ «Медицина і право», 2009. С. 136–144.
77. Майданик Р. А. Єдиний медичний простір як ключовий стандарт прав людини і юридичний виклик у сфері охорони здоров'я України. *Медичне право*. 2013. 1(11). С. 33-42.
78. Майданик Р. А. Юридичні особи публічного права в країнах континентального права. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 56–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2010_2_1 (дата звернення 11.10.2020).
79. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг. *Медичне право*. № 5 (І). 10. 12. URL: <http://medicallaw.org.ua/uploads/media/Maydanyk.pdf> дата звернення 11.10.2020).
80. Майданик Р.А. Глава 52. «Договір про надання медичних послуг». Договірне право. Особлива частина : начальний посібник. Р.А. Майданик, А.Б. Пермяков. За заг. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, Т.В.Боднар. К.: ЮрінкомІнтер, 2009. С. 1107–1133.
81. Марахова А. Ф. Коли вживається слова заклад, установа, організація, підприємство? Київ. С. 18-19, URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine19-18.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

82. Машковська Л. Казенне підприємство: поняття, ознаки й правова природа. Юридична Україна. 2014. № 2. С. 57-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_2_12 (дата звернення 11.10.2020).

83. Медичне законодавство: правова регламентація лікарської діяльності. Кн. 2 : підручник / Т.С. Грузєва, М.В. Банчук, В.Ф. Москаленко, Б.В. Михайличенко, Т.С. Грузєва, І.Ю. Хміль, О.І. Артеменко. К. : ВСВ «Медицина», 2011.

84. Медичне право України : практикум / уклад.: І.Я. Сенюта, І.О. Богомазова, О.Ю. Кашинцева, Д.Й. Клапатий, Р.А. Майданик, О.Є. Січкоріз, Х.Я. Терешко, У.Я. Хребтань, Х.М. Шубак ; заг. ред. І.Я. Сенюта. – Львів : Світ, 2014.

85. Методичні рекомендації з питань перетворення закладів охорони здоров'я з бюджетних установ у комунальні некомерційні підприємства. Оновлена версія. Схвалено Робочою групою з питань реформи фінансування сфери охорони здоров'я України від 14 лютого 2018 року. Київ: Міністерство охорони здоров'я України, 2018. 84 с. URL: https://moz.gov.ua/uploads/0/3555_moz_metod_recomendations_autonomization_2018_ua_final_web.pdf (дата звернення 11.10.2020).

86. Михайличенко М. В. Приватні вищі навчальні заклади: функціонування та управління в контексті демократизації. *Науковий вісник. Серія «Філософія»*. Харків: ХНПУ, 2017. Вип. 48 (частина II) С. 138-149. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14118/1/12.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

87. Мицкевич А. В. Субъекты советского права. М.: Госюриздат. 1962 р. 212 с.

88. МОН пропонує для громадського обговорення Проект Положення про санаторну школу. Сайт Міністерства освіти і науки, 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya->

[gromadskogo-obgovorenniya-proekt-polozhennya-pro-sanatornu-shkolu](#)

(дата звернення 11.10.2020).

89. Москаленко В. Ф. Діяльність системи охорони здоров'я за 2000 рік: Завдання щодо подальшого її розвитку та підвищення рівня здоров'я населення України (доповідь на підсумковій колегії МОЗ України 12.02.2001 р.). Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2001. С. 8.

90. Москвічова О.С. Державно-приватне партнерство у сфері професійно-технічної та вищої освіти. *Економіка і організація управління*. №2 (22). 2016. С. 291-299. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4822> (дата звернення 11.10.2020).

91. Московченко Н. Правові засади розвитку архівної справи в Україні (1919-1932 рр.). Студії з архівної справи та документознавства. 2004. Т. 11. С. 5-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_11_1 (дата звернення 11.10. 2020).

92. Моштаківа Н. В. До питання визначення поняття «заклади культури». *Регіон-2010: стратегія оптимального розвитку*: матер. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Харків, 4-5 листопада 2010 р.). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2010. 375 с. с. 96-98.

93. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 р. № 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02> (дата звернення 11.10.2020).

94. Нестеренко П. В. Особливості організаційно-правової форми вищих навчальних закладів приватної форми власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. №

33. С. 338-343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2006_33_52 (дата звернення 11.10.2020).

95. Новоселова Л. А. Реформа российского корпоративного права: цели и перспективы. *Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвєєвські цивілістичні читання)*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 листопада 2011 р.), К.: Алерта, 2012. С. 46 –54.

96. О народном музее: типовое положение от 15.02.1965 г. В помощь народным музеям. М., 1976. Тр. 42. – С. 71.

97. Онищенко О. Бібліотечна справа в Україні наприкінці XIX – у 10-х роках XX ст.: стан і основні напрямки розвитку. *Бібліотечний вісник*. 2005. № 2. С. 3 – 13.

98. Онищенко О., Дубровіна Л. Бібліотечна справа в Україні наприкінці 50-х років – 1980-х роках XX ст. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 3. С. 24 – 38.

99. Оптимізація чи закриття: що буде далі з херсонськими бібліотеками. Сайт «Гривна». URL: <https://grivna.ks.ua/aktualno/optimizaciya-abo-zakrittya-sho-bude-dali-z-hersonskimi-bibliotekami> (дата звернення 11.10.2020).

100. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення 11.10.2020).

101. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я. Як створити новий заклад надання ПМД. 21 квітня 2018 року. URL: <https://moz.gov.ua/article/for-medical-staff/jak-stvoriti-novij-zaklad-nadannja-pmd> (дата звернення 11.10.2020).

102. Пашков В.М. Еволюція правового статусу закладів охорони здоров'я у законодавстві України. *Медичне право*. 2017. № 3. С. 104–111.

103. Пашков В.М. Суб'єкти господарювання та заклади охорони здоров'я: співвідношення правового статусу під час впровадження діяльності. Еженедельник Аптека. 2006. №22 (543). URL: <http://www.apteka.ua/article/34385>

104. Первомайський О. О. Участь суб'єктів публічного права в цивільних відносинах: засади та форми. *Приватне право і підприємництво*: збірник наукових праць. Вип. 11 / редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: НДППіП НАПрНУ, 2012. С. 55–58.

105. Печений О. П. До питання про місце юридичних осіб публічного права в системі юридичних осіб. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Випуск 30. С. 62–69.

106. Піддубна В. Ф. Деякі аспекти здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими юридичними особами. *Сучасні проблеми цивільного права та процесу*: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (м. Харків, 19 грудня 2014 р.). Харків, 2015. С. 57–60.

107. Піддубна В. Ф. Право на здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими товариствами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29, т. 1. С. 159–163.

108. Піддубна В. Ф. Правове положення закладів охорони здоров'я в Україні. Збірник наукових праць, присвячених 20-річному ювілею кафедри цивільного права № 2 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. цивіл. права № 2. Харків, 2019. С. 86–96.

109. Погуть О. П. Захист прав кредиторів при припиненні непідприємницьких юридичних осіб. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Випуск 1. Ч. 3. С. 151–156.

110. Погуть О. П. Ліквідація непідприємницьких юридичних осіб: проблеми правового регулювання. *Порівняльно-аналітичне право*: електронне наукове видання. 2019. №. 6. С. 157–160. URL: <http://pap->

journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_6_2019.pdf

(дата

звернення: 10.11.2020).

111. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р.№ 2755-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 11.10.2020).

112. Положення про вище професійне училище та центр професійно-технічної освіти: затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.06.2000 р. N 225 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0442-00> (дата звернення 11.10.2020).

113. Положення про науковий структурний підрозділ Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. Затверджено і введено в дію наказом ректора ХНАДУ від 29 вересня 2017 р. № 108. URL:https://www.khadi.kharkov.ua/fileadmin/P_Nauka/Положение_отдел_2017.pdf (дата звернення 11.10.2020).

114. Порядок ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 440. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D0%BF> (дата звернення 11.10.2020).

115. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 978 «Про затвердження Положення про акредитацію закладів вищої освіти і спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10.2020).

116. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 № 1074 «Про затвердження Положення про державний вищий навчальний

заклад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10.2020).

117. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. № 285. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-п> (дата звернення 11.10.2020).

118. Орендуєш приміщення у школі – пам'ятай про його цільове призначення URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/479381/> (дата звернення 11.10.2020).

119. Троцька В. Цифрові музеї та обмежень майнових прав авторів: законодавство і практика ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 5. С. 18-29.

120. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433, «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF> (дата звернення 11.10.2020).

121. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. № 2071 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF> (дата звернення 11.10.2020).

122. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 483 «Про деякі питання оренди державного та комунального майна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2020-%D0%BF?find=1&text>. (дата звернення 11.10. 2020).

123. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за лютий 2020 року /

упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 21с.

124. Постанова Вищого господарського суду України 19 листопада 2014 р. у справі № 910/1542/13 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

125. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.1997 р. № 765 «Про затвердження Порядку акредитації закладу охорони здоров'я». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/765-97-п/paran15#n15> (дата звернення 11.10.2020).

126. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10. 2020).

127. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 72 «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2019-%D0%BF> (дата звернення 11.10.2020).

128. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 1026 «Про затвердження Положення про санаторну школу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1026-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10. 2020).

129. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лютого 2019 р. № 280 «Про затвердження Положення про спеціалізовану мистецьку школу (школу-інтернат)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10. 2020).

130. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.1996 № 200 «Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10. 2020).

131. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.11.2018 р. «Про затвердження Положення про міжшкільний ресурсний центр» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0063-19#Text> (дата звернення 11.10.2020).

132. Постанова Кабінету Міністрів України Про порядок утворення, реорганізації та ліквідації державних наукових установ від 04.07. 2018 р. №529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/529-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.10. 2020).

133. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 28.11.2018 у справі № 813/1098/17. URL: <https://taxlink.ua/ua/court/-postanova-verhovnogo-sudu-vid-28112018-u-spravi-813109817/> (дата звернення 11.10.2020).

134. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р., №12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12> (дата звернення 11.10.2020).

135. Постанова про затвердження Положення про порядок зупинення діяльності архівних установ, що не забезпечують збереженість документів Національного архівного фонду від 19.12.2019 р. № 4076/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0493-00> (дата звернення 11.10.2020).

136. Постанова про затвердження Статистичного класифікатора організаційних форм суб'єктів економіки (СКОФ): Наказ Державної Служби статистики України від 29.09.2014 № 271. URL: https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/271/271_2014.htm (дата звернення 11.10.2020).

137. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб у контексті їх цивільної правоздатності. *Юридична Україна*. 2003. № 12. С. 45-50.

138. Про бібліотеки та бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.10.2020).

139. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення 11.10.2020).

140. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 11.10.2020).

141. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> (дата звернення 11.10.2020).

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2017 р. № 2002-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19> (дата звернення 11.10.2020).

143. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page> (дата звернення 11.10.2020).

144. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (дата звернення 11.10.2020).

145. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15. 05. 2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення 11.10.2020).

146. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення 11.10.2020).

147. Про екстренну медичну допомогу: Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text> (дата звернення 11.10.2020).

148. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (дата звернення 11.10.2020).

149. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення 11.10.2020).

150. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення 11.10.2020).

151. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення 11.10.2020).

152. Про музей, який працює на громадських засадах: Типове положення від 16.11.1990 р. Міністерство культури Української РСР. К., 1990. С. 1.

153. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#n66> (дата звернення 11.10.2020).

154. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26. 11. 2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення 11.10.2020).

155. Про національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 № 3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (дата звернення 11.10.2020).
156. Про освіту: Закон України від 04.06.1991 р. № 1060-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення 11.10.2020).
157. Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 20.04.2018 по 18.09.2019 / Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають із земельних відносин (застосування норм матеріального права). Київ, 2019. - 75 с.
158. Про охорону здоров'я: Закон УРСР від 15.07.1971 р. № 27-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T710027.html (дата звернення 11.10.2020).
159. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення 11.10.2020).
160. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 11.10.2020).
161. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.10.2020).
162. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#top> (дата звернення 11.10.2020).
163. Про театри і театральну справу: Закон України від 31.05.2005 № 2605-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15>
164. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», реєстр. № 2623 від 18.12. 2019 р. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67680 (дата звернення 11.10.2020).

165. Прокопенко Л. І., Сіра О. А. Законодавче регулювання у сфері діяльності бібліотек: нормативно-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 32(1). С. 67-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32%281%29__17 (дата звернення 11.10.2020).

166. Промислова власність у цифрах: Показники діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» за 1 квартал 2019 року. К., 2019. 38 с. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/promvlasnist-q1-2019.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

167. Протокол. Юридичний інтернет-ресурс. Як місцева влада, у зв'язку з неможливістю вплинути на керівництво юридичної особи, - ліквідовують її. Методика відновлення законних прав (Шостий апеляційний адмінсуд від 29.05.2019р. у справі №810/4996/18). URL: [https://protocol.ua/ru/yak_mistseva_vlada_u_zv_yazku_z_nemoglivistyu_vp_linuti_na_kerivnitstvo_yuridichnoi_osobi_likvidovuyut_ii_metodika_vidnovlennya_zakonnih_prav_\(postanova_shostogo_apelyatsiynogo_administrativnogo_sudu_vid_29_05_2019r_po_spravi_810_4996_18\)](https://protocol.ua/ru/yak_mistseva_vlada_u_zv_yazku_z_nemoglivistyu_vp_linuti_na_kerivnitstvo_yuridichnoi_osobi_likvidovuyut_ii_metodika_vidnovlennya_zakonnih_prav_(postanova_shostogo_apelyatsiynogo_administrativnogo_sudu_vid_29_05_2019r_po_spravi_810_4996_18)) (дата звернення 11.10.2020).

168. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, поняття. *Юридичний вісник України*. 2012. 8–14 грудня. № 49 (910). С. 6.

169. Реєстр неприбуткових установ та організацій Електронний кабінет. Державна податкова служба України.. URL: <https://cabinet.sfs.gov.ua/registers/non-profit> (дата звернення 11.10.2020).

170. Римское частное право: ученик. Краснокутский В. А., Новицкий И. Б., Перетерский И. С. и др.: под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского М.: Юристъ. 2004. 314 с.

171. Рішення Івано-Франківської міської ради від 2016 року «Про створення комунального закладу «Івано-Франківський Новий Театр». URL: http://www.mvk.if.ua/uploads/files/proekt_42155.pdf (дата звернення 11.10.2020).

172. Рішення Львівського окружного адміністративного суду № 80405998 від 12.03.2019. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/80405998/> (дата звернення 11.10.2020).

173. Рішення Мукачівської міської ради «Про створення комунального закладу Мукачівський драматичний театр» № 546 від 09 лютого 2017. року www.mukachevo-rada.gov.ua > docs > rishennya_mr > Rish_546 (дата звернення 11.10.2020).

174. Розколупа Н. Правові аспекти реорганізації публічних бібліотек. Бібліотека в правовому полі. 2'2011 (52). С. 7-8.

175. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р. «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p> (дата звернення 11.10.2020).

176. Розпорядження Кабінету Міністрів від 27 січня 2016 року № 51-р «Про деякі питання реорганізації вищих навчальних закладів». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248800179> (дата звернення 11.10.2020).

177. Рябошапко Л. Кодифікація законодавства про освіту – складова освітніх реформ. *Віче*. 2010. № 19. С. 25-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2010_19_14 (дата звернення 11.10.2020).

178. Саветчук В. М. Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2018. 21 с.

179. Савченко М. В. Визначення вищих навчальних закладів як суб'єктів господарювання. *Форум права*. 2011. № 4. С. 628-633. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/FP_index.htm_2011_4_105.pdf (дата звернення 11.10.2020).

180. Салата О. О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2015. 164 с.

181. Симонян А. В. Господарсько-правовий статус суб'єкта медичної практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04. Вінниця, 2017. 22 с.

182. Синюра-Ростун Н. Особливості матеріального забезпечення мережі закладів шкільної освіти регіону. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 35-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_5_12 (дата звернення 11.10.2020).

183. Скорочення ВНЗ: Які університети може закрити міністерство URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/regioni-universiteti-202001221099453> (дата звернення 11.10.2020).

184. Снісаренко Л. Ю. Організаційно-правова форма юридичної особи: теоретичне поняття та проблеми практичного застосування. Будуємо нову Україну: збірник конфер. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4613/Snisarenko_Organizatsiyno-pravova.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 11.10.2020).

185. Соловійова Л. Виникнення правосуб'єктності підприємств: деякі питання. *Право України*. 2002. № 7. С. 36-39.

186. Сорока О. Я. Державне регулювання медичної діяльності на Прикарпатті в першій половині XX століття: автореф. дис ... канд. наук

з держ. управління. 25.00.01. Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ. 2016. 20 с.

187. Спасибо-Фатєєва І. В. Деякі проблеми корпоративного законодавства України і практики його застосування. *Корпоративне право України та Європейського Союзу: новели законодавства: збірник матеріалів наукових праць за матеріалами XVI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 5-6 жовтня 2018 р.)*. Івано-Франківськ, 2018. С. 158-162

188. Спасибо-Фатєєва І. В. Юридичні особи за Цивільним кодексом України. *Право України*. 2014. № 2. С. 70-79.

189. Спасибо-Фатєєва І. Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2006. № 4(47). С. 96-107.

190. Статут музею історії десятиної церкви. URL: [https://kyivaudit.gov.ua/vr/ka/company.nsf/0/80356C90F81CF262C225833F004698EC/\\$file/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%9C%D0%86%D0%94%D0%A6%202017.pdf](https://kyivaudit.gov.ua/vr/ka/company.nsf/0/80356C90F81CF262C225833F004698EC/$file/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%9C%D0%86%D0%94%D0%A6%202017.pdf) (дата звернення 11.10.2020).

191. Статут Чортківського міського комунального краєзнавчого музею Чортківської міської ради Тернопільської області. URL: <https://www.chortkivmr.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/statut-muzeyu.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

192. Стельмах І. Ф. Громадські музеї в історичній ретроспективі. *Праці Центру пам'яткознавства: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 16. С. 102-111.

193. Стратюк О. М. Місце закладів у системі юридичних осіб за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Випуск 2. Ч. 3. С. 153-157.

194. Стратюк О. М. Правове регулювання діяльності історико-культурних закладів: ретроспектива та сучасний стан. *Актуальні*

проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 48. С. 247-261.

195. Стратюк О. М. Правовий режим майна закладів: теоретичні та практичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №. 4. С. 259-267. URL: <http://pap-journal.in.ua/2020-2> (дата звернення: 17.11. 2020).

196. Сенюта І. Я. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичної допомоги. *Вісник НААУ*. 2019. № 7-8. С. 56-61.

197. Таран Л. В. Питання господарсько-правового забезпечення діяльності у сфері освітніх послуг. *Теорія і практика правознавства*. 2016. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_8 (дата звернення 11.10.2020).

198. Теннер М. (2011) Погляд на системи охорони здоров'я у світі. Щотижневик «Громадянин України», 22(229). URL: <http://gukr.com/article2669.html> (дата звернення 11.10.2020).

199. Територіальні органи ДПС у Полтавській області . Офіційний портал. Чи зобов'язані музеї при продажу квитків застосовувати РРО та/або ПРРО? 09.11. 2020 р. URL: <https://poltava.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/439546.html> (дата звернення 11.11. 2020).

200. Типове положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 №1116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-2012-%D0%BF#n10> (дата звернення 11.11. 2020)

201. Типовий статут казенного підприємства. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.1998 №914. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/914-98-%D0%BF> (дата звернення: 15.03.2020 р.)

202. Труба В. І., Менська О. А. Участь юридичних осіб – закладів культури у цивільних правовідносинах. С. 118-121.

203. У МОН поділилися планами щодо оптимізації шкіл та університетів. 4 жовтня 2019 року. ZN.UA. URL: <https://dt.ua/UKRAINE/u-mon-podililisya-planami-schodo-optimizaciyi-shkil-ta-universitetiv-325294.html> (дата звернення 11.10.2020).

204. Українська медицина чекає рішучих змін: Інтерв'ю з міністром охорони здоров'я України М. Поліщуком. Урядовий кур'єр. 2005. 29 березня.

205. Українське радіо. «Жодного ризику для жодного студента» – як проходитиме оптимізація ВНЗ – пояснює посадовець із Міносвіти Олег Шаров. 23.01.2020 р. <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=92468> (дата звернення 11.10.2020).

206. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер. К.: Академвидав. 2009. 560 с.

207. Харитонов Е. О. Основы римского частного права. Харьков: Одиссей. 1998. 288 с.

208. Цвігун І. М. Цивільно-правове регулювання іпотеки земельної ділянки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Тернопіль, 2019. 19 с.

209. Цивільне право в Україні: курс лекцій: У 6 - ти томах. Т.1./ за заг. ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. Харків, Національний університет внутрішніх справ, 2004. 417 с.

210. Цивільне право України: підручник: у 2 т. за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. С. 129-130.

211. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

212. Чайковський А. С. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібник. / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. Л.

Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов. К.: Юрінком Інтер. 2003. 656 с.

213. Череп А.В. Практичний іноземний досвід медичного страхування. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 2. С. 17–23.

214. Черкашин Д. К. Законодавче регулювання вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 2014. Вип. 197(2). С. 220–226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauprav_2014_197%282%29__36

215. Шевченко Я. Право приватної власності в Україні: проблемі перспективи. *Українське комерційне право*. 2004. № 5. С. 19–24.

216. Шишка Р. Б. Новий погляд на підприємницьку правосуб'єктність. *Вісник Університету внутрішніх справ*. № 3 - 4. 1998. С. 265–274.

217. Шишка Р. Б. Стадії створення юридичної особи. Історико-правовий часопис. *Актуальні проблеми цивілістики*. № 1(3). 2014 р. С. 69–73.

218. Шрамко О. О., Бахчеван Е. В. Проблеми фінансування освіти на сучасному етапі. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2. С. 289–293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2014_2_47 (дата звернення 11.10.2020).

219. Щокін Р. Г. Правове регулювання галузі освіти в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Наше право*. 2017. № 1. С. 43–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2017_1_8 (дата звернення 11.10.2020).

220. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.». 1998. URL: <http://cyclop.com.ua/content/view/1080/58/1/10/#15715> (дата звернення 11.10.2020).

221. Юркевич Ю. М. До питання розмежування статусу юридичних осіб (їх об'єднань) публічного та приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 46-50.

222. Яблунівський С. В. Державне регулювання театральної справи в СРСР: театральна реформа 1989–1990 рр. *Держава і регіони. Серія: Право*. 2010. № 3. С. 129-133. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_3/files/DU310_25.pdf (дата звернення 11.10.2020).

223. Якубівський І. Є. Договірні відносини зі створення за замовленням об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 31-36. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/07/6.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

224. Якубівський І. Є. Здійснення майнових прав інтелектуальної власності вищими навчальними закладами. *Право та інновації*. 2016. № 2. С. 90-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2016_2_15 (дата звернення 11.10.2020).

225. Frits W. Hondins, Tymen J. Van der Ploef. Foundations. International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XIII. Business and Private Organizations. Part 2. Chief Editors Alfred Conard, Detlev Vagts. Mohr Siebeck. Tübingen. 1998. P 9-4–9-156.

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ
ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Стратюк О. М. Правове регулювання діяльності історико-культурних закладів: ретроспектива та сучасний стан. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2018. Вип. 48. С. 247-261.

2. Стратюк О. М. Особливості правового регулювання історико-культурних закладів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2019. Вип. 49. С. 145-157.

3. Стратюк О. М. Правовий режим майна закладів: теоретичні та практичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №. 4. С. 259-266. URL: <http://pap-journal.in.ua/2020-2> (дата звернення: 17.11. 2020).

4. Стратюк О. М. Місце закладів у системі юридичних осіб за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Випуск 2. Ч. 3. С. 153-157.

5. Стратюк О. М. Теоретико-правові аспекти визначення цивільної правосуб'єктності закладу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2020. Вип. 53. С. 52-64.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Стратюк О. М. Історико-правові аспекти розвитку законодавства про медичні заклади на теренах України. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 грудня 2018 р.)*. Одеса, 2018. С. 53-58.

7. Стратюк О. М. Класифікація закладів: законодавчі та доктринальні критерії. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2020 р.). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. С. 83-87.

8. Стратюк О. М. Про заклади в системі непідприємницьких юридичних осіб. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 65-69.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» матеріали (28 грудня 2018 р., Одеса); Всеукраїнська науково-практична конференція «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина (30 квітня, 2020 р., Івано-Франківськ); Міжнародна науково-практична конференція «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (27–28 березня 2020 р., Запоріжжя).